

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«Національний гірничий університет»

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра кримінального права та кримінології

МАТЕРІАЛИ ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

дисципліни

«Криміналістика»

Дніпропетровськ
ДВНЗ «НГУ»
2012

Матеріали інформаційно-методичного забезпечення дисципліни "Криміналістика" / Упорядн.: О.Л. Зайченко. -Д.:ДВНЗ «Національний гірничий університет», 2012. – 142 с.

Упорядник: *Зайченко Олексій Лукич*, доцент кафедри кримінального права та кримінології.

Схвалено методичною комісією з напряму 0601 «Право» (протокол № 1 від «27» січня 2011 р.) за поданням кафедри кримінального права та кримінології (протокол № 5 від «04» січня 2011 р.).

Рекомендовано до видання Редакційною радою ДВНЗ «НГУ» (протокол № 2 від «03» лютого 2011 р.).

Подано інформаційно-методичне забезпечення усіх видів освітньої діяльності з дисципліни «Криміналістика».

Відповідальний за випуск: доцент кафедри кримінального права та кримінології Зайченко О.Л.

Друкується у редакційній обробці упорядника.

ЗМІСТ

1. Вступ.....	6
2. Нормативні посилання.....	8
3. Базові дисципліни.....	8
4. Обсяг дисципліни	8
5. Дисципліни, що забезпечуються.....	8
6. Компетенції, що набуваються, та теми дисципліни	9
7. Форма підсумкового контролю.....	23
8. Відповідальність за якість викладання	23
9. Теми і зміст дисципліни	23
10. Тематичний план	48
11. Плани практичних занять і завдань до них	51
12. Тестові завдання для модульного контролю	87
13. Практичні завдання та ситуаційні вправи з криміналістики	109
14. Вимоги до інформаційно-методичного забезпечення дисципліни	116
15. Вимоги до засобів діагностики	116
16. Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи	117
17. Перелік літератури	130

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад «Національний гірничий університет»

СТАНДАРТ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Криміналістика»

освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів
напряму 0601 Право

Чинний від 2011 – 03 - 22

Видання офіційне

Дніпропетровськ
ДВНЗ «НГУ»
2012

ПЕРЕДМОВА

1. РОЗРОБЛЕНО І ВНЕСЕНО

кафедрою кримінального права та кримінології

2. ЗАТВЕРДЖЕНО ТА НАДАНО ЧИННОСТІ

наказом ректора ДВНЗ «Національний гірничий університет»
від 22.03.2011 № 102а

3. ВВЕДЕНО

вперше

4. РОЗРОБНИК СТАНДАРТУ

Зайченко Олексій Лукич, доцент кафедри кримінального права та кримінології.

Цей стандарт не може бути повністю або частково відтворений, тиражований і розповсюджений без дозволу Національного гірничого університету.

1. Вступ

Криміналістика належить до фундаментальних та професійно-орієнтованих навчальних дисциплін, бо складає основу формування спеціальних знань і навичок професійної діяльності співробітників правоохоронних органів. Тому зміст і рівень криміналістичної підготовки кадрів повинні відповідати сучасним вимогам, а аудиторні заняття – здійснюватися з урахуванням сучасних можливостей криміналістики у справі боротьби зі злочинністю.

Дисципліна «Криміналістика» складається з чотирьох розділів: «Вступ у криміналістику», «Криміналістична техніка», «Криміналістична тактика» і «Криміналістична методика», об'єднаних 32 темами згідно з галузевим стандартом вищої освіти України ОПП "Бакалавр" послідовне вивчення яких має:

а) науково-юридичну мету:

► набуття навичок і вмінь ефективного застосування положень криміналістики для забезпечення встановлення об'єктивної істини у кримінальних справах;

► опанування необхідною науково-методологічною підготовкою, яка забезпечує бачення виникаючих проблем, шляхів їх розв'язання, застосовуючи навички творчого мислення та самовдосконалення свого професійного рівня;

► формування навичок прийняття рішень у складних слідчих ситуаціях, опанування логікою доказування;

б) загальноосвітню мету:

► підвищення правової культури та ерудиції фахівців, оволодіння досвідом інших держав у застосуванні криміналістичних знань;

в) виховну мету:

► формування відданості ідеям істини, добра, справедливості і законності, почуття відповідальності перед суспільством, державою і людиною.

Для цілеспрямованої участі у навчальному процесі студенти повинні добре уявляти собі основні форми навчальної роботи та самостійної підготовки до аудиторних занять з цієї спеціальної дисципліни.

Робота студентів щодо вивчення навчальної дисципліни складається з таких основних елементів:

лекція – основний вид навчального заняття, яка призначена для засвоєння теоретичного матеріалу. Основна мета лекції – дати систематизовані основи наукових знань з навчальної дисципліни, розкрити стан і перспективи прогресу в конкретній галузі науки й техніки, сконцентрувати увагу на найбільш складних і вузлових питаннях. Лекція повинна стимулювати пізнавальну діяльність студентів, сприяти формуванню у них творчого мислення. Кількість навчальних питань у лекції має бути такою, щоб забезпечити глибоке розкриття її основної мети і в той же час досить інтенсивну роботу студентів. Як правило, лекція має містити 2-4 навчальні питання, обсяг навчального матеріалу може складати від 8 до 26 сторінок друкованого тексту;

практичні заняття – вид навчального заняття, на якому викладач організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни і формує вміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентами відповідно до сформульованих завдань. Лабораторні заняття проводяться в лабораторії, яка обладнана необхідними технічними засобами навчання та обчислювальною технікою. Проведення лабораторного заняття ґрунтується на попередньо підготовленому навчально-методичному матеріалі та може проводитись методом тренувань. Головним його змістом є робота кожного студента. Заняття можуть проводитися в спеціально обладнаних криміналістичних комплексах і мають за мету поглиблення й закріплення теоретичних знань, одержаних студентами на лекціях і за підсумками самостійної роботи. Під час їх проведення студенти навчальної групи поділяються на дві підгрупи, що більш ефективно сприяє набуттю практичних умінь і навичок роботи з криміналістичними засобами, відпрацюванню тактичних прийомів проведення та фіксації окремих слідчих дій, ознайомленню з методичними рекомендаціями щодо планування й організації виявлення, розкриття та розслідування злочинів.

Його зміст включає короткочасне опитування або тестування студентів з контрольних питань теми, що вивчається, та самостійне (під керівництвом викладача) виконання ними завдання згідно запропонованої ситуаційної вправи. При цьому значна частина занять, зокрема з тем криміналістичної тактики («огляд місця події», «допит», «обшук», «пред'явлення для впізнання», «відтворення обстановки і обставин події» і т. ін.) можуть проводитися в формі ділових ігор і навчань з використанням криміналістичних комплексів кафедри.

Протягом вивчення деяких тем студенти одержують від викладача завдання, результати виконання якого оформлюються у вигляді **практикуму з криміналістики** (письмової практичної роботи). Для цього кожний студент повинен мати спеціальний альбом, в якому самостійно відпрацьовуються завдання криміналістичного практикуму, котрий після вивчення відповідної теми має подаватися викладачеві для перевірки та виставлення підсумкової оцінки. Виконання й оформлення письмових робіт (практикумів) не обмежується часом, передбаченим розкладом навчальних занять. Студенти продовжують виконувати роботу в часи самостійної роботи.

Після розгляду певних блоків тем можуть проводитись заняття з метою модульного контролю знань. Встановлений при цьому рівень засвоєння матеріалу враховується викладачем при вирішенні питання щодо допуску студентів до контрольної модульної роботи та захисту практичного модулю. Це стосується і тих тем, які вивчаються ними самостійно.

1. Галузь використання

Програма поширюється на кафедру кримінального права та кримінології НГУ, що здійснює викладання нормативної дисципліни «Криміналістика».

Програма встановлює:

- компетенції, які має опанувати студент;
- перелік змістових модулів та інформаційну базу (навчальні елементи),

яка опосередковує освітні та професійні уміння за вимогами освітньо-кваліфікаційної характеристики бакалавра;

- розподіл навчального матеріалу за видами занять;
- норми часу на викладання та засвоєння інформаційної бази;
- форму підсумкового контролю;
- відповідальність за якість освітньої та професійної підготовки.

Програма придатна для сертифікації фахівців та атестації випускників вищих навчальних закладів.

2. Нормативні посилання

1. Конституція України. - К., 1996.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України. – К., 1993.
3. Кримінальний кодекс України. – К., 2001.
4. Державна програма боротьби із злочинністю: Затверджена Верховною Радою України 25 червня 1993 р. // Голос України. - 1993. - 30 липня.
5. Про затвердження інструкції про єдиний облік злочинів. Наказ Генерального прокурора України від 21 грудня 1995 року № 21.
6. Про судову експертизу. Закон України від 25 лютого 1994 р.

3. Базові дисципліни

1	ПП 13	Кримінальне право
2	ПП 19	Кримінальний процес

4. Обсяг дисципліни

Загальний обсяг – 5,25 кредитів ECTS (189 академічних годин).

Аудиторні заняття – 120 академічних годин.

Самостійна робота – 69 академічних годин.

5. Дисципліни, що забезпечуються

Забезпечуються дисципліни ОПП освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр за напрямом 0601 Право:

1. Кримінальне право (особлива частина).
2. Кримінальний процес.
3. Складання процесуальних документів у кримінальних справах.
4. Питання практичної діяльності судових та правоохоронних органів (Судова експертиза).
5. Основи юридичної клінічної практики.

6. Компетенції, що набуваються, та теми дисципліни

Модулі	Компетенції (з використанням матеріалу модуля студент повинен уміти)	Змістові модулі	Розподіл часу		
			аудиторний	самостійна робота	загальний
1	2	3	4	5	6
№ 1	<p>Визначати об'єкти криміналістичної ідентифікації, об'єкти, відносно яких можливе лише встановлення групової належності; об'єкти криміналістичної діагностики; властивості вказаних об'єктів, відповідно до яких здійснене їх групування.</p> <p>Визначати за матеріалами кримінальних справ (висновками криміналістичних експертиз, протоколами пред'явлення для впізнання, довідками про перевірку за криміналістичними обліками), які: ідентифікаційні, по встановленню групової приналежності чи діагностичні питання вирішувалися; вид, суб'єкта, форму криміналістичної ідентифікації, встановлення групової приналежності, криміналістичної діагностики; значення (з використанням додаткового обвинувального висновку, вироку), результатів ідентифікаційного, по встановленню групової належності та діагностичного досліджень для розкриття і розслідування конкретного злочину.</p>	<p>Лекції – 7 семестр, I чверть (1...10 тиждень) Аудиторні: 2 год. на тиждень</p>			
		1. Предмет, система і завдання криміналістики. Криміналістична ідентифікація і діагностика	1	6	14

1	2	3	4	5	6
№ 1	<p>Визначати найменування, призначення, основні робочі характеристики і порядок застосування техніко-криміналістичних засобів, зосереджених в уніфікованій валізі слідчого «ВС-1» (валізі криміналіста «ВК-1») для огляду місця події; класифікувати їх відповідно до призначення по групах; привести валізу в робочий стан та продемонструвати практичні навички застосування техніко-криміналістичних засобів.</p>	<p>2. Основні положення криміналістичної техніки та її галузей.</p>	1		
	<p>Мати практичні навички підготовки і використання фото- відеотехніки (в т. ч. цифрової) при провадженні слідчих дій; складати в конкретній ситуації план-сценарій відеозапису слідчої дії. Оформляти отримані фотознімки (у вигляді фототаблиці) та відеоплівку як додаток до протоколу слідчої дії.</p> <p>Визначати в конкретній ситуації необхідність призначення фототехнічної, електроакустичної експертизи; експертні установи, що виконують їх; формулювати питання, що розв'язуються експертизою; готувати матеріали для експертних досліджень, з урахуванням вимог, що ставляться до цих матеріалів.</p>	<p>3. Криміналістична фотографія і відео-запис</p>	2		
	<p>Вміти визначати за відбитками типи, види, деталі папілярних візерунків рук. Здійснювати огляд об'єктів-слідносіїв, в т. ч. мікрооб'єктів, виявляти з використанням техніко-криміналістичних засобів і прийомів невидимі сліди пальців рук, ніг і взуття; сліди знарядь злочину (в т. ч. замка, пломби); транспортних засобів та ін., фіксувати результати огляду в протоколі слідчої дії, шляхом схематичної замальовки об'єктів із слідами, окремих слідів; фотографувати перелічені об'єкти і сліди та оформляти фотознімки за правилами криміналістичної фотографії; вилучати і забезпечувати схоронність слідів та їх об'єктів-носіїв.</p> <p>Визначати в конкретній ситуації необхідність призначення трасологічної, дактилоскопічної, криміналістичної експертизи матеріалів та речовин, хімічної, експертизи за слідами рук, ніг, злочину, транспорту, мікрооб'єктів; експертні установи, які виконують конкретну експертизу; формулювати питання, що вирішуються експертом по кожному виду слідів; готувати матеріали, які подаються на експертне дослідження, з урахуванням вимог, що ставляться до цих матеріалів та їх оформлення в залежності від сліду.</p> <p>Використовувати в конкретній ситуації сліди і результати їх дослідження для встановлення особи, яка вчинила злочин, та інших суттєвих обставин вчиненого злочину.</p>	<p>4. Криміналістична трасологія: - сліди людини (рук, ніг та ін.); - сліди засобів вчинення злочину, мікрооб'єкти і запахові сліди</p>	2		

1	2	3	4	5	6
№ 1		Модульний контроль лекційного матеріалу: 9 – 10 тижні	2		
		Разом	8		
№ 2	<p>Мати практичні навички підготовки і використання фото- відеотехніки (в т. ч. цифрової) при провадженні слідчих дій; складати в конкретній ситуації план-сценарій відеозапису слідчої дії. Оформляти отримані фотознімки (у вигляді фототаблиці) та відеоплівку як додаток до протоколу слідчої дії.</p> <p>Визначати в конкретній ситуації необхідність призначення фототехнічної, електроакустичної експертиз; експертні установи, що виконують їх; формулювати питання, що розв'язуються експертизою; готувати матеріали для експертних досліджень, з урахуванням вимог, що ставляться до цих матеріалів.</p> <p>Мати навички фіксації ознак зовнішності живої особи, невідомої труп з використанням методу «Словесного портрета», впізнавальної фотозйомки; невідомої живої особи з використанням методу композиційного портрета і застосуванням посібника «Типи і елементи зовнішності», ІКМ-2,3 («Портрет») та спеціальної програми для ПЕОМ «Фоторобот».</p> <p>Визначати в конкретній ситуації необхідність призначення криміналістичної фотопортретної експертизи, експертну установу, що виконує її, формулювати питання, що розв'язуються експертом; готувати матеріали для експертного дослідження з урахуванням відповідних вимог. Застосовувати методи та засоби криміналістичної габітології для розшуку та ідентифікації особи, організації криміналістичних обліків і розслідування злочинів.</p>	Практичні заняття – 7 семестр, I чверть (1...10 тиждень) Аудиторні: 4 год. на тиждень			
		1. Криміналістична фотографія та відеозапис	6	9	37
		2. Криміналістична габітологія	6		

1	2	3	4	5	6
№ 2	<p>Вміти визначати за відбитками типи, види, деталі папілярних візерунків рук. Здійснювати огляд об'єктів-слідоносіїв, в т. ч. мікрооб'єктів, виявляти з використанням техніко-криміналістичних засобів і прийомів невидимі сліди пальців рук, ніг і взуття; сліди знарядь злочину (в т. ч. замка, пломби); транспортних засобів та ін., фіксувати результати огляду в протоколі слідчої дії, шляхом схематичної замальовки об'єктів із слідами, окремих слідів; фотографувати перелічені об'єкти і сліди та оформляти фотознімки за правилами криміналістичної фотографії; вилучати і забезпечувати схоронність слідів та їх об'єктів-носіїв.</p> <p>Визначати в конкретній ситуації необхідність призначення трасологічної, дактилоскопічної, криміналістичної експертизи матеріалів та речовин, хімічної, експертиз за слідами рук, ніг, злочину, транспорту, мікрооб'єктів; експертні установи, які виконують конкретну експертизу; формулювати питання, що вирішуються експертом по кожному виду слідів; готувати матеріали, які подаються на експертне дослідження, з урахуванням вимог, що ставляться до цих матеріалів та їх оформлення в залежності від сліду.</p> <p>Використовувати в конкретній ситуації сліди і результати їх дослідження для встановлення особи, яка вчинила злочин, та інших суттєвих обставин вчиненого злочину.</p>	3. Сліди рук і ніг людини	6		
		4. Сліди засобів учинення злочинів	6		
		Захист практичного модуля за розкладом занять (9...10 тижні)	4		
Разом	28				

1	2	3	4	5	6
№ 3	<p>Мати необхідні навички використання техніко-криміналістичних засобів і прийомів огляду рукописних текстів, встановлення ознак письма і почерку, фіксувати результати огляду в протоколі слідчої дії і складати розшукову таблицю для виявлення автора рукопису; вилучати і забезпечувати схоронність рукописного тексту – речового доказу.</p> <p>Визначати в конкретній ситуації необхідність призначення почеркознавчої та авторознавчої експертизи; формулювати питання, що вирішуються цими експертизами; готувати для експертного дослідження матеріали, в т. ч. відбирати вільні й експериментальні зразки почерку, що подаються на експертне дослідження. Використовувати результати криміналістичного дослідження письма і почерку для розшуку злочинців, розкриття і розслідування злочинів.</p>	<p>Лекції – 7 семестр, II чверть (11...20 тиждень) Аудиторні: 2 год. на тиждень</p>			
		<p>1. Криміналістичне почеркознавство й авторознавство</p>	1	9	17
	<p>Вміти використовувати техніко-криміналістичні засоби і прийоми перевірки та попереднього вивчення документів; здійснювати слідчий огляд з метою виявлення слідів-змін змісту документів – ознак, що вказують на підроблення бланків, відбитків печаток і штампів; фіксувати результати огляду в протоколі слідчої дії; вилучати, забезпечувати схоронність документа – речового доказу у кримінальній справі.</p> <p>Визначати в конкретній ситуації необхідність призначення техніко-криміналістичної експертизи документів; експертну установу, що проводить цю експертизу, та формулювати питання, що розв'язуються нею; готувати для експертного дослідження матеріали в залежності від досліджуваних об'єктів і характеру поставлених перед експертом питань.</p> <p>Використовувати результати техніко-криміналістичного дослідження документів для розшуку злочинців, розкриття і розслідування злочинів.</p>	<p>2. Техніко-криміналістичне дослідження документів</p>	2		

1	2	3	4	5	6
№ 3	<p>Використовувати під час огляду місця події або іншої слідчої дії техніко-криміналістичні прийоми, методи і засоби виявлення вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових пристроїв та речовин, холодної зброї та слідів їхнього застосування; оглядати перелічені об'єкти, фіксувати результати огляду в протоколі слідчої дії, схематичній зарисовці зброї, кулі, гільзи як додатків до протоколу; фотографувати зброю і оформляти фотознімки за правилами криміналістичної фотографії; вилучати (з додержанням встановлених правил поведінки) вогнепальну та холодну зброю, боєприпаси, сліди пострілу, вибухівки і сліди вибуху та забезпечувати їхню схоронність.</p> <p>Визначати в конкретній ситуації необхідність призначення балістичної експертизи, криміналістичної експертизи вибухових пристроїв, вибухових речовин і продуктів вибуху, криміналістичної експертизи холодної зброї; експертні установи, де провадяться ці експертизи; формулювати питання, що вирішуються експертом по кожному об'єкту криміналістичного дослідження зброї, готувати матеріали, які подаються на експертне дослідження.</p> <p>Використовувати результати дослідження балістичних об'єктів та холодної зброї для розкриття і розслідування злочинів.</p>	3. Криміналістичне дослідження зброї, боєприпасів, вибухівки та слідів їхнього застосування	2		
	<p>Вміти в конкретній ситуації поставити на криміналістичний облік і перевірки за обліками обвинуваченого, нерозкритий злочин за способом його вчинення та ознаками зовнішності невідомого злочинця, номерні речі невідомого походження, сліди рук, ніг, знарядь злочину тощо; визначати мету перевірки, вид обліку, орган, що здійснює відповідний криміналістичний облік; скласти відповідні реєстраційно-перевірочні документи.</p> <p>Використовувати дані криміналістичних обліків для розшуку і встановлення особи злочинця, розкриття та розслідування злочинів.</p>	4. Криміналістична реєстрація	1		
		Модульний контроль лекційного матеріалу: 19–20 тижні	2		
		Разом	8		

1	2	3	4	5	6
№ 4	<p>Вміти визначати за відбитками типи, види, деталі папілярних візерунків рук. Здійснювати огляд об'єктів-слідоносіїв, в т. ч. мікрооб'єктів, виявляти з використанням техніко-криміналістичних засобів і прийомів невидимі сліди пальців рук, ніг і взуття; сліди знарядь злочину (в т. ч. замка, пломби); транспортних засобів та ін., фіксувати результати огляду в протоколі слідчої дії, шляхом схематичної замальовки об'єктів із слідами, окремих слідів; фотографувати перелічені об'єкти і сліди та оформляти фотознімки за правилами криміналістичної фотографії; вилучати і забезпечувати схоронність слідів та їх об'єктів-носіїв.</p> <p>Визначати в конкретній ситуації необхідність призначення трасологічної, дактилоскопічної, криміналістичної експертизи матеріалів та речовин, хімічної, експертиз за слідами рук, ніг, злочину, транспорту, мікрооб'єктів; експертні установи, які виконують конкретну експертизу; формулювати питання, що вирішуються експертом по кожному виду слідів; готувати матеріали, які подаються на експертне дослідження, з урахуванням вимог, що ставляться до цих матеріалів та їх оформлення в залежності від сліду.</p> <p>Використовувати в конкретній ситуації сліди і результати їх дослідження для встановлення особи, яка вчинила злочин, та інших суттєвих обставин вчиненого злочину.</p> <p>Мати необхідні навички використання техніко-криміналістичних засобів і прийомів огляду рукописних текстів, встановлення ознак письма і почерку, фіксувати результати огляду в протоколі слідчої дії і складати розшукову таблицю для виявлення автора рукопису; вилучати і забезпечувати схоронність рукописного тексту – речового доказу.</p> <p>Визначати в конкретній ситуації необхідність призначення почеркознавчої та авторознавчої експертизи; формулювати питання, що вирішуються цими експертизами; готувати для експертного дослідження матеріали, в т. ч. відбирати вільні й експериментальні зразки почерку, що подаються на експертне дослідження. Використовувати результати криміналістичного дослідження письма і почерку для розшуку злочинців, розкриття і розслідування злочинів.</p>	<p>Практичні заняття – 7 семестр, II чверть (11...20 тиждень) Аудиторні: 4 год. на тиждень</p>	3	9	25
			<p>2. Криміналістичне почеркознавство й авторознавство</p>	3	

1	2	3	4	5	6
№ 4	<p>Вміти використовувати техніко-криміналістичні засоби і прийоми перевірки та попереднього вивчення документів; здійснювати слідчий огляд з метою виявлення слідів-змін змісту документів – ознак, що вказують на підроблення бланків, відбитків печаток і штампів; фіксувати результати огляду в протоколі слідчої дії; вилучати, забезпечувати схоронність документа – речового доказу у кримінальній справі.</p> <p>Визначати в конкретній ситуації необхідність призначення техніко-криміналістичної експертизи документів; експертну установу, що провадить цю експертизу, та формулювати питання, що розв’язуються нею; готувати для експертного дослідження матеріали в залежності від досліджуваних об’єктів і характеру поставлених перед експертом питань.</p> <p>Використовувати результати техніко-криміналістичного дослідження документів для розшуку злочинців, розкриття і розслідування злочинів.</p>	3. Техніко-криміналістичне дослідження документів	3		
	<p>Використовувати під час огляду місця події або іншої слідчої дії техніко-криміналістичні прийоми, методи і засоби виявлення вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових пристроїв та речовин, холодної зброї та слідів їхнього застосування; оглядати перелічені об’єкти, фіксувати результати огляду в протоколі слідчої дії, схематичній зарисовці зброї, кулі, гільзи як додатків до протоколу; фотографувати зброю і оформляти фотознімки за правилами криміналістичної фотографії; вилучати (з додержанням встановлених правил поведіння) вогнепальну та холодну зброю, боєприпаси, сліди пострілу, вибухівки і сліди вибуху та забезпечувати їхню схоронність.</p> <p>Визначати в конкретній ситуації необхідність призначення балістичної експертизи, криміналістичної експертизи вибухових пристроїв, вибухових речовин і продуктів вибуху, криміналістичної експертизи холодної зброї; експертні установи, де провадяться ці експертизи; формулювати питання, що вирішуються експертом по кожному об’єкту криміналістичного дослідження зброї, готувати матеріали, які подаються на експертне дослідження.</p> <p>Використовувати результати дослідження балістичних об’єктів та холодної зброї для розкриття і розслідування злочинів.</p>	4. Криміналістичне дослідження зброї	3		

1	2	3	4	5	6
№ 4		Захист практичного модуля за розкладом занять (19...20 тижні)	4		
		Разом	16		
№ 5	<p>Вміти аналізувати й оцінювати первісну інформацію щодо події злочину; визначати в конкретній ситуації розслідування злочину необхідність провадження тієї чи іншої слідчої дії або тактичної операції з метою зміни ситуації у сприятливий бік; обирати найбільш раціональні засоби і методи розслідування; розробляти план підготовки і проведення окремої слідчої дії і тактичної операції щодо викриття особи, яка скоїла злочин; здійснювати фіксацію перебігу та результатів слідчої дії в процесуальних документах.</p> <p>Визначати в конкретній ситуації необхідність провадження обшуку або виїмки. Вміти планувати їхнє проведення, формувати слідчо-оперативну групу і здійснювати обшук у службовому і житловому приміщенні, на відкритій місцевості, у транспортному засобі (легковому і вантажному автомобілі, залізничному вагоні, морському і повітряному судні), особистий обшук, виїмку електронної і поштово-телеграфної кореспонденції. Вміти застосовувати пошукову техніку, фіксувати результати обшуку і виїмки шляхом протоколювання, фотозйомки, відеозапису; оцінювати і використовувати результати обшуку в розслідуванні.</p> <p>Визначити в конкретній ситуації необхідність проведення допиту (очної ставки) та обставин, що визначають тактику цієї слідчої дії; розробити план проведення допиту свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого та очної ставки між ними. Володіти тактичними прийомами встановлення психологічного контакту. Вміти застосовувати прийоми емоційного, логічного і психологічного впливу на допитуваного з метою подолання протидії розслідуванню й одержання від нього достовірної інформації. Організувати і здійснити допит після пред'явлення обвинувачення, на очній ставці. Вміти фіксувати показання у відповідному протоколі, застосовуючи сучасні технічні засоби фіксації, оцінювати і використовувати отриману доказову інформацію у розслідуванні злочину.</p>	<p>Лекції – 8 семестр, III чверть (21...30 тиждень) Аудиторні: 2 год. на тиждень</p>			
		1. Основні положення криміналістичної тактики	1	9	17
		2. Тактика обшуку і виїмки	1		
3. Тактика допиту і очної ставки	2				

1	2	3	4	5	6
№ 5	<p>Організувати і провести перевірку й уточнення показань на місці; фіксувати хід і результати слідчої дії в протоколі, схематичному плані, за допомогою фотозйомки і відеозапису; оцінювати результати слідчої дії і використовувати їх з метою розкриття та розслідування злочинів.</p> <p>Здійснювати необхідні підготовчі заходи, в т. ч. реконструкцію місця події, організувати і провести слідчий експеримент; фіксувати хід і результати слідчої дії в протоколі, схематичному плані, за допомогою фотозйомки і відеозапису; оцінювати результати слідчої дії і використовувати їх з метою розкриття та розслідування злочинів.</p>	4. Тактика проведення відтворення обстановки та обставин події	2		
		Модульний контроль лекційного матеріалу: 29–30 тижні	2		
		Разом	8		
№ 6	<p>Виходячи з обставин конкретної ситуації, будувати слідчі версії та складати план розслідування; організувати перевірку висунутих версій. Володіти прийомами складання плану розслідування злочину в цілому, окремої слідчої дії або тактичної операції, а також схем поєпізодної участі обвинувачених у вчиненні декількох злочинів, особових рахунків обвинуваченого, використовуючи як допоміжну документацію у плануванні розслідування злочинів.</p> <p>Вміти застосовувати процесуальні основи з затримання підозрюваного в скоєнні злочину згідно з КПКУ. Вміти складати плани затримання озброєного злочинця або групи злочинців (затримання на вулицях, громадських місцях, квартирах та приватних оселях)</p>	Практичні заняття – 8 семестр, III чверть (21...30 тиждень) Аудиторні: 4 год. на тиждень			
		1. План розслідування кримінальної справи	4	9	31
		2. Протокол затримання підозрюваного	4		

1	2	3	4	5	6
№ 6	<p>Вміти організувати виїзд слідчо-оперативної групи на місце події, оцінити обстановку, правильно визначити мету і тактичні прийоми огляду, організувати огляд і розкриття злочину по «гарячих слідах». Володіти навичками попереднього дослідження матеріальних слідів для одержання доказової й орієнтовної інформації щодо події злочину та осіб, причетних до його вчинення. Здійснити огляд, виявити і зафіксувати сліди шляхом протоколювання, фотографування, складання планів, схем, креслень, копіювання, вилучення сліду з носієм. Здійснити огляд документа, виявити технічними засобами інформацію, відображену у документі. Провести слідчий огляд транспортного засобу (легкового і вантажного автомобіля, залізничного вагону, морського та повітряного судна), зовнішній огляд трупа, а також освідування затриманого на місці події. Вміти оформити хід і результати огляду цих об'єктів і використовувати його дані в розкритті злочину і встановленні особи злочинця.</p>	3. Протокол огляду місця події	4		
	<p>Визначити в конкретній ситуації необхідність проведення допиту (очної ставки) та обставин, що визначають тактику цієї слідчої дії; розробити план проведення допиту свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого та очної ставки між ними.</p>	4. Протокол допиту підозрюваного	4		
		5. Протокол допиту свідка	2		
	<p>Володіти тактичними прийомами встановлення психологічного контакту. Вміти застосовувати прийоми емоційного, логічного і психологічного впливу на допитуваного з метою подолання протидії розслідуванню й одержання від нього достовірної інформації. Організувати і здійснити допит після пред'явлення обвинувачення, на очній ставці. Вміти фіксувати показання у відповідному протоколі, застосовуючи сучасні технічні засоби фіксації, оцінювати і використовувати отриману доказову інформацію у розслідуванні злочину.</p>	Захист практичного модуля за розкладом занять (29...30 тижні)	4		
		Разом	22		

1	2	3	4	5	6
№ 7	<p>Вміти сформулювати концептуальні основи криміналістичної методики, розкрити їхню роль для практики розслідування злочинів; аналізувати норми права, рекомендації науки і практики щодо методики розслідування злочинів; розкрити структуру окремої криміналістичної методики і пояснити зміст кожного її елемента. На основі теоретичних положень даної теми, знання нормативних актів, що регламентують взаємодію правоохоронних органів під час розкриття і розслідування злочинів, володіти різноманітними методами одержання експрес-інформації щодо злочину та осіб, що опинилися утягнутими у сферу злочинної події. Вміти використовувати типові програмування початкових слідчих дій та інших заходів як одну із форм планування в умовах розслідування злочинів по «гарячих слідах». В умовах дефіциту часу і динамічності обстановки швидко і кваліфіковано проводити невідкладні початкові слідчі дії у поєднанні з оперативно-розшуковими заходами з метою встановлення, розшуку і затримання злочинця на початковому етапі розслідування.</p>	<p>Лекції – 8 семестр, IV чверть (31...40 тиждень) Аудиторні: 2 год. на тиждень</p>			
	<p>Вміти оцінити первісну інформацію про фальшивомонетництво, контрабанду, легалізацію (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та прийняти відповідне рішення. Сформулювати типові слідчі ситуації та намітити комплекс слідчих дій і оперативно-розшукових заходів щодо їхнього розв'язання. Організувати розкриття і розслідування цих злочинів по «гарячих слідах». Уміло взаємодіяти під час розслідування з підрозділами ДПА, МВС, СБУ та ін., використовувати спеціальні пізнання, криміналістичні обліки і АБД, допомогу громадськості та засобів масової інформації. Здійснювати профілактичні заходи за матеріалами розслідування злочинів у сфері господарської діяльності.</p>	<p>1. Основні положення методики розслідування окремих видів злочинів</p> <p>2. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності</p>	2	9	17

1	2	3	4	5	6
№ 7	<p>Вміти аналізувати й оцінювати первісну інформацію про вчинення бандитизму; незаконного носіння, зберігання, придбання, виготовлення та збуту зброї, бойових припасів і вибухівок; порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки; злочинних порушень правил безпеки руху та експлуатації транспорту; хуліганства; ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, або порнографічних предметів; заняття проституцією), та приймати рішення щодо порушення кримінальної справи. З урахуванням сформованої слідчої ситуації намітити систему початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів щодо розкриття і розслідування цих злочинів по «гарячих слідах». Володіти прийомами провадження окремих слідчих дій, використання спеціальних знань, технічних засобів, криміналістичних обліків і АБД, допомоги громадськості та засобів масової інформації. Виявляти причини й умови, що сприяли вчиненню злочинів проти суспільної безпеки, громадського порядку та моральності, і вживати заходів щодо їхньої профілактики.</p>	<p>3. Розслідування злочинів проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності</p>	2		
	<p>Вміти аналізувати й оцінювати первісну інформацію про факт одержання хабара, давання хабара чи провокацію хабара та прийняти відповідне рішення. Визначити й оцінити типovu слідчу ситуацію в стадії порушення кримінальної справи про факт хабарництва та намітити комплекс початкових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів для її розв'язання. Вміти організувати розкриття цих злочинів по «гарячих слідах». Володіти прийомами провадження окремих слідчих дій при розслідуванні хабарництва, а також використання спеціальних знань, технічних засобів, криміналістичних обліків і АБД, допомоги громадськості і засобів масової інформації для розкриття, розслідування і попередження аналогічних злочинів.</p>	<p>4. Розслідування злочинів у сфері службової діяльності</p>	1		
		<p>Модульний контроль лекційного матеріалу: 39–40 тижні</p>	2		
		<p>Разом</p>	8		

1	2	3	4	5	6	
№ 8	<p>Визначити в конкретній ситуації необхідність і можливість пред'явлення для впізнання та здійснювати необхідні підготовчі заходи. Організувати і здійснити пред'явлення для впізнання людей, речей, трупа, тварин, помешкань і ділянок місцевості як в натурі, так і за їхніми копіями.</p> <p>Вміти фіксувати пред'явлення для впізнання (протоколюванням, фотозйомкою, відеозаписом), оцінювати результати цієї слідчої та використовувати їх у розкритті і розслідуванні злочинів.</p>	<p>Практичні заняття – 8 семестр, IV чверть (31...40 тиждень) Аудиторні: 4 год. на тиждень</p>				
	<p>Організувати і провести перевірку й уточнення показань на місці; фіксувати хід і результати слідчої дії в протоколі, схематичному плані, за допомогою фотозйомки і відеозапису; оцінювати результати слідчої дії і використовувати їх з метою розкриття та розслідування злочинів.</p> <p>Здійснювати необхідні підготовчі заходи, в т. ч. реконструкцію місця події, організувати і провести слідчий експеримент; фіксувати хід і результати слідчої дії в протоколі, схематичному плані, за допомогою фотозйомки і відеозапису; оцінювати результати слідчої дії і використовувати їх з метою розкриття та розслідування злочинів.</p>	<p>1. Протокол пред'явлення для впізнання</p>	4	9	31	
	<p>Визначити в конкретній ситуації необхідність провадження обшуку або виїмки. Вміти планувати їхнє проведення, формувати слідчо-оперативну групу і здійснювати обшук у службовому і житловому приміщенні, на відкритій місцевості, у транспортному засобі (легковому і вантажному автомобілі, залізничному вагоні, морському і повітряному судні), особистий обшук, виїмку електронної і поштово-телеграфної кореспонденції. Вміти застосовувати пошукову техніку, фіксувати результати обшуку і виїмки шляхом протоколювання, фотозйомки, відеозапису; оцінювати і використовувати результати обшуку в розслідуванні.</p>	<p>2. Протокол відтворення обстановки і обставин події</p>	4			
	<p>Визначити в конкретній ситуації необхідність провадження обшуку або виїмки. Вміти планувати їхнє проведення, формувати слідчо-оперативну групу і здійснювати обшук у службовому і житловому приміщенні, на відкритій місцевості, у транспортному засобі (легковому і вантажному автомобілі, залізничному вагоні, морському і повітряному судні), особистий обшук, виїмку електронної і поштово-телеграфної кореспонденції. Вміти застосовувати пошукову техніку, фіксувати результати обшуку і виїмки шляхом протоколювання, фотозйомки, відеозапису; оцінювати і використовувати результати обшуку в розслідуванні.</p>	<p>3. Протокол проведення обшуку</p>	4			
	<p>4. Протокол проведення виїмки</p>	4				

1	2	3	4	5	6
№ 8	Вміти оцінити у конкретній ситуації зібрану інформацію, визначити галузь, вид і форму використання спеціальних знань; здійснити необхідні підготовчі заходи, в т. ч. пов'язані з одержанням експериментальних зразків для порівняльного дослідження, і призначити судову експертизу. Винести умотивовану постанову і сформулювати експертне завдання. Оцінювати висновок експерта і використовувати його для доказування суттєвих обставин злочину, що розслідується.	5. Постанова про призначення криміналістичної (трасологічна, хімічна, автотехнічна, тощо) експертизи	2		
		Захист практичного модуля за розкладом занять (39...40 тижні)	4		
		Разом	22		
Разом по дисципліні			120	69	189
Частка навантаження				0,37	

7. Форма підсумкового контролю

Нормативна форма підсумкового контролю – екзамен. Підсумковий контроль здійснюється у вигляді комплексного оцінювання якості засвоєння навчального матеріалу дисципліни без участі студента на підставі результатів усіх модульних контролів.

8. Відповідальність за якість викладання

Відповідальність за якість викладання несе завідувач кафедри.

Оцінювання визначає ступінь оволодіння студентом компетенціями, що передбачені програмою.

Підсумковий контроль реалізується шляхом визначення середньозваженого балу за результатами всіх модульних контролів.

9. Теми і зміст дисципліни

РОЗДІЛ I: ВСТУП В КРИМІНАЛІСТИКУ

Тема 1. Предмет, система і завдання криміналістики.

Криміналістична ідентифікація і діагностика

Теоретичні знання. Поняття, предмет криміналістики та закономірності об'єктивної дійсності, що вивчаються нею.

Система науки криміналістики та однойменної навчальної дисципліни. Основні криміналістичні поняття, категорії та класифікації: загальна теорія криміналістики, криміналістич-

на техніка, криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів, криміналістичний засіб, прийом, рекомендація, слідча ситуація, тактичний ризик, тактичне рішення.

Загальне і спеціальні завдання науки криміналістики на сучасному етапі. Роль криміналістичних знань у розкритті, розслідуванні та попередженні злочинів. Основні принципи і закони розвитку криміналістики.

Поняття, наукові засади та значення криміналістичної ідентифікації для практики боротьби зі злочинністю. Дискусія навколо суті та форм криміналістичної ідентифікації.

Об'єкти і суб'єкти криміналістичної ідентифікації, її основні види та форми. Поняття ідентифікаційних ознак та властивостей об'єкта. Ідентифікаційна сукупність ознак, ідентифікаційне поле, ідентифікаційний період.

Види та форми встановлення групової приналежності (групофікації). Взаємозв'язок і відмінності ідентифікації та встановлення групової приналежності. Методика індивідуальної та групової ідентифікації.

Поняття криміналістичної діагностики та її відмінність від ідентифікації. Діагностичні завдання, розв'язуванні слідчою та експертною практикою.

Значення теорії криміналістичної ідентифікації, встановлення групової приналежності і криміналістичної діагностики у розкритті злочинів, розшуку і встановленні злочинців, збиранні, дослідженні, оцінці і використанні доказів у кримінальних справах.

Тема 2. Становлення, розвиток і сучасний стан криміналістики в Україні

Теоретичні знання. Виникнення, основні етапи розвитку і сучасний стан науки криміналістики в Україні.

Видатні українські вчені-криміналісти. Криміналістичні установи, кафедри криміналістики в юридичних навчальних закладах.

Місце криміналістики в системі наукового знання і юридичних наук. Її взаємозв'язок із суспільними, природно-технічними, юридичними галузевими та спеціальними науками. Співвідношення криміналістики і теорії оперативно-розшукової діяльності.

Тема 3. Методологічні основи криміналістики

Теоретичні знання. Поняття, сутність методів криміналістики як науки та їх співвідношення з методами практичної діяльності органів дізнання, слідства, судової експертизи та судових установ.

Система (класифікація) загально-наукових і спеціальних методів (власне криміналістичних та методів інших наук), використовуваних криміналістикою, та критерії їхньої допустимості у розслідуванні злочинів.

РОЗДІЛ II: КРИМІНАЛІСТИЧНА ТЕХНІКА

Тема 4. Основні положення криміналістичної техніки та її галузей

Теоретичні знання. Поняття і завдання криміналістичної техніки як розділу криміналістики. Галузі криміналістичної техніки та їх значення для збирання і дослідження інформації про злочин та його учасників.

Класифікація засобів криміналістичної техніки, прийомів і методів збирання та дослідження криміналістичної інформації. Правова і етична регламентація їх застосування у слідчій, оперативно-розшуковій, експертній діяльності по розкриттю і розслідуванню злочинів та під час судового розгляду кримінальних справ. Критерії допустимості використання технічних засобів і методів роботи з доказами у кримінальному судочинстві.

Комплекти техніко-криміналістичних засобів, які застосовуються у «польовій криміналістиці» – при проведенні слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, спрямованих на розкриття і розслідування злочинів.

Загальна характеристика сутності і можливостей техніко-криміналістичних засобів, прийомів і методів, що застосовуються для лабораторних досліджень речових доказів.

Перспективи розвитку криміналістичної техніки. Сучасні можливості та перспективи зберігання і дослідження інформації з метою розкриття і розслідування злочинів. Проблеми автоматизації експертних досліджень.

Тема 5. Криміналістична габітологія

Теоретичні знання: Поняття і сутність криміналістичної габітології. Природно-наукові закономірності ототожнення особи за ознаками зовнішності. Зовнішній облік людини, його елементи і ознаки, їх ідентифікаційне значення та класифікація.

Джерела інформації про ознаки зовнішності людини і способи її одержання. Поняття слідів пам'яті людини та їх властивості. Загальна характеристика криміналістичних засобів, методів і прийомів фіксації ознак зовнішності людини. Опис ознак зовнішності за методом «Словесного портрета». Застосування з цією метою комп'ютерної програми «Фоторобот».

Використання методів, засобів і прийомів криміналістичної габітології в розшуку та ідентифікації осіб, розкритті і розслідуванні злочинів.

Криміналістична портретна експертиза: питання, що вирішуються нею; матеріали, які надсилаються на експертне дослідження; вимоги щодо фотознімків та відеофрагментів. Особливості методики ототожнення людини.

Тема 6. Криміналістична фотографія і відеозапис

Теоретичні знання. Поняття, сучасні можливості фіксації і дослідження візуальної інформації у практиці розслідування злочинів.

Криміналістична фотографія: сфера її застосування, значення для фіксації ознак злочину та осіб, які його вчинили, розшуку злочинців, викраденого майна, встановлення і доказування суттєвих обставин події.

Загальна характеристика технічних засобів, методів, прийомів та видів криміналістичної фотографії. Особливості фотозйомки місця події, живої особи, невпізаного трупа, предметів і документів, слідів рук, ніг, транспортних засобів, знарядь злочину, зброї та слідів їх застосування за допомогою звичайної та електронної (цифрової) фотографічної апаратури.

Криміналістичний відеозапис: засоби, методи і прийоми його застосування під час проведення окремих слідчих дій. Технологія складання і зміст плану-сценарію слідчої дії з використанням криміналістичного відеозапису.

Процесуальні й технічні правила оформлення фототаблиць, відеоплівки як додатків до відповідних протоколів слідчих дій.

Фототехнічна і електроакустична експертизи: питання, які вони вирішують; матеріали, що надсилаються на експертні дослідження.

Особливості застосування криміналістичної фотографії і відеозапису у оперативно-розшуковій діяльності. Специфіка оформлення результатів застосування засобів і методів фіксації візуальної інформації.

Тема 7. Криміналістична трасологія

Теоретичні знання: Предмет, система і завдання криміналістичної трасології (слідознавства). Поняття сліду в широкому розумінні та класифікація слідів злочину в криміналістиці.

Загальна характеристика механізму утворення слідів людини (гомеоскопія); слідів знарядь злочину та інструментів (механоскопія); слідів джерел підвищеної небезпеки; слідів сил і явищ природи. Значення і можливості попереднього дослідження слідів у процесі проведення слідчих дій.

Сліди людини: сліди рук, ніг та інших частин тіла.

Сліди рук (дактилоскопія). Будова шкірного покриву долонних поверхонь рук і підшовної ніг. Властивості папілярного узору. Типи і види, деталі папілярних візерунків пальців рук. Методи і технічні засоби виявлення, фіксації та вилучення слідів рук.

Сліди локомоційних навичок людини (сліди ходи). Технічні засоби і прийоми фіксації та вилучення слідів ніг і взуття.

Сліди інших частин тіла: шкірного покриву тіла (дермоскопія), зубів (дентоскопія), губ (лябіоскопія), нігтів, одягу та ін.

Сліди засобів учинення злочину: сліди знарядь злочину та інструментів. Характеристика поширених пристроїв і приладів, що застосовуються для замикання приміщень та контейнерів. Предмети (замки, пломби) як сліди злочину.

Сліди джерел підвищеної небезпеки: механізмів виробничого і побутового призначення; транспортних засобів; сильнодіючих, отруйних та легкозаймистих речовин; фізичних явищ – електроструму, високої і низької температури, радіації.

Сліди сил і явищ природи. Характеристика вогню, обвалу, повені як засобів учинення злочину. Особливості їхнього дослідження.

Мікрооб'єкти: поняття, значення і класифікація. Техніко-криміналістичні засоби і прийоми виявлення, фіксації, вилучення та дослідження мікрослідів.

Трасологічні дослідження. Питання, що вирішуються вивченням слідів у перебігу слідчих дій, перевіркою за криміналістичними обліками, попереднім (доекспертним) дослідженням, експертизами (трасологічною, дактилоскопічною, криміналістичною експертизою матеріалів, речовин та виробів). Матеріали, що подаються на експертно-трасологічне дослідження.

Тема 8. Криміналістичне почеркознавство й авторознавство

Теоретичні знання: Предмет і наукові засади криміналістичного дослідження письма (криміналістичного почеркознавства й авторознавства). Поняття письма, письмової мови і почерку. Класифікація ідентифікаційних ознак письма і почерку. Методика криміналістичного дослідження почерку (рукописного тексту). Зміст розшукової таблиці.

Почеркознавча та авторознавча експертизи: питання, що вирішуються ними, підготовка матеріалу для експертного дослідження; види зразків почерку та вимоги, що ставляться до них.

Тема 9. Техніко-криміналістичне дослідження документів

Теоретичні знання: Предмет і завдання техніко-криміналістичного дослідження документів. Поняття і класифікація документів, види їх підробки.

Техніко-криміналістичні засоби і прийоми перевірки документів та їх попереднього вивчення. Особливості слідчого огляду з метою встановлення слідів-змін у документах, фіксації результатів огляду, вилучення і зберігання документів – речових доказів.

Характеристика основних способів підроблення бланків документів, відбитків печаток і штампів, внесення змін до змісту закордонних паспортів, митних декларацій та інших документів та ознаки, що вказують на них.

Методика встановлення первісного вигляду і змісту документа. Відновлення слабовидимих і згаслих текстів. Дослідження залитих, закреслених і закритих текстів. Прийоми встановлення прихованої (зашифрованої) інформації.

Огляд і дослідження друкованих текстів, виготовлених за допомогою канцелярських друкарських машинок, сучасних цифрових і знакодруючих пристроїв – принтерів і плотерів електронно-обчислювальних машин, персональних комп'ютерів, та ознаки, які використовуються для їх розшуку та ідентифікації. Виготовлення розшукової таблиці.

Дослідження поліграфічної продукції (казначейських білетів, білетів Національного банку України, державних цінних паперів, іноземної валюти, матеріалів порнографічного змісту т. ін.).

Дослідження матеріалів документів (паперу, барвників штрихів тексту), засобів письма та знарядь друку (тиражування).

Техніко-криміналістична експертиза документів. Особливості підготовки матеріалів на експертизу та питання, що вирішуються нею.

Значення результатів криміналістичного дослідження документів для розшуку злочинців, розкриття і розслідування злочинів.

Тема 10. Криміналістичне дослідження зброї, боєприпасів, вибухівок та слідів їхнього застосування

Теоретичні знання: Поняття криміналістичного дослідження зброї (криміналістичної балістики), його предмет, наукові засади та завдання.

Вогнепальна зброя. Класифікація і загальна характеристика криміналістичного дослідження балістичних об'єктів – вогнепальної зброї, набоїв до неї, слідів пострілу; інших боєприпасів (гранат, мін, вибухових пристроїв і речовин, піротехнічних виробів) та слідів їхнього застосування.

Техніко-криміналістичні прийоми, методи і засоби виявлення, фіксації, вилучення і зберігання вогнепальної зброї та боєприпасів, застережні заходи і правила поводження з ними. Встановлення обставин використання зброї: спосіб виготовлення, місця, напрямку та дистанції пострілу.

Дослідження балістичних об'єктів, вибухових пристроїв, речовин та слідів вибуху. Питання, які вирішуються вивченням перелічених об'єктів під час слідчих дій, попереднім (до-експертним) дослідженням; балістичною та криміналістичними експертизами вогнепальної зброї, вибухових пристроїв, речовин і продуктів вибуху; перевіркою вогнепальної зброї, патронів, куль і гільз за криміналістичними обліками. Підготовка матеріалів для експертного дослідження.

Холодна зброя. Поняття і класифікація холодної зброї та слідів її застосування. Засоби та методи виявлення, огляду, фіксації та вилучення холодної зброї. Питання, що вирішуються експертизою холодної зброї та слідів її застосування.

Використання результатів досліджень об'єктів криміналістичного дослідження зброї для розкриття і розслідування злочинів.

Тема 11. Кримінальна реєстрація (криміналістичні обліки)

Теоретичні знання: Поняття, науково-правові засади та завдання кримінальної реєстрації як галузі криміналістичної техніки і практичної діяльності. Об'єкти, форми і способи формування криміналістичних обліків.

Система, принципи організації та підрозділи правоохоронних органів, що здійснюють криміналістичні обліки. Поділ обліків в залежності від ступеня централізації: місцевий, регіональний, державний і міждержавний (Інтерпол). Характеристика окремих видів криміналістичних обліків та інформаційно-довідкових систем (колекцій), здійснюваних науково-криміналістичними центрами та оперативними підрозділами МВС, СБУ.

Способи реалізації даних обліків у розкритті злочинів, розшуку осіб та предметів. Документи для поставлення об'єкта на облік і перевірки його за обліком.

Тенденції та перспективи розвитку кримінальної реєстрації, проблеми її автоматизації і комп'ютеризації в Україні.

РОЗДІЛ ІІІ: КРИМІНАЛІСТИЧНА ТАКТИКА

Тема 12. Основні положення криміналістичної тактики

Теоретичні знання: Поняття криміналістичної тактики, її предмет, система, завдання та взаємозв'язок з іншими розділами криміналістики. Правові, логічні, психологічні та етичні засади криміналістичної тактики. Джерела розвитку криміналістичної тактики.

Основні поняття і категорії криміналістичної тактики: тактичний прийом, тактична рекомендація, тактична операція (комбінація), тактичне рішення.

Тактичний прийом як центральний елемент криміналістичної тактики. Класифікація тактичних прийомів та критерії їхньої допустимості. Джерела виникнення тактичних прийомів.

Тактична рекомендація та її види. Роль криміналістичної тактики і використання її категорій (основних понять, вчень) у розслідуванні злочинів.

Тактична операція. Мета і види тактичних операцій. Складання плану підготовки і проведення тактичної операції. Реалізація тактичної операції та закріплення її результатів. Використання і значення тактичних операцій на початковому і подальшому етапах розслідування злочинів. Діяльність слідчого в умовах тактичного ризику.

Слідчі дії: поняття, класифікація і загальна характеристика. Тактика слідчої дії та її співвідношення з іншими процесуальними діями слідчого.

Поняття і сутність *тактичного рішення*. Прийняття тактичного рішення в умовах тактичного ризику.

Тенденції і перспективи подальшого розвитку криміналістичної тактики.

Тема 13. Криміналістичні версії і планування розслідування

Теоретичні знання: Поняття криміналістичної версії та її логічна природа. Класифікація криміналістичних версій. Типові версії та їх значення для слідчої, оперативно-розшукової, експертної та судової діяльності.

Підстави, умови і прийоми побудови слідчих версій. Залежність версій від аналізу та оцінки слідчої ситуації під час розслідування.

Перевірка й оцінка версій.

Поняття і значення планування, як умови і методу наукової організації розслідування. Принципи, види і підстави планування. Співвідношення версій і плану розслідування. Особливості планування на різних етапах розслідування.

Особливості планування розслідування багатоепізодних злочинів; під час розслідування злочинів слідчою бригадою; роботи з декількома справами, що одночасно знаходяться у провадженні слідчого. Прийоми координації спільної роботи слідчого, оперативних працівників, інших учасників процесу та способи контролю за виконанням плану розслідування. Використання ЕОМ в діяльності по плануванню і організації розслідування.

Планування окремої слідчої дії, тактичної операції.

Технологія планування розслідування. Види і форми планів. Допоміжна документація в перебігу планування.

Тема 14. Тактика проведення слідчого огляду й освідчування

Теоретичні знання. Поняття слідчого огляду як методу дослідження матеріальних джерел доказової та орієнтовної інформації. Огляд – слідча дія, його види, етапи проведення і завдання. Принципи слідчого огляду, техніко-криміналістичні засоби і методи, використовувані під час його провадження. Учасники слідчого огляду. Участь спеціаліста в слідчому огляді.

Огляд місця події: поняття, зміст та завдання. Підготовка до огляду місця події. Тактичні прийоми огляду місця події. Типові матеріальні джерела інформації під час огляду місця події на відкритій місцевості, у помешканні. Прийоми аналізу обстановки місця події для одержання інформації щодо події (місця, часу і механізму вчинення) злочину і злочинця. Поняття негативних обставин та їхня роль у викритті інсценівок події злочину.

Поєднання огляду місця події з організаційними та оперативно-розшуковими заходами. Організація слідчо-оперативної групи та її завдання. Дії учасників слідчо-оперативної групи, керівна роль слідчого. Взаємодія учасників огляду як чинник, що визначає його ефективність.

Фіксація процесу і результатів огляду місця події. Оцінка результатів огляду місця події. Використання результатів огляду місця події для подальшого розслідування.

Первинний зовнішній огляд трупа на місці його виявлення. Тактика огляду трупа в залежності від встановлення або невстановлення особистості загиблого. Питання, що вирішуються

шляхом огляду трупа. Роль спеціаліста – судового медика під час огляду трупа. Ексгумація трупа.

Огляд предметів і документів, що можуть бути речовими доказами. Техніко-криміналістичні засоби і тактичні прийоми огляду валіз, особистих речей, в т. ч. документів (декларацій, паспортів, цінних паперів, вітчизняної та іноземної валюти), виробів мистецтва і творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, та порнографічних предметів. Питання, вирішуванні шляхом огляду цих об'єктів.

Огляд приміщень і ділянок місцевості, що не є місцем події. Організаційні і тактичні прийоми огляду службових і житлових приміщень, присадибних та інших ділянок відкритої місцевості. Питання, вирішуванні оглядом.

Огляд транспортних засобів. Тактичні прийоми і технічні засоби огляду, обумовлені видом транспортного засобу (автомобільний, залізничний, морський, повітряний). Питання, вирішуванні оглядом окремих транспортних засобів.

Огляд тварин і їхніх трупів. Питання, вирішуванні оглядом тварин та їхніх рештків. Тактичні прийоми огляду цих об'єктів.

Освідування. Поняття і сутність освідування як особливого різновиду слідчого огляду і методу дослідження анатомічної будови тіла людини та його зовнішніх ознак. Підстави огляду у світлі конституційних гарантій недоторканості особи. Питання, вирішуванні освідуванням, та його значення в розслідуванні злочинів. Тактичні прийоми і етичні основи освідування. Фіксація процесу і результатів освідування.

Тема 15. Тактика обшуку і виїмки

Теоретичні знання. Поняття, види і завдання обшуку та виїмки. Підстави обшуку і виїмки в світлі конституційного права людини на особисту недоторканність; конституційних гарантій недоторканності житла, таємниці листування та іншої кореспонденції. Психологічні та етичні основи обшуку і виїмки.

Тактичні прийоми підготовки до обшуку і виїмки. Збирання необхідних відомостей щодо об'єкту обшуку. Підбір учасників і залучення спеціалістів до участі в обшуку та виїмці. Підготовка техніко-криміналістичних засобів. Визначення шляхів використання під час обшуку даних, отриманих шляхом оперативно-розшукової діяльності. Складання плану підготовки і проведення обшуку.

Особистий обшук. Тактичні прийоми особистого обшуку затриманих осіб. Особливості обшуку особистих речей затриманих. Схованки, які є типовими для названих об'єктів обшуку, та засоби і методи їхнього виявлення. Заходи обережності під час провадження цих видів обшуку.

Обшук транспортних засобів. Тактичні прийоми обшуку, зумовлені видом транспортного засобу (автомобільний, залізничний, морський, повітряний). Типові види схованок у транспортних засобах, методи і засоби їхнього виявлення.

Обшук у помешканнях. Підготовка і тактичні прийоми обшуку у службових і житлових приміщеннях міського та сільського типу. Схованки, які є типовими для названих об'єктів обшуку, та засоби і методи їхнього виявлення.

Обшук ділянок місцевості. Підготовка і тактичні прийоми його проведення.

Особливості тактики групового і повторного обшуку.

Підготовка і тактичні прийоми провадження окремих видів виїмки, в т. ч. електронної, поштово-телеграфної кореспонденції. Накладення арешту на майно.

Фіксація процесу та результатів обшуку і виїмки. Оцінка та використання результатів обшуку і виїмки у розкритті і розслідуванні злочинів.

Тема 16. Тактика прослуховування і звукозапису телефонних та інших переговорів

Теоретичні знання. Поняття, види і завдання прослуховування телефонних та інших переговорів. Правові засади і умови проведення прослуховування телефонних переговорів у світлі конституційних гарантій недоторканності особистого життя громадян. Етичні і психологічні основи прослуховування телефонних переговорів.

Підготовка і технологія прослуховування телефонних та інших переговорів. Використання технічних засобів звукозапису під час прослуховування телефонних та інших переговорів.

Особливості тактики огляду і відтворення фонограми переговорів, фіксації їхнього ходу і результатів. Фіксація результатів звукозапису та відтворення фонограми телефонних та інших переговорів.

Оцінка і використання результатів прослуховування телефонних та інших переговорів у розкритті і розслідуванні злочинів.

Тема 17. Тактика допиту і очної ставки

Теоретичні знання. Поняття, завдання і види допиту. Процесуальні, криміналістичні, психологічні і морально-етичні основи допиту. Тактичні прийоми спілкування (розповідь, демонстрація, жестикуляція, міміка, графічне зображення). Використання даних логіки, психології, педагогіки та інших наук під час підготовки і проведення допиту.

Підготовка до допиту, його організаційне і технічне забезпечення: збирання вихідних даних для допиту, визначення черговості допитів і засобу виклику допитуваного, вибір часу, місця допиту і техніко-криміналістичних засобів. Залучення до участі у допиті спеціаліста. Планування тактики допиту в залежності від слідчої ситуації (безконфліктної, конфліктної); необхідності та порядку використання під час допиту інформації, отриманої оперативним шляхом.

Загальні тактичні прийоми допиту на різних його етапах (стадіях). Сутність, значення і тактичні прийоми встановлення психологічного контакту з допитуваним. Тактичне керування процесом допиту. Постановка запитань особі, яка допитується. Види запитань.

Тактичні прийоми подолання відмови від давання показань та викриття допитуваного в неправдивості. Допустимі прийоми емоційного, логічного та психологічного впливу на допитуваного. Проблема детекції емоційно-психологічного стану допитуваної особи у вітчизняній та закордонній криміналістиці. Використання під час підготовки і проведення допиту відомостей, отриманих оперативно-розшуковим шляхом.

Тактичні операції під час допиту. Особливості тактики допиту за участю спеціаліста, перекладача та адвоката.

Засоби фіксації ходу і результатів допиту на попередньому слідстві. Застосування з метою фіксації показань звукозапису і відеозйомки. Ознайомлення допитуваного з матеріала-

ми, в яких зафіксовані хід і результати допиту. Засоби оцінки і перевірки показань допитаних осіб.

Допит потерпілих і свідків. Підготовка і тактичні прийоми допиту потерпілих і свідків. Тактика допиту сумлінних потерпілих і свідків. Специфіка допиту мнимих потерпілих і свідків, котрі неправдиво заявили про злочин. Особливості допиту потерпілих і свідків, що знаходяться в лікувальному закладі. Поняття і сутність «свідоцького імунітету».

Основні тактичні прийоми допиту неповнолітніх і осіб, що страждають фізичними недоліками.

Допит підозрюваного і обвинуваченого. Тактичні прийоми допиту підозрюваного, затриманого на гарячому або безпосередньо після вчинення злочину. Підготовка і тактичні прийоми допиту обвинуваченого. Особливості тактики допиту обвинувачуваних, що визнають себе винуватими частково або взагалі не визнають себе винуватими. Тактика допиту підозрюваних і обвинувачених, які заявили про своє алібі.

Специфіка тактики допиту обвинувачуваних – членів злочинної групи та рецидивістів.

Поняття психологічного впливу на допитуваного, його сутність, види і межі допустимості. Особливості тактики допиту іноземних громадян за участю перекладача. Особливості тактики повторного допиту. Допит експерта.

Очна ставка, її поняття і завдання. Підготовка до очної ставки. Тактичні прийоми допиту на очній ставці. Особливості фіксації процесу та результатів очної ставки.

Оцінка й використання показань допитаних осіб у подальшому розслідуванні злочинів.

Тема 18. Тактика пред'явлення для впізнання

Теоретичні знання: Поняття, різновиди і завдання пред'явлення для впізнання. Значення і відмінність впізнання від узнавання під час інших слідчих дій.

Підготовка до пред'явлення для впізнання: особливості допиту особи, яка має впізнавати; підбір об'єктів впізнання; складання плану підготовки і проведення пред'явлення для впізнання.

Тактичні прийоми пред'явлення для впізнання живих осіб, трупів, предметів, тварин, помешкань і ділянок місцевості *в натурі*. Особливості тактики пред'явлення для впізнання різноманітних об'єктів за їхніми *копіями* (фотознімком, фонограмою, кіно-відеофільмом). Особливості тактики пред'явлення для впізнання за функціональними ознаками зовнішності (за ходом, голосом, звуковою промовою). Проблема зустрічного і прихованого впізнання в криміналістиці.

Основний і допоміжні способи фіксації процесу та результатів пред'явлення для впізнання. Оцінка і використання в розслідуванні результатів пред'явлення для впізнання.

Тема 19. Тактика проведення відтворення обстановки та обставин

Теоретичні знання: Поняття, сутність, мета перевірки й уточнення показань на місці та її значення для встановлення фактичних обставин злочину.

Учасники перевірки й уточнення показань на місці.

Підготовка до перевірки й уточнення показань на місці. Планування та основні тактичні умови проведення цієї слідчої дії.

Тактичні прийоми перевірки й уточнення показань на місці.

Фіксація ходу і результатів перевірки й уточнення показань на місці. Оцінка та використання отриманих результатів у розкритті і розслідуванні злочину.

Поняття, різновиди і завдання слідчого експерименту. Значення слідчого експерименту для встановлення фактичних обставин злочину.

Учасники слідчого експерименту.

Підготовка до слідчого експерименту. Тактичні умови його проведення. Реконструкція обстановки, як умова проведення даної слідчої дії.

Тактичні прийоми проведення окремих видів слідчого експерименту (на можливість сприйняття якогось факту або явища органами почуття, на можливість здійснення якихось дій, встановлення механізму утворення слідів, явищ тощо). Психологічні та етичні засади слідчого експерименту.

Фіксація умов, процесу та результатів слідчого експерименту. Оцінка і використання отриманих результатів у розслідуванні злочину.

Тема 20. Тактика використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві

Теоретичні знання: Поняття, сутність, форми і мета використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві.

Тактика залучення спеціаліста до участі в слідчих діях. Значення цієї форми використання спеціальних знань для розслідування злочинів.

Поняття, види та значення судової експертизи у розслідуванні злочинів. Криміналістична експертиза та її класифікація. Організація, система та функції судово-експертних установ в Україні. Поняття експерта, його права та обов'язки.

Підготовка експертизи та її призначення. Визначення мети і обсягу дослідження, формулювання експертного завдання. Вибір експертної установи (експерта).

Поняття і види зразків для порівняльного дослідження. Вимоги до окремих видів зразків для порівняльного дослідження і технології їх одержання. Дотримання законності та етичних норм. Фіксація процесу одержання зразків.

Зміст постанови про призначення судової експертизи. Особливості призначення комплексної, комісійної, додаткової та повторної експертизи. Проблеми використання в кримінальному судочинстві альтернативної експертизи.

Процес експертного дослідження, його стадії. Взаємодія слідчого з експертом під час проведення експертизи. Види висновків експерта. Наукові критерії оцінки слідчим висновку експерта та його використання у розкритті, розслідуванні і попередженні злочинів.

РОЗДІЛ IV: КРИМІНАЛІСТИЧНА МЕТОДИКА

Тема 21. Основні положення методики розслідування окремих видів злочинів

Теоретичні знання. Поняття криміналістичної методики, її структура (загальні положення та окремі методики розслідування злочинів), завдання та місце в системі криміналістики. Науково-практичні джерела, принципи формування окремих криміналістичних методик та їхня класифікація.

Структура окремої методики розслідування злочину та загальна характеристика її структурних елементів (криміналістична характеристика злочину; особливості збирання, аналізу й оцінки інформації в стадії порушення кримінальної справи; обставини, що підлягають встановленню і доказуванню під час розслідування злочину; типові слідчі ситуації, що виникають на початковому і подальших етапах розслідування, та відповідні їм комплекси невідкладних слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів; типові версії, планування і провадження подальших слідчих дій; особливості застосування науково-технічних засобів і спеціальних знань; використання допомоги громадськості; особливості завершального етапу розслідування; профілактична робота слідчого за матеріалами розслідування).

Криміналістична характеристика злочину: поняття, зміст і характеристика її складових елементів. Значення криміналістичної характеристики злочинів для розробки прийомів і рекомендацій криміналістичної методики.

Періодизація (етапи) розслідування злочинів. Значення і завдання початкового етапу розслідування злочинів. Поняття початкових і невідкладних слідчих дій. Взаємозв'язок і взаємозалежність початкових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. Проблеми і можливості програмування (алгоритмізації) та автоматизації слідчої діяльності.

Слідча ситуація: поняття, різновиди, зміст її складових елементів. Значення слідчих ситуацій для планування і прийняття правильних тактичних рішень щодо розслідування злочину. Діяльність слідчого в умовах тактичного ризику.

Поняття *розкриття і розслідування злочинів по «гарячих слідах»*. Розслідування злочинів по «гарячих слідах» як умова виконання поставлених перед судовою владою та правоохоронними органами завдань щодо швидкого і повного розкриття злочинів.

Чинники, що визначають особливості організації та методики розкриття і розслідування злочинів по «гарячих слідах». Організація взаємодії слідчого з черговою частиною, співробітниками оперативних апаратів і експертно-криміналістичної служби. Правові й організаційно-тактичні основи залучення громадськості та засобів масової інформації до розкриття і розслідування злочинів.

Криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинів по «гарячих слідах». Типове програмування дій на початковому етапі розкриття і розслідування злочинів. Практичні форми його реалізації.

Методи одержання слідчим експрес-інформації щодо злочину і злочинця. Особливості огляду місця події, допиту потерпілих і свідків-очевидців злочину в умовах дефіциту часу і динамічності обстановки. Поєднання слідчих дій з оперативно-розшуковими й організаційними заходами під час затримання злочинця на місці події або в результаті загороджувальних заходів. Особливості допиту підозрюваного по «гарячих слідах» і перевірки його показань.

Оцінка доказової та орієнтовної інформації, отриманої по «гарячих слідах», і інформаційне забезпечення діяльності слідчо-оперативної групи.

Тенденції і перспективи розвитку криміналістичної методики.

Тема 22. Основи взаємодії учасників розкриття і розслідування злочинів

Теоретичні знання: Поняття, мета і значення взаємодії слідчого з органами дізнання (іншими правоохоронними органами) під час розслідування злочинів. Правові засади та принципи взаємодії.

Організаційні форми і тактичні прийоми взаємодії слідчого (дознавача) з оперативно-розшуковими й іншими службами правоохоронних органів, державними установами і підприємствами різних форм власності, громадськістю та засобами масової інформації. Особливості тактики взаємодії залежно від етапу розслідування, під час провадження окремих слідчих дій, тактичних операцій, з метою вивчення особи підозрюваного (обвинуваченого), свідка, потерпілого.

Слідчо-оперативна група (СОГ) як форма організації взаємодії слідчого з оперативними працівниками СБУ, МВС та прикордонних військ України.

Принципи й умови використання даних, отриманих оперативно-розшуковим шляхом. Організаційно-тактичні форми і прийоми використання оперативно-розшукової інформації при провадженні окремих слідчих дій. Використання оперативно-розшукової інформації для встановлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, і вивчення особистості підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого.

Особливості взаємодії слідчого з іншими державними установами, підприємствами різних форм власності. Форми і методи залучення громадськості та засобів масової інформації для швидкого, повного розкриття і розслідування злочину.

Тема 23. Протидія розслідуванню та шляхи її подолання криміналістичними засобами і методами

Теоретичні знання. Поняття, зміст і суб'єкти протидії розслідуванню. Протидія розслідуванню у формі приховування злочину, його наслідків або осіб, причетних до вчиненого злочину. Інсценування злочину та фальсифікація доказів з боку злочинців, потерпілих і свідків. Спонукальні мотиви протидії.

Суб'єкти, форми і способи «зовнішньої» протидії розслідуванню.

Криміналістичні засоби і методи подолання протидії розслідуванню.

Тема 24. Розслідування злочинів проти життя, здоров'я та статевої свободи особи

Теоретичні знання. Криміналістична класифікація і характеристика окремих злочинів проти особи: а) злочинів проти життя (умисне вбивство – ст. 115, доведення до самогубства – ст. 120); б) злочинів проти здоров'я (заподіяння тілесних ушкоджень – ст. 121-125, побой – ст. 126, катування – ст. 127); в) злочинів проти статевої свободи особи (зґвалтування – ст. 152 та ін.).

А. Розслідування вбивств. Джерела первісної інформації про вбивство, її оцінка та прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи. Обставини, що підлягають встановленню і доказуванню під час розслідування вбивств.

Типові слідчі ситуації у справах про вбивства та відповідний їм алгоритм початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів. Особливості тактики провадження огляду місця події, трупа й інших речових доказів. Призначення судово-медичної та інших експертиз. Встановлення і допит свідків у справах про вбивство. Затримання і допит підозрюваного.

Планування і провадження подальших слідчих дій: обшуку, призначення судових експертиз, очних ставок, перевірки й уточнення показань на місці, слідчого експерименту та ін.

Специфіка взаємодії слідчого з оперуповноваженими, спеціалістами, громадськістю та засобами масової інформації у встановленні і розшуку злочинця. Встановлення обставин, що сприяли вчиненню убивства, і вживання заходів щодо їхнього попередження.

Особливості завершального етапу розслідування

Б. Розслідування заподіяння тілесних ушкоджень. Джерела первісної інформації, її оцінка і прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи. Обставини, що підлягають доказуванню у справах про заподіяння тілесних ушкоджень.

Типові слідчі ситуації у справах про заподіяння тілесних ушкоджень і відповідний їм алгоритм початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів. Особливості тактики провадження допиту потерпілого і свідків. Огляд потерпілого і призначення судово-медичної експертизи. Огляд місця події і речових доказів. Затримання і допит підозрюваного.

Планування і провадження подальших слідчих дій: допиту обвинуваченого, обшуку, перевірки й уточнення показань на місці, очних ставок, призначення судових експертиз.

Встановлення обставин, що сприяли заподіянню тілесних ушкоджень, і вживання заходів по їхньому попередженню.

Особливості завершального етапу розслідування.

В. Розслідування зґвалтувань. Джерела первісної інформації з цих справ, її оцінка та вирішення питання щодо порушення кримінальної справи. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування зґвалтувань.

Типові слідчі ситуації у справах про зґвалтування та відповідний їм алгоритм початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів. Особливості тактики допиту, освідчування і призначення судово-медичної експертизи потерпілої особи. Огляд місця події. Допит свідків. Затримання, освідчування і допит підозрюваного.

Планування і провадження подальших слідчих дій. Особливості тактики обшуку, перевірки й уточнення показань на місці, очної ставки, слідчого експерименту, призначення судових експертиз і допиту обвинуваченої особи.

Взаємодія слідчого з оперуповноваженими та спеціалістами у встановленні і розшуку злочинця. Особливості завершального етапу розслідування. Попередження статевих злочинів за матеріалами розслідування.

Тема 25. Розслідування злочинів проти власності

Теоретичні знання. Криміналістична класифікація майнових злочинів, що чиняться проти державної (колективної) та приватної власності громадян: розкрадання, що чиняться сторонніми особами (крадіжки – ст.185, грабежі – ст.186, розбійні напади – ст.187, вимагання – ст. 189, шахрайство – ст. 190), і розкрадання, що чиняться особами, наділеними певними правомочностями стосовно викраденого майна (ст. 191). Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування цих злочинів.

А. Розслідування крадіжок. Видові криміналістичні характеристики крадіжок державного, колективного і приватного майна громадян. Джерела первісної інформації про крадіжку, її оцінка та прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи.

Типові слідчі ситуації у справах про крадіжки і відповідний їм алгоритм початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів. Особливості тактики огляду місця

події, допиту потерпілого і свідків. Організація і методи діяльності слідчо-оперативної групи по розкриттю квартирних крадіжок по «гарячих слідах».

Типові версії і планування подальшого розслідування крадіжок на основі результатів початкових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. Методи встановлення злочинця: за слідами, у т. ч. мікрооб'єктами, залишеними на місці події; за засобом учинення злочину; за прикметами його зовнішності (суб'єктивному портрету). Специфіка взаємодії слідчого з підрозділами кримінальної міліції у встановленні і розшуку викраденого майна. Особливості використання криміналістичних обліків і АБД у встановленні і розшуку злочинця та викраденого майна. Використання в тих же цілях допомоги громадськості і засобів масової інформації. Інсценівка крадіжки і методи її викриття.

Подальші слідчі дії: затримання, освідкування і допит підозрюваного (обвинуваченого), обшук, перевірка й уточнення показань на місці, слідчий експеримент, призначення криміналістичних експертиз та їхня роль у встановленні і доведенні обставин крадіжки. Забезпечення при розслідуванні відшкодування матеріального збитку, заподіяного крадіжкою.

Попередження крадіжок за матеріалами розслідування.

Особливості розслідування кишенькових крадіжок, фактів незаконного заволодіння автотранспортними засобами (ст. 289), а також незаконного відтворення, розповсюдження чужих творів, комп'ютерних програм і баз даних без дозволу осіб, які мають авторське право (ст. 176). Заходи захисту прав інтелектуальної власності з метою запобігання незаконному виготовленню, переміщенню та введенню в господарський обіг контрафактної продукції.

Б. Розслідування грабежів і розбоїв. Криміналістична характеристика грабежів і розбійних нападів. Джерела первісної інформації про ці злочини, її оцінка та прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи.

Типові слідчі ситуації у справах про грабежі і розбої та відповідний їм алгоритм початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів. Особливості тактики допиту потерпілого і свідків, огляду місця події і речових доказів, освідкування і призначення судово-медичної, криміналістичної та інших експертиз.

Побудова версій щодо особи злочинця й обставин пограбування або розбійного нападу. Планування роботи з кримінальної справи. Особливості організації розкриття грабежів і розбоїв, розшуку злочинця і викраденого майна по «гарячих слідах». Специфіка взаємодії слідчого з підрозділами кримінальної міліції у встановленні і розшуку викраденого майна. Використання в цих цілях даних криміналістичних обліків та АБД, суб'єктивних портретів, допомоги громадськості та засобів масової інформації у встановленні і розшуку грабіжника та викраденого майна.

Ознаки і методика викриття інсценівок грабежів і розбоїв.

Подальші слідчі дії та їхнє поєднання з оперативно-розшуковими заходами. Затримання і допит підозрюваного й обвинуваченого. Обшук. Пред'явлення для впізнання. Очна ставка. Перевірка й уточнення показань на місці. Призначення експертиз та їхнє використання у доведенні обставин пограбування та розбою. Вживання заходів щодо відшкодуванню матеріального збитку.

Особливості розслідування грабежів і розбійних нападів на ощадні банки, каси підприємств і установ, касирів та інкасаторів. Специфіка розслідування грабежів і розбійних нападів, що чиняться на водіїв автотранспорту.

Попередження грабежів і розбоїв за матеріалами розслідування.

В. Розслідування вимагання. Криміналістична характеристика вимагання (рекету). Джерела первісної інформації про факт вимагання, її оцінка та прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи.

Типові слідчі ситуації у справах про вимагання та відповідний їм алгоритм початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів. Особливості тактики допиту потерпілого і свідків, прослуховування телефонних та інших переговорів, огляду місця події і речових доказів. Організація і методи діяльності слідчо-оперативної групи по розкриттю вимагання по «гарячих слідах». Використання в цих цілях даних криміналістичних обліків й АБД, суб'єктивних портретів, допомоги громадськості і засобів масової інформації.

Висування версій і планування розслідування. Загальна характеристика подальших слідчих дій (затримання та допиту підозрюваного й обвинуваченого, обшуку, пред'явлення для впізнання, очної ставки, призначення криміналістичних та інших експертиз) та їхнє поєднання з оперативно-розшуковими заходами.

Особливості розслідування фактів вимагання коштів або інших вигод, пов'язаних із попереднім викраденням дітей або автотранспорту потерпілого.

Попередження вимагання за матеріалами розслідування.

Г. Розслідування шахрайства. Криміналістична характеристика шахрайства. Джерела первісної інформації про шахрайство, її оцінка та прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи.

Типові слідчі ситуації у справах про шахрайство та відповідний їм алгоритм початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів. Допит потерпілого і свідків, огляд речових доказів, призначення криміналістичних та інших експертиз. Використання криміналістичної інформації для розшуку злочинця і викраденого по «гарячих слідах». Складання суб'єктивного портрета та його використання у встановленні і розшуку шахрая. Взаємодія слідчого з оперуповноваженим карного розшуку на початковому етапі розкриття і розслідування цих злочинів. Використання в тих же цілях допомоги громадськості та засобів масової інформації.

Висування версій і планування розслідування. Подальші слідчі дії та їхнє поєднання з оперативно-розшуковими заходами. Затримання і допит підозрюваного, обвинуваченого. Пред'явлення для впізнання. Очна ставка. Обшук. Слідчий експеримент. Призначення судових експертиз.

Особливості завершального етапу розслідування. Встановлення під час розслідування причин і умов, що сприяли шахрайству, і вживання заходів щодо їхнього попередження.

Д. Розслідування заволодіння чужим майном шляхом привласнення, розтрата або зловживання службовим становищем. Криміналістична характеристика розкрадань державного майна з урахуванням особливостей конкретної галузі народного господарства (промисловість, сільське господарство, будівництво, торгівля, кооперативний сектор, спільні підприємства та ін.). Джерела первісної інформації щодо факту розкрадання (розтрата, присвоєння, зловживання службовим становищем) та її оцінка. Проведення попередньої перевірки матеріалів про розкрадання та прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи. Вивчення структури і фінансово-господарської діяльності підприємства (установи, організації, кооперативу та ін.), де вчинено розкрадання. Вживання заходів до цілісності обліково-звітних документів.

Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування розкрадань і відповідний їм алгоритм початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів. Висування версій і планування розслідування. Особливості тактики допиту свідків і підозрюваних, обшуку, огляду виробничих помешкань, складів продукції й обліково-звітних документів. Призначення і проведення інвентаризації і документальної ревізії. Судово-бухгалтерська, товарознавча та інші види експертиз. Прослуховування телефонних та інших переговорів.

Загальна характеристика подальших слідчих дій (допитів, очних ставок, слідчих експериментів, експертиз і т. ін.) та їхнє поєднання з оперативно-розшуковими заходами. Специфіка взаємодії слідчого з апаратами боротьби з економічними злочинами у встановленні і розшуку викраденого майна. Забезпечення при розслідуванні відшкодування матеріального збитку, заподіяного розкраданням. Використання допомоги громадськості при розслідуванні.

Особливості розслідування розкрадань, що чиняться на спільних підприємствах, у кооперативному секторі та за допомогою комп'ютерної техніки. Попередження розкрадань за матеріалами розслідування.

Тема 26. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності

Теоретичні знання. Криміналістична класифікація і характеристика господарських злочинів: фальшивомонетництва (ст. 199), контрабанди товарів (ст. 201), відмивання «брудних» коштів (ст. 209), ухилень від сплати податків (ст. 212). Роль правоохоронних органів у боротьбі з цими злочинами.

А. Розслідування виготовлення або збуту підроблених грошей та цінних паперів (фальшивомонетництва). Джерела первісної інформації про фальшивомонетництво, її оцінка та прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування фальшивомонетництва.

Типові слідчі ситуації у справах про фальшивомонетництво та відповідний їм алгоритм початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів. Особливості тактики огляду речових доказів (грошей, цінних паперів і засобів їхнього виготовлення), призначення криміналістичної та інших експертиз, допиту свідків. Роль цих слідчих дій у установленні винуватих і обставин злочину. Взаємодія підрозділів МВС під час розслідування фальшивомонетництва. Використання в цих цілях криміналістичних обліків і АБД, допомоги громадськості та засобів масової інформації.

Типові версії і планування розслідування справ про фальшивомонетництво. Подальші слідчі дії: затримання і допит підозрюваного і обвинуваченого; обшук; пред'явлення для впізнання; призначення експертиз; слідчий експеримент.

Виявлення під час розслідування причин і умов, що сприяли фальшивомонетництву, та вживання заходів щодо запобігання йому.

Б. Розслідування контрабанди. Криміналістична характеристика контрабанди товарів. Джерела первісної інформації про контрабанду, її оцінка та прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи. Обставини, що підлягають встановленню і доказуванню у справах про контрабанду.

Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування контрабанди та відповідний їм алгоритм початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів. Особливості тактики проведення початкових слідчих дій: огляду місця події, контрабандного товару

та документів, освідування, допиту підозрюваного і свідків, обшуку і виїмки, призначення експертизи та ін.

Слідчі версії та планування подальшого розслідування контрабанди.

Особливості організації взаємодії органів дізнання з іншими підрозділами правоохоронних органів України і зарубіжжя під час дізнання у справах про контрабанду. Використання даних оперативно-розшукової діяльності митних органів. Можливості використання під час розслідування контрабанди криміналістичних обліків МВС, СБУ, інших правоохоронних відомств України та Інтерполу.

Особливості розслідування контрабанди, учиненої у торговому обігу, з обманним використанням документів або засобів митної ідентифікації, кольорових, рідкоземельних і радіоактивних металів; нафти і нафтопродуктів; наркотичних засобів, психотропних, отруйних і сильнодіючих речовин; вогнепальної зброї, боєприпасів і вибухових речовин, стратегічно важливих сировинних товарів, історичних та культурних цінностей; дорогоцінного каміння, автомобілів і т. ін.

Відомчий контроль та прокурорський нагляд за діяльністю митних органів по обліку і розгляду матеріалів з ознаками контрабанди.

В. Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом. Криміналістична характеристика відмивання «брудних» коштів. Особливості порушення кримінальної справи та обставини, що підлягають встановленню і доказуванню у справах про відмивання «брудних» коштів.

Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування і програма дій щодо їхнього розв'язання. Слідчі версії та планування розслідування. Особливості тактики проведення початкових слідчих дій: огляду місця події, огляду предметів і документів, обшуку і виїмки, допиту підозрюваного та свідків, призначення експертизи та ін.

Особливості організації взаємодії слідчого з правоохоронними органами України і закордонних країн під час дізнання у справах про відмивання «брудних» коштів. Можливості використання під час розслідування відмивання «брудних» коштів криміналістичних обліків ДПА, МВС, СБУ та інших правоохоронних і контролюючих відомств України та Інтерполу.

Подальші слідчі дії у справах про відмивання «брудних» коштів.

Г. Розслідування ухилень від сплати податків. Криміналістична характеристика ухилень від сплати податків та інших обов'язкових платежів. Джерела первісної інформації, їх аналіз, оцінка і прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи. Обставини, що підлягають доказуванню у цих справах.

Початковий етап розслідування. Слідчі версії і планування розслідування в типових ситуаціях. Комплекс слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, характерних для типової ситуації умисного приховування чи заниження об'єктів оподаткування посадовою особою суб'єкта підприємницької діяльності. Комплекс слідчих та оперативно-розшукових заходів, характерних для типової ситуації умисного неподання податкової декларації та розрахунків.

Особливості тактики виїмки і огляду фінансово-господарських документів, накладення арешту на фінансові рахунки, майно та грошові внески посадових осіб, допиту підозрюваних і свідків (співробітників податкової інспекції, ревізора та ін.), призначення судово-бухгалтерської та інших експертиз.

Подальші слідчі дії у справах про ухилення від сплати податків. Виявлення під час розслідування причин і умов, що сприяли ухиленню від сплати податків, та вживання заходів щодо запобігання йому.

Тема 27. Розслідування злочинів проти довкілля

Теоретичні знання. Криміналістична класифікація і загальна характеристика злочинів проти довкілля: забруднення або псування земель (ст. 239), атмосферного повітря (ст. 241), морських чи територіальних вод (ст. 243); незаконної порубки лісу (ст. 246), незаконного полювання (ст. 248), незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249). Джерела первісної інформації про ці злочини, її оцінка та прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування злочинів проти довкілля.

Слідчі ситуації, типові для розслідування забруднення або псування земель чи атмосферного повітря, морських чи територіальних вод, незаконного полювання, незаконного заняття рибним або іншим водним добувним промислом. Взаємодія з охотінспекцією та іншими відомчими органами під час розслідування цих злочинів. Використання допомоги громадськості та засобів масової інформації для розшуку і затримання браконьєрів і встановлення інших порушників природоохоронного законодавства.

Типові версії і планування розслідування. Огляд місця події, речових доказів. Вивчення технологічних процесів підприємств. Використання допомоги спеціалістів у вирішенні виникаючих питань. Призначення експертиз. Використання висновків експертів у встановленні факту і обставин порушення законів про охорону природи і викритті винуватих осіб. Допит свідків. Проведення слідчих експериментів.

Допит підозрюваного й обвинуваченого. Перевірка версій обвинуваченого.

Встановлення обставин, що сприяли порушенню законодавства про охорону довкілля, та вживання необхідних заходів щодо попередження цих злочинів.

Тема 28. Розслідування злочинів проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності

Теоретичні знання. Криміналістична класифікація злочинів проти суспільної безпеки, громадського порядку та моральності: бандитизму (ст. 257); незаконного носіння, зберігання, придбання, виготовлення та збуту зброї, бойових припасів і вибухівок (ст. 263); порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки (ст. 270); злочинних порушень правил безпеки руху та експлуатації транспорту (ст. 286); хуліганства (ст. 296); ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості (ст. 300), або порнографічних предметів (ст. 301); заняття проституцією (ст. 303).

Загальні положення і методика збирання інформації в стадії порушення кримінальної справи. Особливості оцінки і використання заяв громадян і повідомлень громадських організацій про ці злочини. Обставини, що підлягають доказуванню у справах про ці злочини.

А. Розслідування бандитизму. Криміналістична характеристика бандитизму. Джерела первісної інформації про ці злочини, її оцінка та прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи.

Типові слідчі ситуації у справах про бандитизм та відповідний їм алгоритм початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів. Особливості тактики допиту потерпілого і свідків, огляду місця події і речових доказів, освідування і призначення судово-медичної, криміналістичної та інших експертиз.

Побудова версій щодо осіб – членів бандитського угруповання та обставин бандитизму. Планування роботи з кримінальної справи. Особливості організації розкриття бандитизму, розшуку злочинця і викраденого майна по «гарячих слідах». Використання в цих цілях даних криміналістичних обліків та АБД, суб'єктивних портретів, допомоги громадськості та засобів масової інформації.

Подальші слідчі дії та їхнє поєднання з оперативно-розшуковими заходами. Затримання і допит підозрюваних і обвинувачених. Обшук. Пред'явлення для впізнання. Очна ставка. Перевірка й уточнення показань на місці. Призначення експертиз та їхнє використання у доведенні обставин бандитизму. Вживання заходів щодо відшкодування матеріального збитку.

Особливості розслідування бандитських нападів на ощадні банки, пункти обміну валюти, каси підприємств і установ, касирів та інкасаторів. Специфіка розслідування бандитських нападів, вчинюваних на водіїв автотранспорту.

Попередження бандитизму за матеріалами розслідування.

Б. Розслідування незаконного обігу зброї, боєприпасів, вибухових пристроїв та речовин. Криміналістична характеристика цих злочинів. Джерела первісної інформації, її оцінка та прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування цих злочинів.

Слідчі ситуації, типові для розслідування незаконного носіння, зберігання, придбання, виготовлення та збуту зброї, бойових припасів і вибухівок. Особливості тактики затримання, особистого обшуку, огляду речових доказів, допиту підозрюваного і свідків. Призначення криміналістичної та інших експертиз.

Типові версії і планування розслідування.

Подальші слідчі дії та їхнє поєднання з оперативно-розшуковими заходами. Використання даних криміналістичних обліків і висновків експертів у встановленні факту й обставин порушення встановленого законом порядку носіння, зберігання, придбання, виготовлення та збуту зброї, бойових припасів і вибухівок.

Встановлення обставин, що сприяли незаконному носінню, зберіганню, придбанню, виготовленню і збуту зброї, бойових припасів і вибухівок.

В. Розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки. Криміналістична характеристика підпалів і злочинних порушень протипожежних правил. Джерела первісної інформації про ці злочини, її оцінка та прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування підпалів і порушень протипожежних правил.

Типові слідчі ситуації у справах про пожежі та відповідний їм алгоритм початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів. Особливості тактики огляду місця пожежі, речових доказів та їхнє первинне дослідження на місці події. Освідування і допит підозрюваного. Взаємодія слідчого зі співробітниками пожежної охорони й оперуповноваженими карного розшуку і відділу боротьби з економічними злочинами.

Типові версії щодо причини пожежі і планування розслідування. Встановлення і допит свідків, матеріально відповідальних осіб або потерпілих. Призначення пожежно-технічної та інших експертиз та їхня роль у встановленні причин пожежі.

Подальші слідчі дії: допит обвинуваченого; обшук; слідчий експеримент; та ін. Визначення матеріального збитку і вживання заходів щодо його відшкодування. Встановлення обставин, що сприяли підпалу або злочинному порушенню протипожежних правил, і вживання заходів щодо попередження цих злочинів.

Особливості завершального етапу розслідування.

Г. Розслідування злочинних порушень правил безпеки руху та експлуатації транспорту. Криміналістична характеристика дорожньо-транспортних подій і обставини, що підлягають доказуванню під час їхнього розслідування.

Типові слідчі ситуації у справах про дорожньо-транспортні події і відповідний їм алгоритм початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів. Невідкладні слідчі дії: огляд місця події, слідів і транспортного засобу; допит потерпілого і свідків; освідування; призначення експертиз. Типові версії і планування розслідування.

Використання результатів невідкладних слідчих дій для встановлення і розшуку водія, що зник, і транспортного засобу. Організація взаємодії слідчого зі співробітниками ДАІ та інших служб органів внутрішніх справ під час розслідування дорожньо-транспортних подій. Використання в тих же цілях допомоги громадськості і засобів масової інформації.

Подальші слідчі дії: затримання і допит підозрюваного, обвинуваченого; проведення очних ставок; слідчий експеримент; призначення автотехнічної та інших експертиз; т. ін.

Встановлення під час розслідування причин і умов, що сприяли злочинним та іншим порушенням правил безпеки руху та експлуатації транспортних засобів.

Д. Розслідування хуліганства. Криміналістична характеристика хуліганства. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування цих злочинів.

Типові слідчі ситуації у справах про хуліганство та відповідний їм алгоритм початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів. Особливості тактики допиту потерпілих і свідків. Освідування і призначення судово-медичної експертизи. Огляд місця події і речових доказів. Особливості взаємодії слідчого з оперуповноваженим, використання результатів невідкладних слідчих дій у встановленні і розшуку злочинців.

Версії у справах про хуліганство, підстави їхньої побудови. Планування розслідування. Подальші слідчі дії: затримання, освідування і допит підозрюваних і обвинувачуваних. Обшук. Очна ставка. Перевірка й уточнення показань на місці. Пред'явлення для впізнання. Слідчий експеримент. Експертизи у справах про хуліганство.

Встановлення при розслідуванні причин і умов, що сприяли хуліганству, та вживання заходів щодо їхнього усунення.

Е. Розслідування ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, або порнографічних предметів. Криміналістична характеристика ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, або порнографічних предметів. Джерела первісної інформації про ці злочини, її оцінка та прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи. Обставини, що підлягають встановленню і доказуванню у справах про ці злочини.

Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, або порнографічних

предметів, та відповідний їм алгоритм початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів.

Особливості тактики проведення початкових слідчих дій: огляду місця події, заборонених творів та предметів, освідування, допиту підозрюваного і свідків, обшуку і виїмки, призначення експертизи та ін.

Слідчі версії та планування подальшого розслідування ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, або порнографічних предметів. Особливості організації взаємодії органів дізнання з іншими підрозділами правоохоронних органів України, закордонних країн під час розслідування справах про ці злочини. Використання даних оперативно-розшукової діяльності митних органів. Можливості використання під час розслідування криміналістичних обліків МВС, СБУ, інших правоохоронних відомств України та Інтерполу.

Встановлення при розслідуванні причин і умов, що сприяли ввезенню, виготовленню або розповсюдженню творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, або порнографічних предметів, та запобігання їм.

Ж. Розслідування заняття проституцією. Криміналістична характеристика заняття проституцією (надання сексуальних послуг за плату) і обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування цих злочинів. Джерела інформації про факти проституції, її оцінка, засоби перевірки для прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи.

Типові слідчі ситуації у справах про проституцію та відповідний їм алгоритм початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів. Особливості тактики затримання і допиту особи, підозрюваної в проституції, встановлення і допиту свідків, очних ставок, призначення криміналістичних та інших експертиз. Особливості взаємодії слідчого з оперуповноваженим карного розшуку під час розслідування проституції.

Планування розслідування проституції. Типові версії.

Подальші слідчі дії. Використання спеціальних пізнань при розслідуванні проституції. Встановлення обставин, що сприяли проституції, і вживання заходів щодо попередження цих злочинів.

Особливості завершального етапу розслідування проституції.

Тема 29. Розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів

Теоретичні знання. Криміналістична класифікація і характеристика злочинів у сфері обігу наркотиків: контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів (ст. 305), незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збування наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 307) та ін. Джерела первісної інформації про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, її оцінка та прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи. Обставини, що підлягають встановленню і доказуванню при розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

А. Розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів та відповідний їм алгоритм почат-

кових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів. Особливості тактики проведення початкових слідчих дій: огляду місця події, контрабандного товару (наркотиків) та супровідних документів, освідування, допиту підозрюваного і свідків, обшуку і виїмки, призначення експертизи та ін.

Слідчі версії та планування подальшого розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів. Особливості організації взаємодії органів дізнання з іншими підрозділами правоохоронних органів України, закордонних країн під час дізнання у справах про контрабанду наркотиків. Використання даних оперативно-розшукової діяльності митних органів (контрольованої поставки наркотиків).

Можливості використання під час розслідування контрабанди криміналістичних обліків МВС, СБУ, інших правоохоронних відомств України та Інтерполу.

Встановлення під час розслідування причин і умов, що сприяли учиненню контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та вживання заходів щодо їхнього попередження.

Відомчий контроль та прокурорський нагляд за діяльністю митних органів по обліку і розгляду матеріалів з ознаками контрабанди наркотиків.

Б. Розслідування незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збування наркотичних засобів або психотропних речовин. Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних з наркотичними засобами. Організовані злочинні групи наркобізнесменів. Джерела інформації про ці злочини, її оцінка та прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи.

Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збування наркотичних засобів їх аналогів або психотропних речовин.

Типові слідчі ситуації при розслідуванні незаконного виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилки або незаконного збуту наркотичних засобів, їхнього збереження, посіву або вирощування заборонених до оброблення культур, що містять наркотичні речовини. Невідкладні слідчі дії у справах цієї категорії: огляд місця події та речових доказів; призначення експертиз; затримання, освідування та допит підозрюваного й обвинуваченого; обшук; встановлення і допит свідків. Особливості взаємодії слідчого з оперуповноваженим карного розшуку у встановленні винуватих і обставин злочину.

Планування розслідування і подальші слідчі дії. Встановлення під час розслідування причин і умов, що сприяли учиненню злочинів, пов'язаних з наркотичними засобами, та вживання заходів щодо їхнього попередження.

Тема 30. Розслідування злочинів у сфері використання ЕОМ, систем та комп'ютерних мереж

Теоретичні знання. Криміналістична класифікація і характеристика злочинів у сфері руху комп'ютерної інформації: незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж (ст. 361), викрадення, привласнення, вимагання комп'ютерної інформації або заволодіння нею шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем (ст. 362). Джерела первісної інформації про ці злочини, її оцінка

та прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування злочинів у сфері руху комп'ютерної інформації.

Типові слідчі ситуації у справах про злочини у сфері руху комп'ютерної інформації та відповідний їм алгоритм початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів. Затримання і допит підозрюваних і обвинувачених. Обшук, виїмка. Особливості тактики огляду комп'ютерної техніки і речових доказів, допиту потерпілого і свідків, призначення комп'ютерно-технічної, техніко-криміналістичної та інших експертиз.

Побудова версій та планування роботи з кримінальної справи. Особливості організації розкриття злочину у сфері руху комп'ютерної інформації, розшуку злочинця по «гарячих слідах». Використання з цією метою даних криміналістичних обліків та АБД, допомоги громадськості та засобів масової інформації.

Подальші слідчі дії та їхнє поєднання з оперативно-розшуковими заходами. Очна ставка. Слідчий експеримент. Призначення експертиз та їхнє використання у доведенні обставин злочину у сфері руху комп'ютерної інформації. Вживання заходів щодо відшкодування матеріального збитку.

Запобігання комп'ютерним злочинам за матеріалами розслідування.

Тема 31. Розслідування злочинів у сфері службової діяльності

Теоретичні знання. Криміналістична класифікація і характеристика злочинів у сфері службової діяльності: одержання хабара (ст. 368), давання хабара (ст. 369), провокація хабара (ст. 370). Джерела інформації про факти хабарництва, її оцінка, засоби перевірки для прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності.

Типові слідчі ситуації у справах про хабарництво і відповідний їм алгоритм початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів. Особливості тактики затримання і допиту хабароотримувача і хабародавця, встановлення і допиту свідків, очних ставок, призначення криміналістичних та інших експертиз. Особливості взаємодії слідчого з оперуповноваженим відділу боротьби з економічними злочинами під час розслідування хабарництва.

Планування розслідування. Типові версії.

Подальші слідчі дії. Використання спеціальних пізнань при розслідуванні хабарництва. Встановлення обставин, що сприяли хабарництву, і вживання заходів щодо попередження цих злочинів.

Особливості завершального етапу розслідування хабарництва.

Тема 32. Особливості розслідування злочинів, учинених організованими кримінальними угруповуваннями

Теоретичні знання. Виникнення, розвиток і зміст групової злочинної діяльності. Значення та напрямки боротьби з організованою та груповою злочинністю на сучасному етапі розвитку держави. Види та особливості криміналістичної характеристики злочинів, вчинюваних організованими угрупованнями, в тому числі способів розвідки, конспірації, «рекрутування» членів організації, створення фондів для підкупу держслужбовців і допомоги засудженим.

Особливості законодавчої регламентації притягнення до кримінальної відповідальності членів організованих злочинних угруповань. Координація взаємодії підрозділів правоохоронних органів України між собою та відповідними органами суміжних держав у боротьбі з організованою злочинністю.

Криміналістичні типи і характеристика злочинних угруповань. Організована злочинна група як найбільш небезпечний різновид співучасті у злочині. Мафіозні клани та їхні корумповані зв'язки. Сучасні засоби і методи діяльності злочинних угруповань. Чинники, що впливають на кількісно-якісний склад злочинної групи, вибір нею способів підготовки, вчинення і приховування злочинів.

Джерела первісної інформації щодо групового способу вчинення злочину, її оцінка та прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи. Закономірності розслідування злочинів, вчинених організованою групою. Обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні злочинів, вчинених організованою групою.

Слідчі ситуації, типові для розслідування групових злочинів та відповідні їм алгоритми початкових слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів. Типові версії та планування розслідування у справах про групові злочини. Взаємодія слідчого з оперуповноваженим в процесі розслідування. Тактичні особливості провадження окремих слідчих дій: затримання співучасників злочину; особистого обшуку та обшуку за місцем проживання; огляду місця події і речових доказів; допиту підозрюваних (обвинувачених) і свідків; очної ставки між обвинуваченими; пред'явлення обвинувачених для впізнання; перевірки й уточнення показань на місці; слідчого експерименту. Можливості використання протиріч та інтересів співучасників організованої групи для її викриття.

Типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування та відповідний їм алгоритм слідчих дій, їхнє поєднання з оперативно-розшуковими заходами. Тактичні особливості виявлення організатора злочинної групи і вчиненого злочину, диференціація ролі і ступеня відповідальності співучасників в інкримінованому злочині. Особливості тактики виявлення всіх членів організованої групи та їхньої злочинної діяльності в повному обсязі.

Особливості завершального етапу розслідування злочинів, вчинених організованою групою осіб. Встановлення в процесі розслідування обставин, що сприяли формуванню організованої злочинної групи і вчиненню нею злочинів.

Профілактика групових злочинів. Форми і методи протидії організованим злочинним угрупованням, пов'язаним з контрабандою.

Примітка: Теми №№ 2, 3, 5, 13, 14, 16, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 27, 29, 30, 32 пропонуються для самостійної роботи студентів.

10. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Всього –	189 год.
Аудит. год. -	120 год.
Лекції -	32 год.
Практич. зан. -	88 год.
Самост. роб. -	69 год.

№	Найменування тем	Всього год.	Лекц. зан. год.	Лаб. зан. год.	Сам. роб. год.
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1-2					
Розділи: Вступ в криміналістику. Криміналістична техніка					
1.	Предмет, система і завдання криміналістики. Криміналістична ідентифікація і діагностика	2	1		1
2.	Становлення, розвиток і сучасний стан криміналістики в Україні.	2			2
3.	Методологічні основи криміналістики	2			2
4.	Основні положення криміналістичної техніки та її галузей.	3	1		2
5.	Криміналістична габітологія	8		6	2
6.	Криміналістична фотографія і відеозапис	11	2	6	3
7.	Криміналістична трасологія: -сліди людини (рук, ніг та ін.); -сліди засобів вчинення злочину, мікрооб'єкти і запахові сліди	17	2	12	3
	<i>Контрольно-модульна робота за темами лекційного курсу</i>	2	2		
	<i>Захист практичного модулю за темами лабораторних робіт</i>	4		4	
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3-4					
Розділ: Криміналістична техніка					
8.	Криміналістичне почеркознавство й авторознавство	10	1	3	6
9.	Техніко-криміналістичне дослідження документів	11	2	3	6
10.	Криміналістичне дослідження зброї, боеприпасів, вибухівок та слідів їхнього застосування	9	2	3	4
11.	Криміналістична реєстрація	6	1	3	2
	<i>Контрольно-модульна робота за темами лекційного курсу</i>	2	2		
	<i>Захист практичного модулю за темами лабораторних робіт</i>	4		4	
	Всього годин за VII семестр	93	16	44	33
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5-6					

№	Найменування тем	Всього год.	Лекц. зан. год.	Лаб. зан. год.	Сам. роб. год.
Розділ: Криміналістична тактика					
12.	Основні положення криміналістичної тактики	5	1	2	2
13.	Криміналістичні версії і планування розслідування.	4		2	2
14.	Тактика проведення слідчого огляду, освідчення	4		2	2
15.	Тактика обшуку і виїмки	5	1	2	2
16.	Тактика прослуховування і звукозапису телефонних та інших переговорів	4		2	2
17.	Тактика допиту і очної ставки	6	2	2	2
18.	Тактика пред'явлення для впізнання	4		2	2
19.	Тактика проведення відтворення обстановки та обставин події	6	2	2	2
20.	Тактика використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві	4		2	2
	<i>Контрольно-модульна робота за темами лекційного курсу</i>	2	2		
	<i>Захист практичного модулю за темами лабораторних робіт</i>	4		4	
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 7-8					
Розділ: Криміналістична методика					
21.	Основні положення методики розслідування окремих видів злочинів	6	2	3	1
22.	Основи взаємодії учасників розкриття і розслідування злочинів	2			2
23.	Протидія розслідуванню та шляхи її подолання криміналістичними засобами і методами	6		4	2
24.	Розслідування злочинів проти життя, здоров'я та статевої свободи особи	2			2
25.	Розслідування злочинів проти власності	2			2
26.	Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності	5	1	3	1
27.	Розслідування злочинів проти довкілля	1			1
28.	Розслідування злочинів проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності	7	2	4	1
29.	Розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів	2			2
30.	Розслідування злочинів у сфері використання ЕОМ, систем та	1			1

№	Найменування тем	Всього год.	Лекц. зан. год.	Лаб. зан. год.	Сам. роб. год.
	комп'ютерних мереж				
31.	Розслідування злочинів у сфері службової діяльності	6	1	4	1
32.	Особливості розслідування злочинів, вчинених організованими кримінальними угруповуваннями	2			2
	<i>Контрольно-модульна робота за темами лекційного курсу</i>	2	2		
	<i>Захист практичного модулю за темами лабораторних робіт</i>	4		4	
	Всього годин за VIII семестр	96	16	44	36
	Всього по курсу (годин)	189	32	88	69

Примітка:

..... - теми призначені для самостійної роботи студентів.

11. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І ЗАВДАНЬ ДО НИХ

Перелік

лабораторних робіт з криміналістики

VII семестр :

№ 1 (тема 6) – Криміналістична фотографія і відеозапис: 1) фрагмент протоколу огляду місця події; 2) фототаблиця місця події, а) орієнтовну – 3-4 кадри (панорамним способом); б) оглядову – 4 кадри (звичайним способом з чотирьох боків); в) вузлову – 2-3 кадри (звичайним способом); г) детальну – 2-3 кадри (масштабним способом – предметів контрабанди, слідів транспорту, тощо; 3) носій інформації (фотоплівка чи електронний носій).

№ 2 (тема 5) – Криміналістична габітологія: 1) фрагмент протоколу освідування; 2) опис людини за методом «Словесного портрета»; 3) пізнавальну фотозйомку – 4 кадри (людини у повний зріст (форматом 9 x 12 см), правий профіль, фас, лівий напіврозворот (форматом 6 x 9 см); 4) фоторобот цієї людини; 5) носій інформації (фотоплівка чи електронний носій).

№ 3 (тема 7) – Сліди рук і ніг людини: 1) фрагмент протоколу огляду місця події з описом виявлених слідів із складанням схематичного плану; 2) фрагмент постанови про призначення дактилоскопічної експертизи з поставленими діагностичними та ідентифікаційними питаннями; 3) дактилокарта; 4) бланк дактилокарти з схематичним зображенням типів і видів папілярних візерунків; 5) збільшений фрагмент відбитка пальця руки з позначенням індивідуальних особливостей папілярного візерунка (10 – 15 особливостей); 6) носій інформації (стрічка “скотч”, дактилоплівка) вилучені і оформлені згідно до процесуальних вимог.

№ 4 (тема 7) – Сліди засобів учинення злочину. 1) фрагмент протоколу огляду замка, пломби та слідів їхнього зламу з відповідними фотознімками або схематичними малюнками; 2) фрагмент постанови про призначення трасологічної експертизи з діагностичними та ідентифікаційними питаннями.

№ 5 (тема 7) – Мікрооб’єкти і запахові сліди: 1) фрагмент протоколу з описом виявленого на предметі огляду волосся (або слідів речовин) зі схемою, оформленою як додаток до протоколу; 2) фрагмент постанови про призначення експертизи з діагностичними та ідентифікаційними питаннями.

№ 6 (тема 8) – Криміналістичне почеркознавство й авторознавство: 1) рукописний текст, який був підданий огляду; 2) розшукову таблицю за почерком для виявлення автора рукопису; 3) фрагмент постанови про призначення почеркознавчої експертизи з діагностичними та ідентифікаційними питаннями.

№ 7 (тема 9) – Техніко-криміналістичне дослідження документів: 1) фрагмент протоколу огляду документа, який має ознаки часткової підробки; 2) документ з ознаками часткової підробки, який був підданий огляду; 3) фрагмент постанови про призначення техніко - криміналістичної експертизи з діагностичними та ідентифікаційними питаннями.

№ 8 (тема 10) – Криміналістичне дослідження зброї. 1) фрагмент протоколу огляду вибухівки, вогнепальної або холодної зброї з фототаблицею та схемою об’єкту, який було піддано огляду; 2) фотознімок або малюнок об’єкту, який було піддано огляду; 3) фрагмент постанови про призначення судово-балістичної, вибухово-технічної експертизи або експертизи холодної зброї з діагностичними та ідентифікаційними питаннями.

№ 1 (тема 12) – План розслідування кримінальної справи (теоретичні відомості на 1-2 арк., ситуаційна справа, план розслідування (3 друк. арк.), план проведення будь якої слідчої дії).

№ 2 (тема 14) – Протокол затримання підозрюваного. (теоретичні відомості на 1-2 арк., протокол затримання особи, підозрюваної в учиненні злочину (згідно наведеної ситуаційної справи - 5 арк), схематичний план місця затримання, план затримання.

№ 3 (тема 14) – Протокол огляду місця події. (теоретичні відомості на 1-2 арк., протокол огляду - 5 арк., план проведення огляду місця події, додатки).

№ 4 (тема 17) – Протокол допиту підозрюваного (теоретичні відомості на 1-2 арк., протокол допиту -5 арк., план проведення допиту підозрюваного).

№ 5 (тема 17) - Протокол допиту свідка (теоретичні відомості на 1-2 арк., протокол допиту - 5 арк., план проведення допиту свідка).

№ 6 (тема 18) – Протокол пред'явлення для впізнання. (теоретичні відомості на 1-2 арк., протокол пред'явлення до впізнання, план пред'явлення для впізнання).

№ 7 (тема 19) – Протокол відтворення обстановки і обставин події (теоретичні відомості на 1-2 арк., протокол відтворення обстановки і обставин події - 5 арк., план проведення відтворення обстановки і обставин події).

№ 8 (тема 15) – Протокол проведення обшуку. (теоретичні відомості на 1-2 арк., постанова слідчого про проведення обшуку, протокол обшуку, план проведення обшуку).

№ 9 (тема 15) - Протокол проведення виїмки. (теоретичні відомості на 1-2 арк., постанова слідчого про проведення виїмки, протокол виїмки, план проведення виїмки).

№ 10 (тема 20) – Постанова про призначення криміналістичної (трасологічна, хімічна, автотехнічна тощо) експертизи (теоретичні відомості на 1-2 арк., постанова про призначення експертизи з ідентифікаційними та діагностичними питаннями експерту).

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ № 1,2,3 (6 год.)

Місце проведення заняття: криміналістичний комплекс кафедри.

Мета заняття: відпрацювання практичних навичок застосування засобів і методів криміналістичної фотографії для фіксації ходу й результатів слідчих дій, набуття практичних навичок застосування засобів і методів криміналістичної фотографії для фіксації ходу та результатів слідчого огляду, відпрацювання технології проявлення експонованої фотоплівки та друкування фотознімків з використанням міні-фотолабораторії та комп'ютерної техніки.

Матеріальне забезпечення: 12 шт. дзеркальних фотоапаратів «Київ-19М» та 2 цифрові фотокамери з рекомендаціями щодо їх експлуатації, навчальні (наочні) планшети; 12 касет і фотоплівок; два-три об'єктиви (з різною фокусною відстанню), фотоспалахи та подовжувальні кільця, ширококутні об'єктиви, світлофільтри, масштабні лінійки, експоновані фотоплівки, 2 міні-фотолабораторії, фотопапір та 25 бланків фототаблиць; комп'ютери зі сканерами і кольоровими принтерами.

Контрольні питання:

1. Поняття криміналістичної фотографії та значення її використання у слідчій та експертній практиці.
2. Засоби, методи і прийоми криміналістичної фотографії, що застосовуються під час проведення слідчих дій.

3. Процесуальне і технічне оформлення факту і результатів застосування криміналістичної фотографії.
4. Прийоми і методи фотозйомки під час огляду місця події та провадження інших слідчих дій.
5. Особливості фотографування криміналістичних об'єктів у несприятливих умовах (з використанням ширококутних об'єктивів, лампи-фотоспалаху).
6. Прийоми здійснення пізнавальної фотозйомки.
7. Особливості фотозйомки цифровою фотокамерою.
8. Сутність негативного фотографічного процесу (проявлення фотоплівки) та його технологія з використанням міні-фотолабораторії.
9. Сутність позитивного фотографічного процесу (друкування фотознімків) та його технологія з використанням міні-фотолабораторії.
10. Технологія зйомки цифровою фотокамерою і шляхом сканування плоских зображень, виготовлення електронного зображення з використанням ПЕОМ «Pentium-III» та кольорового принтера.
11. Процесуально-технічні правила виготовлення фототаблиці – додатку до протоколу огляду місця події.

Методичні рекомендації і завдання щодо підготовки та відпрацювання практичних умінь

Під час розслідування злочинів фотографування є важливим допоміжним способом фіксації доказової інформації. Тому знання можливостей фотографії, технічних характеристик фотоапаратів і фотоматеріалів та вміння застосовувати їх під час розслідування злочинів відіграє важливу роль у професійній підготовці спеціалістів і слідчих.

Готуючись до заняття, студентам конче потрібно вивчити рекомендовану літературу. Необізнаним у фотографічному процесі доцільно зосередити особливу увагу на опануванні питань загальної фотографії, як-от:

- види фотоапаратів, об'єктивів та їх призначення;
- будова дзеркального фотоапарата «Київ-19М»;
- витримка і діафрагма, їх значення при фотографуванні;
- шкала глибини різкості та її призначення;
- підготовка фотоапарата до зйомки (споряджання фотоплівки до касети та касети до фотоапарата);
- фотографування з використанням електронно-імпульсної лампи (фотоспалаху), світлофільтрів та ін.

Крім цього, в зошиті для практичних занять кожен студент повинен схематично замалювати фотокамеру (або зробити ксерокопію її зовнішнього і внутрішнього вигляду) з позначенням основних вузлів і деталей.

На практичному занятті перевіряється виконання домашнього завдання та проводиться контрольне опитування студентів з питань теми, наведених вище.

Заняття полягає в тому, що, отримавши необхідне фотоприладдя, студенти під керівництвом викладача вивчають будову фотоапарата «Київ-19М», призначення його вузлів і механізмів, правила поводження з фотоапаратом.

Вивчення будови фотокамери поєднується з опануванням студентами технології підготовки фотоапарата до зйомки (споряджання фотоплівки до касети та касети до фотоапарата), визначення величини витримки і діафрагми, правильного кадрування та наводження на різкість, користування шкалою глибини різкості та ін. Відпрацьовуються також практичні вміння застосовувати різноманітні методи і прийоми фотозйомки під час проведення слідчих дій. Студенти вчать також розряджати фотоапарат після закінчення фотографування.

Студенти під керівництвом викладача виходять на «місце події», інсценоване за такою **ситуаційною справою** з кримінальної справи:

«24 вересня 2001 р. о 06.30 год. на території Павловського гаю - 73 км. ділянки Молдово-Українського кордону було затримано легковий автомобіль ВАЗ-2107 держ. номер А98-73 ОВ під керуванням гр-на України Зінченка В.А., котрий намагався перевезти поза місцем розташування митного пункту пропуску, тобто поза митним контролем 130.000 шт. (650 блоків) цигарок марки «Marlboro», загальною вартістю 19.500 грн. На місце події направлено інспектора відділу боротьби з контрабандою та ПМП».

Виконуючи роль слідчого, експерта-криміналіста, кожний студент повинен здійснити на місцевості фотографування місця події, зокрема такі види фотозйомки:

- 1) *орієнтовну* – 3-4 кадри (панорамним способом);
- 2) *оглядову* – 4 кадри (звичайним способом з чотирьох боків);
- 3) *вузлову* – 2-3 кадри (звичайним способом);
- 4) *детальну* – 2-3 кадри (масштабним способом – предметів контрабанди, слідів транспорту тощо);

Під час фотографування місця події студенти в робочих зошитах повинні зафіксувати: найменування об'єктів фотозйомки; модель фотоапарата; світлочутливість фотоплівки; величину витримки і діафрагми, характер освітлення (природне, штучне), дату та час фотозйомки тощо.

Другим етапом практичного заняття є ознайомлення студентів з процесом отримання зображення за допомогою електронної (цифрової) фотокамери та сканера, обробка електронного зображення на комп'ютері (введення відеосигналу до комп'ютера, встановлення дати, часу тощо) та друкування зображення через принтер. Відпрацювання практичних умінь поєднується з висвітленням контрольних питань теми.

За підсумками практичного заняття кожен студент повинен виготовити 15-18 фотознімків форматом 9 x 12 см (пізнавальні – форматом 6 x 9 см). Виготовлені під час практичних занять фотознімки студенти у вільний час з дотриманням процесуально-технічних вимог оформляють у вигляді фототаблиці (додатку до протоколу огляду місця події), котра вважається за **лабораторну роботу № 1**: 1) фрагмент протоколу огляду місця події; 2) фототаблиця місця події, а) орієнтовну – 3-4 кадри (панорамним способом); б) оглядову – 4 кадри (звичайним способом з чотирьох боків); в) вузлову – 2-3 кадри (звичайним способом); г) детальну – 2-3 кадри (масштабним способом – предметів контрабанди, слідів транспорту, тощо); 3) носій інформації (фотоплівка чи електронний носій) і до наступного практичного заняття має бути подана викладачеві для перевірки і виставлення підсумкової оцінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. *КПК України* (ст. ст. 85, 85¹, 85², 128¹, 195).
2. *Баканова Л.П., Морозов Б.Н.* Основы криминалистической фотографии и кинематографии. – Ташкент, 1979.
3. *Бирюков В.В.* Цифровая фотография: перспективы использования в криминалистике: Монография. – Луганск: РИО ЛИВД, 2000. - 138 с.
4. *Зинченко И.А.* Использование в уголовном процессуальном доказывании фотоснимков, кинолент, видеogramм. – Ташкент, 1988.
5. *Колесниченко А.Н., Найдис И.Д.* Судебная фотография.– Харьков, 1981
6. *Леви А.А.* Звукозапись и видеозапись в уголовном судопроизводстве. – М.: Юрид.лит., 1984.
7. *Найдис И.Д.* Судебная кинематография и видеозапись. – Харьков, 1986
8. *Салтевский М.В.* Судебная фотография и кинематография в деятельности органов внутренних дел. – К.: КВШ МВД УССР, 1974.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ № 1,2 (6 ГОД.)

Місце проведення заняття: криміналістичний комплекс кафедри.

Мета заняття: відпрацювання практичних навичок описування людини за методом «Словесного портрета», застосування засобів і методів криміналістичної габітології для виготовлення композиційних портретів.

Матеріальне забезпечення: 25 комплектів пізнавальних знімків,, посібники «Типи і елементи зовнішності» (ТЕЗ), композиційний прилад «Портрет», чотири ПЕОМ «Pentium-III» із спеціальною програмою «Фоторобот» для складання композиційних портретів, зразки мальованих і композиційних портретів розшукуваних осіб.

Контрольні питання:

1. Поняття і природно-наукові засади криміналістичного вчення про ознаки зовнішності людини («Криміналістичної габітології»).
2. Засоби і методи встановлення та фіксації ознак зовнішності людини.
3. Система ознак зовнішності людини та їх ідентифікаційне значення.
4. Метод «Словесного портрета» та його використання в практичній діяльності щодо розкриття і розслідування злочинів.
5. Що слід розуміти під композиційним портретом та за допомогою яких техніко-криміналістичних засобів здійснюється його виготовлення?
6. Технологія виготовлення композиційних портретів за допомогою спеціальних приладів «ІКМ-2», «Портрет» і комп'ютерної програми «Фоторобот».
7. Питання, які розв'язує портретно-криміналістична експертиза?

**Методичні рекомендації і завдання
щодо підготовки та відпрацювання практичних умінь**

Насамперед, під час підготовки до практичних занять, студентам слід вивчити літературу, рекомендовану до теми, звертаючи увагу на розбіжність найменування даної теми у відповідних главах підручників з криміналістики різних років видання («Криміналістичне отожднення людини за ознаками зовнішності», «Криміналістична габітоскопія» або «Криміналістична габітологія»). У програмі та лекції з цієї теми використовується найменування «Криміналістична габітологія». Крім того, у криміналістичній літературі як рівнозначні вживаються терміни «ознаки зовнішності» та «зовнішні ознаки» людини. Більш удалим є вживання терміну «ознаки зовнішності» людини.

Готуючись до практичного заняття у вільний час, студенти:

- знайомляться з наочними посібниками (планшетами, суб'єктивними мальованими і композиційними портретами розшукуваних осіб, пізнавальними фотознімками та ін.), що розміщені в лабораторії дізнання кафедри організації боротьби з контрабандою;
- у власних зошитах для практичних занять наводять схему опису ознак зовнішності людини за методом «Словесного портрета»;
- вивчають питання, пов'язані з технологією виготовлення композиційних портретів та їхнім використанням у слідчо-оперативній практиці митних та інших правоохоронних органів;
- у власних зошитах для практичних занять наводять перелік питань, які розв'язує криміналістична портретна експертиза.

На практичному занятті перевіряється виконання домашнього завдання та здійснюється контрольне опитування студентів за питаннями теми, наведеними вище.

Зміст практичного заняття полягає у відпрацюванні технології описування за методом «Словесного портрета» зовнішності людини за пізнавальним фотознімком та у натуральному вигляді. Практичне заняття проводиться у формі ділової гри, в якій беруть участь «слідчі» і «потерпілі» із числа студентів. Для цього напередодні заняття викладач доручає одному з студентів виконувати роль «потерпілого», знайомить його зі словесним портретом «розшукуваної» особи (бажано тієї, що напевне відома всім студентам), ознаки зовнішності якої він повинен повідомити «слідчому» на учбовому допиті.

Під час практичного заняття студенти уважно стежать за допитом, фіксують у робочих зошитах ознаки зовнішності «розшукуваної» особи та складають за підсумками відповідне розшукове орієнтування цієї особи.

Виконані студентами впродовж практичного заняття завдання обговорюються і оцінюються викладачем.

На практичному занятті студенти поглиблюють теоретичні знання та опановують технологію виготовлення композиційного портрета за допомогою посібника «Типи і елементи зовнішності» та композиційному приладу «Портрет», а також ПЕОМ «Pentium-III» із спеціальною програмою «Фоторобот», виходячи з повідомлених «свідком-очевидцем» даних щодо ознак зовнішності злочинця:

Ситуаційна вправа №1: «Невідома особа, що скоїла 2 жовтня 2001 р. розбійний напад, чоловічої статі, приблизно 18–23-річного віку, має європейський тип обличчя; **волосся** – русаве, середньої густоти, коротке, пряме, зачесане назад, лобова лінія зростання волосся звивиста; **обличчя** – широке, прямокутне, повне; **чоло** – за висотою низьке, широке, за контуром звивисте, за положенням виступаюче; **брови** – короткі, вузькі, за контуром прямі, за положенням щодо горизонталі розташовані кінцями догори; **очі** – карі, за розміром середні, овальні, очні щілини розташовані горизонтально; **ніс** – середньої ширини, кінчик носа закруглений, основа носа піднята; **рот** – великий, кути рота опущені, верхня губа за висотою низька, червона кайма верхньої губи по ширині середня, нижньої – дуже широка; **підборіддя** – високе, широке, за формою прямокутне; стосовно вертикалі – скошене; **вуха** – середньої величини, овальні, мочка мала, трикутна».

Ситуаційна вправа № 2: «Під час розслідування кримінальної справи про контрабанду у братів К. А. і К. В. було вилучено 5 паспортів із різними прізвищами. Але на фотографіях у паспортах здогадно зображені К. А. (3 паспорти) і К. В. (2 паспорти). Брати ж заявили, що паспорти належать не їм, а їхньому співучаснику Л., котрий і відображений на фотознімках. У свою чергу, Л. заперечує приналежність йому зазначених паспортів».

Відповідно до наведеної ситуаційної вправи № 2, визначають, яку експертизу треба призначити; формулюють питання, що розв'язує експертиза; зазначають матеріали, котрі подаються на експертне дослідження.

За підсумками практичних занять з цієї теми студенти повинні виконати **лабораторну роботу № 2:** 1) фрагмент протоколу освідування; 2) опис людини за методом «Словесного портрета»; 3) пізнавальну фотозйомку – 4 кадри (людини у повний зріст (форматом 9 x 12 см), правий профіль, фас, лівий напіврозворот (форматом 6 x 9 см); 4) фоторобот цієї людини; 5) носій інформації (фотоплівка чи електронний носій). Для цього кожен студент одержує від викладача індивідуальне завдання: описати за методом «Словесного портрета» ознаки зовнішності визначеного викладачем студента або співробітника університету та скласти його композиційний портрет за допомогою техніко-криміналістичних засобів («Портрет» або спеціальної програми «Фоторобот»). На наступному практичному занятті лабораторна робота має бути подана викладачеві для перевірки та виставлення підсумкової оцінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Герасимов М.М.* Восстановление лица по черепу. – М., 1955.
2. *Зинин А.М., Мамедов Г.М.* Особенности изготовления субъективных портретов. – К., 1990.
3. *Мильяненко Л.А.* По ту сторону закона: Энциклопедия преступного мира / Оформл. Г.Семенова. – СПб.: Редакция журнала «Дамы и господа», 1992. – 118 с. ил.
4. *Салтєвський М.В.* Криміналістика. Підручник: У 2-х ч. Ч.1.– Харків, 1999.
5. *Снетков В.А., Виниченко И.Ф., Житников В.С., Зинин А.М., Овсянникова М.Н.* Криминалистическое описание внешности человека: Учебное пособие. – М., 1984. – 128 с.; Их же. Криминалистическое описание внешности человека (функциональные и сопутствующие элементы и признаки): Справочное пособие. – М., 1988. – 242 с.
6. *Снетков В.А.* Использование признаков внешности в работе органов внутренних дел. М.: ЭКЦ МВД РФ, 1993.
7. *Торвальд Ю.* Век криминалистики. – М., 1984. С. 26-29, 36-48.

Тема
7

КРИМІНАЛІСТИЧНА ТРАСОЛОГІЯ (Сліди рук і ніг людини)

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ № 1,2,3 (6 год.)

Місце проведення заняття: криміналістичний комплекс кафедри.

Мета заняття: відпрацювання практичних навичок застосування техніко-криміналістичних засобів і методів для виявлення та фіксації слідів рук на різних поверхнях (папері, склі, дереві тощо) різними порошками, відпрацювання практичних навичок одержання зразків відбитків пальців рук живих осіб і трупів, відпрацювання практичних навичок виявлення, фіксації та вилучення слідів ніг людини.

Матеріальне забезпечення:

- Відеодвійка для перегляду фільмів «Дактилоскопія» та «Сліди рук».
- Валіза слідчого «ВС-1» (або валіза криміналіста «ВК-1») та 12 комплектів техніко-криміналістичного засобу «Слід-3» для фіксації і вилучення слідів рук.
- Різноманітні об'єкти (предмети, пляшки, скло, папір) зі слідами рук.
- Зразки опису слідів рук людини.
- 25-30 бланків дактилоскопічних карт, 12 гумових валиків і скляних пластин, 2 тюбики друкарської фарби, декілька газет та ганчірок, скипидар (бензин), мило та рушнички.
- Відеодвійка для перегляду фільму «Сліди ніг», 12 рулеток, медичний гіпс (10-15 кг) та відповідне приладдя на виготовлення гіпсових зліпків. Зразки опису слідів ніг людини.

Контрольні питання:

1. Предмет, система і завдання криміналістичної трасології. Механізм утворення слідів та їх класифікація в криміналістиці.
2. Дактилоскопія як криміналістичне вчення. Типи і види папілярних візерунків пальців рук людини.
3. Техніко-криміналістичні засоби та прийоми виявлення і вилучення слідів рук людини під час огляду місця події.
4. Процесуальні вимоги щодо опису виявлених слідів рук у протоколі огляду та їх технічного оформлення.

5. Використання вилучених з місця події слідів рук у криміналістичних обліках і їх доказове значення у встановленні та ідентифікації злочинців.
6. Мета і правові підстави дактилоскопіювання живих осіб і трупів.
7. Технологія дактилоскопіювання осіб, затриманих за підозрою у вчиненні контрабанди або іншого злочину.
8. Технологія одержання зразків відбитків пальців рук потерпілих і свідків.
9. Питання, що розв'язуються дактилоскопічною експертизою.
10. Різновиди слідів ніг людини та їх значення в розслідуванні злочинів.
11. Доріжка слідів ніг та її елементи.
12. Прийоми виявлення та фіксації слідів ніг під час огляду місця події.
13. Питання, що розв'язуються трасологічною експертизою слідів ніг.

Методичні рекомендації і завдання щодо підготовки та відпрацювання практичних умінь

Готуючись до практичного заняття, студенти:

- вивчають рекомендовану літературу з метою з'ясування будови шкіри на долонній поверхні кисті руки, типи і види папілярних візерунків пальців рук людини, а також питання, пов'язані з прийомами і засобами їхнього виявлення та вилучення під час огляду місця події;
- у власних зошитах для практичних занять виконують схематичні малюнки типів і видів папілярних візерунків пальців рук;
- у власних зошитах для практичних занять виконують схематичні малюнки індивідуальних ознак (деталей) папілярного візерунка;
- наводять перелік типових питань, що розв'язуються дактилоскопічною експертизою.
- у власних зошитах для практичних занять виконують схематичні малюнки елементів доріжки слідів ніг та окремого сліду;
- наводять перелік типових питань, що розв'язуються трасологічною експертизою слідів ніг.

На початку заняття перевіряється виконання домашнього завдання та проходить опитування студентів з контрольних питань теми, після чого вони переглядають фрагменти відеофільмів та знайомляться з комплектами техніко-криміналістичних засобів і технологією виявлення і вилучення слідів рук.

У подальшому практичне заняття проводиться на криміналістичному комплексі кафедри у формі ділової гри, зміст якої полягає у відпрацюванні студентами технології відшукування слідів рук, їх фіксації та вилучення. При цьому студенти:

- за допомогою спеціальних пензлів і порошоків виявляють сліди рук на «місці події» і складають у робочих зошитах фрагмент (описову частину) протоколу їхнього огляду;
- копіюють сліди рук на дактилоплівку, котру оформляють як додаток до протоколу огляду (з додержанням відповідних процесуально-технічних вимог).

Під час контрольного опитування студентів з питань теми звертається особлива увага на процесуально-тактичні аспекти дактилоскопіювання затриманої особи з метою ставлення на дактилоскопічний облік та одержання зразків відбитків пальців і долонь рук для експертного дослідження. Експериментальним шляхом викладач демонструє технологію дактилоскопіювання (одержання зразків відбитків пальців рук) підозрюваних, потерпілих і свідків.

Після цього студенти діляться на пари, одержують необхідне приладдя і під керівництвом викладача здійснюють дактилоскопіювання один одного по черзі, оформляють відповідні реквізити бланку дактилоскопічної карти.

За підсумками вивчення теми «Дактилоскопія», використовуючи виконані на практичних заняттях завдання, студенти зобов'язані виконати індивідуальну **лабораторну роботу**

№ 3: 1) фрагмент постанови про призначення дактилоскопічної експертизи з поставленими діагностичними та ідентифікаційними питаннями; 2) дактилокарта; 3) бланк дактилокарти з схематичним зображенням типів і видів папілярних візерунків; 4) фрагмент протоколу огляду місця події з описом виявлених слідів із складанням схематичного плану; 5) збільшений фрагмент відбитка пальця руки з позначенням індивідуальних особливостей папілярного візерунка (10-15 особливостей); 6) носій інформації (стрічка „скотч”, дактилоплівка) вилучені та оформлені згідно до процесуальних вимог.

Лабораторна робота має бути виконана до наступного практичного заняття і подана викладачеві для перевірки та виставлення підсумкової оцінки.

Практичне заняття проводиться на криміналістичному комплексі, де відпрацьовуються прийоми виявлення, фіксації та вилучення слідів ніг людини. При цьому студенти проводять огляд слідів ніг на місці події, інсценованому згідно з ситуаційною вправою з кримінальної справи про переміщення цінностей поза митним контролем, фотографують сліди ніг, виконують їх схематичну замальовку в робочих зошитах, складають фрагмент протоколу огляду з описом слідів та виготовляють під керівництвом викладача гіпсовий зліпок сліду.

Виконання цих завдань поєднується з обговоренням під керівництвом викладача позитивних і негативних моментів технології фіксації та вилучення слідів ніг людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Андреанова В.А., Капитонов В.Е.* Средства и методы выявления, фиксации и изъятия следов рук. – М., 1985.
2. *Інструкція* про призначення та проведення судових експертиз. Затвердж. Наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08 жовтня 1998 року.
3. *КПК України*: ст. 199.
1. *Крылов И.Ф.* Криминалистическое учение о следах.– Л., 1973.
2. *Салтевский М.В.* Следы человека и приемы использования их для получения информации о преступнике и обстоятельствах преступления.– К., 1983
3. *Салтевський М.В.* Криміналістика. Підручник: У 2-х ч. Ч.1. – Х., 1999.
7. *Справочник следователя.* Выпуск 1. Практическая криминалистика: следственные действия. – М.: Юрид. лит-ра, 1990. – С. 45-52.
8. *Торвальд Ю.* Век криминалистики. – М., 1984. – С. 30-36, 60-121.

Тема
7

КРИМІНАЛІСТИЧНА ТРАСОЛОГІЯ
(Сліди засобів учинення злочинів)

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ № 1,2,3

(6 год. - ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАМКІВ І ПЛОМБ)

Місце проведення заняття: криміналістичний комплекс кафедри.

Мета заняття: відпрацювання прийомів огляду, фіксації та попереднього дослідження замків і пломб.

Матеріальне забезпечення: по 12 шт. зразків пломб і замків зі слідами зламу, луп і штангенциркулів. Зразки опису слідів-предметів.

Контрольні питання:

1. Різновиди замків та прийоми виявлення і фіксації слідів їхнього зламу під час огляду вантажних автомобілів, залізничних вагонів та контейнерів.
2. Пломби, їх різновиди і значення в діяльності митних органів.
3. Способи зламу пломб, маскування вчинених дій та прийоми виявлення і фіксації слідів зламу.
4. Питання, що розв'язуються трасологічною експертизою замків і пломб.

Методичні рекомендації і завдання щодо підготовки та відпрацювання практичних умінь

Готуючись до практичного заняття, студенти вивчають рекомендовану літературу стосовно криміналістичного дослідження замків і пломб у практиці митних та інших правоохоронних органів, роблять відповідні схематичні замальовки у власних зошитах для практичних занять.

Виконання цього завдання викладач перевіряє на початку практичного заняття, крім того студенти опитуються з контрольних питань, наведених вище.

Після контрольного опитування студенти ознайомлюються з устроєм різноманітних видів замків і пломб та основними способами їхнього зламу та маскуванню слідів. Подальше практичне заняття проводиться на криміналістичному комплексі як продовження огляду місця події, під час якого студенти відпрацьовують прийоми огляду пломб і замків, виявлення та фіксації слідів їхнього зламу, фотографують (замальовують) їх, складають відповідний фрагмент протоколу огляду, а також формують експертне завдання в постанові про призначення криміналістичної експертизи замків або пломб.

Виконання цих завдань поєднується з обговоренням під керівництвом викладача позитивних і негативних прикладів із повсякденної практики митних органів стосовно огляду та експертного дослідження замків і пломб.

Під час самостійної підготовки студенти оформлюють виконане завдання як **лабораторну роботу № 4**: 1) фрагмент протоколу огляду замка, пломби та слідів їхнього зламу з відповідними фотознімками або схематичними малюнками; 2) фрагмент постанови про призначення трасологічної експертизи з діагностичними та ідентифікаційними питаннями.

Лабораторна робота має бути виконана до наступного практичного заняття і подана викладачеві для перевірки та виставлення підсумкової оцінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Зуев Е.И.** Экспертное исследование железнодорожных пломб.- М., 1980.
2. **Інструкція** про призначення та проведення судових експертиз. Затвердж. Наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08 жовтня 1998 р.
3. **Найдис И.Д.** Следы орудий взлома и инструментов: Уч. пособие. - Х., 1979
4. **Пророков И.И.** Криминалистическая экспертиза замков. – Волгоград: ВСШ МВД СРСР, 1980.
5. Руководство для следователей. – М.: Инфра-М, 1997. – С.179-180.
6. **Салтевський М.В.** Криміналістика. Підручник. – Харків, 1999. – Ч.1.

Тема
7

КРИМІНАЛІСТИЧНА ТРАСОЛОГІЯ (Мікрооб'єкти і запахові сліди)

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1,2 (3 год.)

Місце проведення заняття: криміналістичний комплекс кафедри.

Мета заняття: відпрацювання прийомів огляду, фіксації та вилучення мікрооб'єктів (слідів речовин та виробів) і запахових слідів.

Матеріальне забезпечення: відеодвійка для перегляду фільмів «Мікрооб'єкти» і «Нове у криміналістиці», одорологічна валіза, 12 компл. наборів «Молекула», предмети з мікрочастинами фарби, металу, волокон тощо. Зразки опису мікрослідів.

Контрольні питання:

1. Поняття і класифікація мікрооб'єктів (мікрослідів), що трапляються в практичній діяльності митних органів, та їх значення в розслідуванні контрабанди та інших злочинів.
2. Техніко-криміналістичні засоби та прийоми виявлення і фіксації мікрооб'єктів (слідів речовин та виробів).
3. Призначення експертизи мікрооб'єктів (матеріалознавчої, судово-хімічної, судово-біологічної та ін.).
4. Прийоми і засоби виявлення, фіксації та консервації запахових слідів.

Методичні рекомендації і завдання щодо підготовки та відпрацювання практичних умінь

Готуючись до практичного заняття, студентам необхідно вивчити рекомендовану літературу, в якій зазначається, що мікрооб'єкти і запахові сліди мають таке ж доказове значення, як і традиційні сліди, котрі фігурують у кримінальних справах про контрабанду. Але вони малі за розміром, невидимі для неозброєного ока, тому вміння грамотно застосовувати відповідні техніко-криміналістичні засоби і прийоми виявлення, фіксації та вилучення мікрооб'єктів відіграє важливу роль у професійній діяльності слідчих.

На практичному занятті студенти опитуються за питаннями теми, наведеними вище, переглядають відеофільми «Мікрооб'єкти» і «Нове у криміналістиці», після чого під керівництвом викладача безпосередньо знайомляться з правилами користування техніко-криміналістичними засобами, що містяться в наборі «Молекула» та одорологічній валізі «ВО-1» для вилучення слідів запаху.

Подальше заняття проводиться як продовження огляду місця події, під час якого студенти відпрацьовують прийоми огляду різноманітних предметів з метою виявлення мікрооб'єктів і слідів запаху, описують їх у протоколі огляду та вилучають. Визначають найменування експертиз і типовий перелік питань, що розв'язуються експертним дослідженням мікрооб'єктів (мікрослідів).

За підсумками вивчення теми «Мікрооб'єкти і запахові сліди», використовуючи виконані на практичному занятті завдання, студенти зобов'язані виконати індивідуальну **лабораторну роботу № 5**: 1) Фрагмент протоколу з описом виявленого на предметі огляду волосся (або слідів речовин) зі схемою, оформленою як додаток до протоколу; 2) Фрагмент постанови про призначення експертизи з діагностичними та ідентифікаційними питаннями.

Лабораторна робота має бути виконана до наступного практичного заняття і подана викладачеві для перевірки та виставлення підсумкової оцінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Експертизи в судовій практиці.* – К., 1993;
2. *Кириченко А.А.* Проблемы судебной одорологии. – Харків, 1997.
3. *Кириченко А.А.* Основы судебной микрообъектологии. – Харків, 1998.
4. *Митричев В. С.* Криминалистическая экспертиза материалов, веществ и изделий. – Саратов, 1980.
5. *Салтевский М. В.* Собирание криминалистической информации техническими средствами на предварительном следствии. – Киев, 1980.
6. *Салтевський М.В., Глібко В.М.* Запахові сліди у слідчій практиці. – К.: НМК ВО, 1992.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1,2 (3 год.)

Місце проведення заняття: криміналістичний комплекс кафедри.

Мета заняття: відпрацювання прийомів огляду, фіксації та попереднього дослідження рукопису, виділення ознак писемної мови і почерку.

Матеріальне забезпечення: відеодвійка для перегляду фільму «Криміналістичне дослідження почерку», комплекти рукописних текстів, зразки розшукових таблиць з розробкою загальних і окремих ознак почерку, лупи. Зразки опису почерку людини.

Контрольні питання:

1. Поняття криміналістичного дослідження документів, його різновиди, завдання і значення у розслідуванні контрабанди та інших злочинів.
2. Класифікація ідентифікаційних ознак письма і почерку.
3. Підготовка та призначення почеркознавчої експертизи.
4. Особливості призначення авторознавчої експертизи.

**Методичні рекомендації і завдання
щодо підготовки та відпрацювання практичних умінь**

Готуючись до практичного заняття, студентам необхідно вивчити рекомендовану літературу та у власних зошитах для практичних занять навести систему ознак писемної мови і почерку, а також перелік питань, що розв'язуються почеркознавчою експертизою.

На початку заняття перевіряється виконання домашнього завдання та проводиться опитування студентів за контрольними питаннями теми. Після цього кожен студент одержує рукописний текст і складає розшукову таблицю з позначенням загальних та індивідуальних ознак почерку.

Виконані завдання обговорюються під керівництвом викладача.

Під час самостійної підготовки за даною темою, використовуючи виконані на аудиторних заняттях завдання, студенти оформляють і здають викладачеві на перевірку **лабораторну роботу № 6**: 1) рукописний текст, який був підданий огляду; 2) розшукову таблицю за почерком для виявлення автора рукопису; 3) фрагмент постанови про призначення почеркознавчої експертизи з діагностичними та ідентифікаційними питаннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Експертизи** в судовій практиці. – К., 1993;
2. **Жбанков В.А.** Получение образцов для сравнительного исследования.- М.: УМЦ ГУК МВД РФ, 1992.
3. **Зуев-Инсаров Д. М.** Почерк и личность. – К., 1992.
4. **Інструкція** про призначення та проведення судових експертиз. Затвердж. Наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08 жовтня 1998 р.
5. Руководство для следователей. – М.: Инфра-М, 1997. – С.214-231.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1,2 (3 год.)

Місце проведення заняття: криміналістичний комплекс кафедри.

Мета заняття: відпрацювання прийомів огляду, фіксації та попереднього дослідження документів з метою виявлення ознак їхньої зміни (підробки).

Контрольні питання:

1. Поняття документів – речових доказів, їх різновиди і значення у розкритті злочинів.
2. Правила огляду документів (закордонних паспортів, декларацій, рахунків-фактур) та прийоми виявлення зміни (підчистки, дописки, витруєння, заміни фотографічних карток, фальсифікації відбитків печаток і штампів і т. ін.) їхніх реквізитів.
3. Особливості виявлення ознак підробки валюти, друкарських текстів та поліграфічної продукції.
4. Призначення техніко-криміналістичної експертизи документів. Установлення тексту спалених документів, слабовидимих та невидимих текстів. Дослідження матеріальної частини документів, установлення давності документів і записів у них.

Матеріальне забезпечення: відеодвійка для перегляду фільму «Валюта», чотири ПЕОМ «Pentium-III» із спеціальною програмою «Паспорт», зразки документів з ознаками технічної підробки (підчистки, дописки, витруєння, заміни фотографічних карток, фальсифікації відбитків печаток і штампів, валюти тощо), детектори валюти, УФЛ, лупи, лінійки. Зразки опису документів.

**Методичні рекомендації і завдання
щодо підготовки та відпрацювання практичних умінь**

Готуючись до практичного заняття, студентам слід вивчити рекомендовану літературу та у власних зошитах для практичних занять навести систему різновидів підроблення документів, відповідні ознаки їхнього виявлення та перелік питань, що розв'язуються техніко-криміналістичною експертизою документів.

На початку заняття перевіряється виконання домашнього завдання та проходить опитування студентів за контрольними питаннями теми. Після цього студенти переглядають відеофільм «Валюта», а також за допомогою ПЕОМ «Pentium-III», оснащених спеціальною програмою «Паспорт», відпрацьовують навички огляду закордонних паспортів. Наприкінці кожен студент одержує документ (закордонний паспорт, митну декларацію, рахунок-фактуру тощо) з ознаками часткової підробки і, використовуючи технічні засоби, оглядає його, складає фрагмент протоколу огляду і формулює завдання для техніко-криміналістичної експертизи документів, виходячи із того, що документ був вилучений під час митного контролю.

Хід виконання цих завдань під керівництвом викладача обговорюється.

Під час самостійної підготовки по даній темі, використовуючи результати огляду документа, з яким вони працювали на практичному занятті, студенти допрацьовують завдання і здають його викладачеві для перевірки як **лабораторну роботу № 7**: 1) фрагмент протоколу огляду документа, який має ознаки часткової підробки; 2) документ з ознаками часткової підробки, який був підданий огляду; 3) фрагмент постанови про призначення техніко-криміналістичної експертизи з діагностичними та ідентифікаційними питаннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Осторожно – фальшивка. – К, 2000.
2. **Поленов Г.Ф.** Ответственность за похищение, подделку документов и их использование. – М.: Юрид. лит., 1980.
3. **Руководство для следователей.** – М.: Инфра-М, 1997.– С. 227-228.
4. Экспертизы в судебной практике. – К.: Вища шк., 1987. – С.30-45.
5. **Інструкція** про призначення та проведення судових експертиз. Затвердж. Наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08 жовтня 1998 року.

Тема
10

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗБРОЇ, БОЄПРИПАСІВ, ВИБУХІВОК ТА СЛІДІВ ЇХНЬОГО ЗАСТОСУВАННЯ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1,2 (3 год.)

Місце проведення заняття: криміналістичний комплекс кафедри.

Мета заняття: відпрацювання прийомів огляду, фіксації та попереднього дослідження вогнепальної та холодної зброї.

Матеріальне забезпечення: відеодвійка для перегляду фільмів «Вибухові речовини і пристрої», «Гльок 17», чотири ПЕОМ «Pentium-III» із спеціальною програмою «Історія зброї», зразки вогнепальної та холодної зброї, боєприпасів, вибухівок, а також лупи, штангенциркулі, лінійки. Зразки опису зброї.

Контрольні питання:

1. Предмет судової балістики та основні об'єкти балістичних досліджень у практиці митних органів.
2. Поняття, класифікація ручної вогнепальної зброї і боєприпасів до неї та прийоми їхнього огляду, фіксації та вилучення.
3. Види вибухових речовин і пристроїв та правила огляду вибухівок на місці їхнього виявлення.
4. Класифікація холодної зброї та правила її огляду і фіксації.
5. Питання, що розв'язуються судово-балістичною, вибухово-технічною експертизами та експертизою холодної зброї.

Методичні рекомендації і завдання щодо підготовки та відпрацювання практичних умінь

Готуючись до практичного заняття, студентам необхідно вивчити рекомендовану літературу і з'ясувати, яким загальним і спеціальним критеріям (водночас) має відповідати предмет, аби його могли віднести до вогнепальної або холодної зброї. Ці критерії можна визначити органолептично під час митного огляду зброї, тому вміння грамотно застосовувати відповідні знання і технічні засоби митного контролю відіграє важливу роль у професійній діяльності інспекторського складу митних органів по боротьбі з контрабандою зброї.

У власному зошиті для практичних занять треба навести класифікацію вибухових речовин і пристроїв, ручної вогнепальної та холодної зброї, зазначаючи їхнє цільове призначення й основні характеристики. Для виконання цього завдання студентам у вільний час доцільно завітати до лабораторії дізнання при кафедрі організації боротьби з контрабандою та ознайомитися з відповідними навчальними посібниками та наочним приладдям (спеціальною програмою для ПЕОМ «Історія зброї», окремими зразками зброї, боєприпасів, вибухівок тощо).

На початку практичного заняття студенти опитуються за наведеними вище контрольними питаннями теми, переглядають відеофільми «Гльок 17», «Вибухові речовини і пристрої», після чого викладач ознайомлює студентів з правилами поводження з вибухівками, вогнепальною та холодною зброєю.

Подальше практичне заняття полягає в тому, що кожен із студентів, отримавши зразок вогнепальної, холодної зброї, боєприпасів або вибухівки, під керівництвом викладача відпрацьовує прийоми огляду, фіксації та вилучення зброї, а також визначає найменування експертизи і типовий перелік питань, що розв'язуються експертним дослідженням окремих балістичних об'єктів. Хід виконання цих завдань під керівництвом викладача обговорюється.

Після закінчення практичного заняття всі зразки зброї повертаються.

Під час самостійної підготовки за даною темою студенти, використовуючи результати огляду об'єкта, з яким вони працювали на практичному занятті, допрацьовують завдання і здають його викладачеві для перевірки та оцінки як *лабораторну роботу № 8*: 1) фрагмент протоколу огляду вибухівки, вогнепальної або холодної зброї з фототаблицею та схемою об'єкту, який було піддано огляду; 2) фотознімок або малюнок об'єкта, який було піддано огляду; 3) фрагмент постанови про призначення судово-балістичної, вибухово-технічної експертизи або експертизи холодної зброї з діагностичними та ідентифікаційними питаннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Глов О.М.* Осмотр огнестрельного оружия следователем. – Л.: Ин-т усоверш. следств. работн. 1984.
2. *Ермоленко В.Н.* Теоретические и методические проблемы судебной баллистики. – К., 1976.
3. *Інструкція* про призначення та проведення судових експертиз. Затвердж. Наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08 жовтня 1998 року.
4. *Михайлов М.А.* Основи методики розслідування кримінальних вибухів. Автореф. канд. дис. – К., 2000.
5. *Осмотр места происшествия.* Справочник следователя. – М., 1982.
6. *Пашко П.В., Тузов Ю.В., Момотенко А.Б., Ніколайчук О.О.* Загальна характеристика основних видів холодної зброї: Методичний посібник. – Харків: Східна регіональна митниця, 1998.
7. *Подшибякин А.С.* Холодное оружие. – Саратов: Изд. Саратов. ун-та, 1980.
8. *Русаков М.Н.* Криминалистическое исследование оружия и следов его применения. – Омск: ОБШМ МВС СРСР, 1981.

Розділ III. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТАКТИКА

Тема
12

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ. ПОБУДОВА І ПЕРЕВІРКА СЛІДЧИХ ВЕРСІЙ. ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1,2 (4 ГОД.)

Місце проведення заняття: криміналістичний комплекс кафедри.

Мета заняття: з'ясування предмета, системи, завдань та ролі криміналістичної тактики у професійній підготовці дізнавачів (слідчих) для правоохоронних органів України; від-

працювання практичних навичок побудови і перевірки слідчих версій, складання планів розслідування злочину в цілому та проведення окремих слідчих дій у справах про контрабанду та інші злочини.

Матеріальне забезпечення:

- Відеодвійка для перегляду фільму «Версія».
- Копії кримінальних справ про контрабанду та інші злочини (25 шт. на навчальну групу) для безпосереднього ознайомлення студентів зі способами планування слідчих дій і розслідування кримінальної справи.

Контрольні питання:

1. Поняття криміналістичної тактики, її система і завдання. Правові, психологічні та етичні засади криміналістичної тактики.
2. Основні поняття криміналістичної тактики: тактичний прийом, тактична рекомендація, тактична операція і тактичне рішення.
3. Класифікація тактичних прийомів і критерії їхньої допустимості.
4. Поняття, класифікація та структура слідчої дії.
5. Поняття та види криміналістичної версії як методу пізнання при розкритті і розслідуванні злочинів.
6. Правила побудови, аналізу (виведення наслідків) та перевірки версій.
7. Поняття, принципи і значення планування розслідування злочинів. Види і форми планів розслідування.
8. Технологія планування роботи слідчого по кримінальній справі.

**Методичні рекомендації і завдання
щодо підготовки та відпрацювання практичних умінь**

Готуючись до практичного заняття, насамперед студенти зобов'язані вивчити літературні джерела з цієї теми (наводиться нижче). У процесі роботи над літературою треба з'ясувати, що розкриття і розслідування злочину – складний динамічний процес по збиранню, дослідженню й використанню доказів з метою встановлення істини у кримінальній справі шляхом провадження слідчих дій. Результативність слідчих дій набагато обумовлюється їх належним організаційно-тактичним провадженням. Відповідні рекомендації щодо такого провадження розробляє самостійний розділ науки – **криміналістична тактика**. Термін «тактика» запозичений з військового мистецтва і в своєму родовому понятті означає «теорію і практику підготовки та проведення бою є супротивником». Треба мати на увазі, що криміналістична інтерпретація цього поняття має певний елемент умовності, адже, очевидно, що слідчий не проводить ніяких бойових дій. Тим не менш, процесу розслідування злочину притаманні такі елементи тактики, як-от: планування й організація розслідування; оціночний і поведіночний моменти як слідчого, так і обвинуваченого; протидія розслідуванню та засоби її подолання тощо. Все це виправдовує вживання терміну «тактика» в сфері кримінального судочинства.

Для заняття по даній темі вихідним є положення про особливості процесу пізнання при розслідуванні будь-якого злочину, котрі полягають в тому, що слідчий (дознавач) найчастіше має справу з ідеальними та матеріальними слідами (наслідками) події, що трапилася в минулому. Розібратися в цих наслідках, встановити їхнє походження часто буває вкрай важко. Тому запорукою успіху в таких складних, інформаційно невизначених ситуаціях є використання гіпотетичного методу пізнання, який в криміналістиці дістав назву слідчої версії.

Вивчаючи питання щодо поняття версії та її використання в розслідуванні злочину як методу пізнання події минулого, треба враховувати, що версії розглядаються як елемент планування розслідування злочину. Складання письмового плану розслідування – це зовнішній бік планування. Зміст же його складає розумова діяльність слідчого, спрямована на побудову версій, визначення обставин, що підлягають встановленню, а також визначення необхідних для цього слідчих та інших процесуальних дій, термінів і суб'єктів їхнього проведення.

З'ясовуючи сутність і значення планування розслідування злочинів, треба визнати його обов'язковою умовою цілеспрямованої діяльності слідчого щодо встановлення істини у кримінальній справі; необхідно вміти коротко охарактеризувати види планування: 1) планування розслідування по окремій кримінальній справі; 2) планування роботи слідчого по групі кримінальних справ; 3) планування проведення окремої слідчої дії.

Напередодні практичного заняття студенти готуються до відповіді на контрольні питання, наведені вище, а також у зошиті для практичних занять схематично замальовують форми планів з позначенням їх основних елементів. Для виконання цього завдання студентам доцільно завітати до лабораторії дізнання при кафедрі організації боротьби з контрабандою та ознайомитися з відповідними посібниками і копіями реальних кримінальних справ.

На початку практичного заняття викладачем перевіряється виконання домашнього завдання і проводиться контрольне опитування студентів з питань теми.

Розглядаючи питання про планування роботи слідчого по групі кримінальних справ, треба охарактеризувати календарне планування як метод наукової організації праці слідчого. Треба звернути увагу на принципи, якими керується слідчий при плануванні роботи по днях тижня (однорідність роботи, місце її виконання тощо).

Окремо треба обговорити особливості планування розслідування злочину, що ведеться слідчо-оперативною групою. Необхідно дати характеристику видів письмових планів, що складаються в даному випадку (загальний та індивідуальні), принципів розподілу слідчої і оперативно-розшукової роботи між членами слідчо-оперативної групи та форми контролю її виконання.

Обговорюючи це питання, необхідно розглянути стадії побудови версій та їх зв'язок з плануванням слідчих дій та оперативно-розшукових заходів. Треба назвати й охарактеризувати елементи письмового плану розслідування та його форми, що використовуються в органах дізнання та попереднього слідства.

Після контрольного опитування студенти переглядають відеофільм «Версія», після чого в робочих зошитах письмово виконують завдання – конструюють з відповідною аргументацією версії стосовно подій, наведених у ситуаційних вправах 1-3.

Ситуаційна вправа 1. Біля 16-поверхового житлового будинку було виявлено труп літньої жінки з проломами черепа і з ознаками багатьох переломів ребер і кінцівок. Опитуванням очевидців було встановлено, що потерпілою є Осипова М.І., яка упала з балкону квартири № 32 на 8-му поверсі, де вона мешкає зі своїм сином.

Завдання: Висуньте версії відносно смерті і падіння Осипова, в ракурсі перевірки яких провадитимуться огляд місця події, призначення судово-медичної експертизи, допит свідків і т. ін.

Ситуаційна вправа 2. 1 лютого до РВВС звернулася Міщенко Н.П. із заявою про те, що її чоловік Міщенко В.В. вранці 31 січня пішов на роботу і не повернувся. Працює він заступником директора комерційного банку «Оваль». За думкою Міщенко Н.П., її чоловік напевне став жертвою злочину.

Завдання: Висуньте версії відносно зникнення Міщенко В.В., в ракурсі яких перевірятиметься ця заява.

Ситуаційна вправа 3. По кримінальній справі про розкрадання майна в магазині «Продукти» було призначено документальну ревізію, в результаті якої було виявлено недостачу різних продуктів харчування на значну суму.

Завдання: Висуньте версії відносно причин виникнення недостачі, для перевірки яких будуть проводитися слідчі дії та оперативно-розшукові заходи.

Під час обговорення рішень продовжується висвітлення питань теми.

Подальше практичне заняття проводиться таким чином: під керівництвом викладача студенти безпосередньо вивчають копії матеріалів кримінальних справ з метою ознайомлення із різноманітними способами планування розслідування злочинів, проведення і процесуальної фіксації ходу та результатів слідчих дій.

За підсумками вивчення теми і з метою рубіжного контролю за якістю засвоєння теоретичних знань і практичних навичок, використовуючи виконані на практичному занятті завдання, студенти зобов'язані виконати індивідуальну **лабораторну роботу № 1:** теоретичні відомості на 1-2 арк., ситуаційна вправа, план розслідування (3 друк. арк.), план проведення окремої слідчої дії (обшуку, допиту, очної ставки або інш.).

Лабораторна робота має бути виконана до наступного практичного заняття і подана викладачеві для перевірки та виставлення підсумкової оцінки.

ЛІТЕРАТУРА

- Анушат Э.* Искусство раскрытия преступлений и законы логики./ Пер. с нем. - К., 1997; *Арицишевский Г. В.* Выдвижение и проверка следственных версий. - М., 1978; *Баев О. Я.* Тактика следственных действий. - Воронеж, 1995; *Бандура О.А., Лукашевич В.Г.* Криминалистическая версия: гносеологический, логический и психологический аспекты. - К., 1991; *Бахин В.П., Дементьев В.П.* Опыт практики - ключ к раскрытию и расследованию преступлений. - Свердловск, 1990; *Белкин Р.С.* Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории - к практике. М., 1988; Его же. Очерки криминалистической тактики: Учеб. пособие. - Волгоград: ВСШ МВД РФ, 1993; *Біленчук П.Д., Перкін В.І.* Тактичні прийоми, тактичні комбінації та тактичні операції в розслідуванні злочинів. - К., 1996; *Васильев А.Н.* Тактика отдельных следственных действий - М., 1981; *Васильев А. Н., Мудьюгин Г.Н., Якубович Н.В.* Планирование расследования преступлений.- М, 1957; *Возгрин И.А.* Общие положения криминалистической тактики. - Л., 1988; *Гончаренко В.Г., Сокиран Ф.М.* Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві. - К., 1994; *Гусаков А.Н., Филющенко А.А.* Следственная тактика: в вопросах и ответах. - Свердловск, 1991; *Дубровицкая Л.П., Лузгин И.М.* Планирование расследования. Учеб. пособие. М., 1977; *Зоррин Г.А.* Криминалистический риск: природа и методы оценки. - Минск, 1990; *Кежоян А.* Организация расследования преступлений группой следователей // Соц. законность. 1979. №5. С 34-35; *Коновалова В.Е.* Проблемы логики и психологии в следственной тактике. К.: МВД УССР, 1970; *Коновалова В. Е., Шепитько В. Ю.* Криминалистическая тактика: теории и тенденции: Учеб. пособие. - Х.: Гриф, 1997; *Копылов И.А.* Следственная ситуация и тактическое решение. - Волгоград, 1988; *Криміналістика.* Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: Підручник для студентів юрид. вузів і фак. /За ред. проф. В.Ю. Шепітька. - Харків: Право, 1998. Глава 1; *Крылов И.Ф., Лузгин И.М.* Моделирование при расследовании преступлений. М.: Юрид. лит., 1981; *Кузмичов В.С.* Слідча діяльність. - К. 1996; *Ларин А.М.* Расследование по уголовному делу. Планирование, организация. М, 1970; *Его же.* От версии к истине. М.: Юрид. лит., 1976; *Лукьянчиков Е.Д, Кузьмичев В.С.* Тактические основы расследования преступлений. - К., 1989; *Петелин Б.* Разработка версий о мотиве и цели преступления // Соц. законность. 1971. № 9. С. 54-56; *Подголин Е.Б.* Тактика следственных действий. -Киев, 1997; *Рыжаков А.П.* Следственные действия и иные способы собирания доказательств. - М., 1997; *Салтевский М.В.* Криминалистика. В современном изложении юристов: Учеб. и практич. пособие. - Х., 1997; *Селиванов Н.* Метод сетевого планирования и

управления в расследовании преступлений // Соц. законность. 1984. №4. С. 19-21; *Следственные действия* (процессуальная характеристика, тактические и психологические особенности). – Волгоград, 1984; *Сорокотягин И.Н.* Роль психологических и других специальных познаний в планировании предварительного следствия // Версии и планирование расследования. Межвуз. сб. науч. трудов. Свердловск, 1985. С. 106-111; *Филиппов А.Г.* Некоторые дискуссионные вопросы учения о криминалистической версии // Версии и планирование расследования. Межвуз. сб. науч. трудов. Свердловск, 1985. С. 9-19; *Филиппов А.Г., Ялышев С.А.* Типичная версия как один из видов криминалистических версий // Пути совершенств. деятельн. следств. аппарата ОВД. Сб. науч. трудов. Ташкент. 1986. С. 67-72; *Шевчук В.М.* Типові версії у справах про контрабанду. // Митна справа. № 2.- 1999. – С. 69-76; та ін. *Шепитько В. Ю.* Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике. – Х.: РИП Оригинал, 1995; *Якушин С.Ю.* Тактические приемы при расследовании преступлений. – Казань. 1983.

Тема
14

ТАКТИКА ЗАТРИМАННЯ ПІДОЗРЮВАНОВОГО

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1,2 (4 ГОД.)

Місце проведення заняття: криміналістичний комплекс кафедри.

Мета заняття: відпрацювання тактичних прийомів затримання підозрюваного (у транспортному засобі, в приміщенні тощо – залежно від ситуаційної вправи), навчання студентів криміналістичному і процесуальному оформленню факту і результатів затримання підозрюваного (обвинуваченого).

Матеріальне забезпечення: відеодвійка для перегляду фільму «Кто-то задумал побег», 25 бланків протоколу затримання підозрюваного, 12 посібників «Складання процесуальних актів з кримінальних справ».

Контрольні питання:

1. Поняття і види затримання в криміналістиці.
2. Правові підстави затримання і арешту підозрюваного.
3. Підготовка до затримання підозрюваного (обвинуваченого). Планування оперативно-тактичної операції по затриманню.
4. Тактичні прийоми затримання підозрюваного (обвинуваченого) залежно від місця його перебування.
5. Фіксація ходу і результатів затримання.

Методичні рекомендації і завдання щодо підготовки та відпрацювання практичних умінь

Готуючись до практичного заняття, насамперед студенти зобов'язані вивчити літературу, рекомендовану на лекції з теми «Тактика затримання підозрюваного», пам'ятаючи, що викладення цих питань в чинних підручниках майже відсутнє (принаймні застаріле – внаслідок внесення змін до законодавства України). У процесі роботи над літературними джерелами треба засвоїти, що здійснення адміністративної, оперативно-розшукової діяльності та дізнання тісно взаємопов'язані з таким поняттям, як *затримання* правопорушника з метою забезпечення невідомої відповідальності за протиправну поведінку, а тим паче за вчинення злочину. З огляду на це, кожен співробітник правоохоронних органів має чітко відрізнити сутність «затримання» в адміністративному, кримінально-процесуальному та криміналістичному розумінні. Ці види затримання ззовні дуже схожі, проте їх сутність, підстави, тривалість, наслідки і порядок документального оформлення – різні.

Для більш ретельної підготовки студентам доцільно напередодні практичного заняття завітати до криміналістичного комплексу кафедри і ознайомитися з відповідними наочними посібниками та копіями кримінальних справ.

На початку практичного заняття викладачем проводиться контрольне опитування студентів з питань теми, під час якого звертається особлива увага на кримінально-процесуальні аспекти (*підстави, умови і мотиви*) затримання осіб, зокрема іноземних громадян за підозрою у вчиненні злочину, акцентуючи на тому, що прийняття безпідставного рішення щодо затримання особи варто розінувати як порушення Закону, а неправильний вибір тактичного прийому затримання може призвести до тяжких наслідків – тілесних ушкоджень, людських жертв, ухилення злочинця від слідства та суду тощо. Детально обговорюються тактичні умови затримання (конспіративність підготовки, чітка організація та несподіваність), тактичні прийоми захоплення злочинців без попередньої підготовки і з попередньою підготовкою, поодинокі й декількох (разом і в разі їх перебування в різних місцях), на відкритій місцевості та в населеному пункті, на транспорті тощо; поєднання затримання підозрюваного з такими слідчими діями як обшук, огляд (освідування); фіксація ходу та результатів затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину.

Після контрольного опитування студенти переглядають учбовий відеофільм «Кто-то задумав побег», після завершення якого проводиться обговорення недоліків, виявлених в діях учасників затримання, визначається правильне рішення. Подальше практичне заняття пов'язане з виконанням завдання по ситуаційній вправі з кримінальної справи, наведеної викладачем:

Ситуаційна вправа: «З лютого 2002 р. о 05.30 год. на об'їзній дорозі поблизу райцентру Тарутине (Одеська область) прикордонники зупинили легкову автомашину «Тойота», у салоні якої знаходився мешканець Кишинєва. Під час догляду іномарки, що прямувала до Молдови, були виявлені 32 предмети церковного посуду XVIII- XIX сторіч, які мають значну історичну і культурну цінність: ікони, позолочені кубки, хрести. Порушник кордону хотів було відкупитися, але... до місця події було викликано дізнавача відділу боротьби з контрабандою та ПМП».

Завдання:

- Провести затримання підозрюваного на криміналістичному комплексі;
- Скласти протокол і схематичний план затримання.

Після обговорення ситуаційної вправи і завдання з числа студентів формується слідчо-оперативна група, яка проводить учбове затримання підозрюваного на криміналістичному комплексі. Решта студентів уважно спостерігає за ходом проведення затримання, фіксуючи його результати в своїх робочих зошитах.

Після проведення затримання під керівництвом викладача підводяться його підсумки. З урахуванням аналізу позитивних і негативних моментів дій членів слідчо-оперативної групи, робота кожного студента оцінюється.

За підсумками вивчення теми «Тактика затримання» і з метою рубіжного контролю за якістю засвоєння теоретичних знань і практичних навичок, використовуючи виконане на практичному занятті завдання, студенти зобов'язані виконати індивідуальну **лабораторну роботу № 2: теоретичні відомості на 1-2 арк., протокол затримання особи, підозрюваної в учиненні злочину (згідно наведеної ситуаційної вправи - 5 арк), схематичний план місця затримання, план затримання.**

Лабораторна робота має бути виконана до наступного практичного заняття і подана викладачеві для перевірки і виставлення підсумкової оцінки.

ЛІТЕРАТУРА

Григорьев В.Н. Задержание подозреваемого органами внутренних дел. – Ташкент, 1983; *Закатов А.А.* Криминалистическое учение о розыске. Волгоград, ВСШ МВД СССР, 1988; *КПК України*: ст.ст. 106, 106¹, 115; *Криміналістика*. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: Підручник для студентів юрид. вузів і фак. / За ред. Проф. В.Ю. Шепітька. – Харків: Право, 1998. – 376 с.; *Крылов И.Ф., Бастрыкин А.И.* Розыск, дознание, следствие. Л.: ЛГУ, 1984; *Методические рекомендации* по задержанию и осуществлению досмотра лиц, занимающихся незаконным оборотом наркотиков. – К.: УУР МВД Украины. 1991; *Наказ МВС України № 745* від 25.11.92. *Наказ МВС України № 701* від 18.10.93 р.; *Справочник следователя*. Вып. 1. – М., 1990. С. 137-142, 228-232; *Сумісний лист* Ген. прокуратури та МВС України від 6.09.93 р. № 3740 «Про порядок розшуку за межами України обвинувачених, підозрюваних в кримінальних справах і засуджених, які переховуються від правоохоронних органів»; *Тихоненко В.И.* Операции по задержанию преступников. Лекция. – Омск, 1982; *Федоров Ю.Д.* Тактика задержания. – Ташкент, 1975; *Янушко В.И.* Тактика задержания подозреваемых. – Минск, 1981; та ін.

Тема
14

ТАКТИКА СЛІДЧОГО ОГЛЯДУ Й ОСВІДУВАННЯ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1,2 (4 ГОД.)

Місце проведення заняття: криміналістичний комплекс кафедри.

Мета заняття: відпрацювання практичних прийомів огляду місця події (ділянки місцевості, транспортного засобу, приміщення тощо – залежно від ситуаційної вправи), навчання студентів криміналістичному і процесуальному оформленню отриманої доказової інформації (складання протоколу огляду місця події та додатків до нього), формування у студентів цілісного уявлення щодо структури огляду місця події.

Матеріальне забезпечення: відеодвійка для перегляду фільму «Огляд місця події», для інсценування місця події, 2 слідчі валізи, 25 бланків протоколу огляду місця події, 12 посібників «Складання процесуальних актів з кримінальних справ».

Контрольні питання:

1. Поняття, сутність, різновиди слідчого огляду та його значення як способу одержання доказів по кримінальній справі.
2. Підготовка до огляду місця події («Купе вагону»).
3. Етапи і стадії огляду місця події та їхні тактичні завдання.
4. Тактика освідування.
5. Фіксація ходу і результатів огляду місця події та освідування.
6. Особливості огляду ділянок місцевості, автотранспортних засобів та окремих речей.
7. Негативні обставини та їх значення в розслідуванні злочину.
8. Фіксація ходу і результатів огляду місця події. Структура протоколу огляду.
9. Допоміжні способи фіксації, додатки до протоколу огляду та їх доказове значення.

Методичні рекомендації і завдання щодо підготовки та відпрацювання практичних умінь

Готуючись до практичного заняття, студенти повинні вивчити рекомендовані літературні джерела та засвоїти, що кожний злочин залишає в навколишньому середовищі певну «слідову картину». Огляд місця події є слідчою дією, яка полягає в безпосередньому сприйнятті слідчим обстановки (наслідків) учинення злочину, пошуку, фіксації та вилученні слідів злочину і злочинця. Виявлені під час огляду місця події сліди (сліди-відбитки, сліди-предмети і

сліди-речовини) є носіями доказової інформації, на підставі якої можна встановити обставини злочину та причетних до нього осіб.

Напередодні практичного заняття студенти готуються до відповіді на наведені вище контрольні питання з теми, а також у зошиті для практичних занять схематично замальовують план «місця події» (купе вагону). Для виконання цього завдання студентам доцільно завітати до криміналістичного комплексу кафедри та ознайомитися з відповідними наочними посібниками, копіями реальних кримінальних справ, зокрема зі змістом протоколу огляду місця події та додатками до нього.

На початку практичного заняття викладачем перевіряється виконання домашнього завдання, проводиться контрольне опитування студентів з питань теми, після чого вони переглядають відеофільм «Огляд місця події» та копії матеріалів кримінальних справ з метою ознайомлення з тактичними прийомами огляду та фіксацією його результатів. У подальшому практичне заняття проводиться на криміналістичному комплексі кафедри у формі ділової гри, зміст якої полягає у відпрацюванні студентами (по підгрупах, згідно наведених нижче ситуаційних вправ) прийомів огляду «місця події» – салону купе вагону, виявлених в ньому предметів контрабанди і слідів контрабандиста, а також процесуальної фіксації ходу і результатів огляду.

Ситуаційна вправа №1: 04.03.98 р., при оформленні ручної поклажі двох громадян Росії, які прямували із Росії до Словаччини, транзитом через Україну, швидким поїздом «Київ-Братіслава-Прага», співробітниками Чопської митниці була звернута увага на помітне хвилювання зазначених пасажирів, що стало підставою для проведення поглибленого митного контролю. В ході огляду купе, за декоративною обшивкою... були виявлені приховані від митного контролю 3 ікони і валюта в сумі \$ 29 050 доларів. Хоча предмети контрабанди знаходилися в купе, своєю власністю ці предмети старовини і валюту не визнав ніхто з пасажирів. По цьому факту була порушена кримінальна справа.

Ситуаційна вправа №2: 14.05.98 р., під час здійснення митного контролю в купе одного з вагонів «Загреб-Москва» швидкого пасажирського поїзду сполученням «Будапешт-Москва» були виявлені приховані від митного контролю 2 бойових пістолети, 143 набой до них і валюта в сумі \$ 33 500 доларів. По цьому факту також була порушена кримінальна справа.

Ситуаційна вправа №3: «10 лютого 2002 р. о 06.30 год. на території Павловського гаю - 73 км. ділянки Молдово-Українського кордону було затримано легковий автомобіль ВАЗ-2107 держ. номер А98-73 ОВ під керуванням гр-на України Зінченка В.А., котрий намагався перевезти поза місцем розташування митного пункту пропуску, тобто поза митним контролем 130.000 шт. (650 блоків) цигарок марки «Marlboro», загальною вартістю 19.500 грн. На місце події направлено інспектора відділу боротьби з контрабандою та ПМП».

Завдання:

- Провести огляд місця події на криміналістичному комплексі;
- Скласти протокол огляду і схематичний план місця події.
- Визначити завдання, межі огляду місця події і тактику його проведення.
- Безпосередньо здійснити огляд «місця події».
- Оцінити результати огляду. Вирішити, які встановлені оглядом дані можуть бути використані для визначення завдань розслідування, висування версій.
- Скласти протокол огляду та схематичний план місця події.

Після обговорення ситуаційної вправи і завдання з числа студентів формується слідчо-оперативна група, яка проводить учбовий огляд місця події на криміналістичному комплексі

«Купе вагону». Решта студентів уважно спостерігає за ходом проведення огляду, фіксуючи його результати в своїх робочих зошитах.

Виконання цих завдань поєднується з обговоренням під керівництвом викладача позитивних і негативних моментів технології проведення огляду та фіксації обстановки місця події у відповідному протоколі. З урахуванням аналізу позитивних і негативних моментів дій членів слідчо-оперативної групи, робота кожного студента оцінюється.

Виконуючи роль слідчого, студенти проводять огляд інсценованого «місця події», фотографують або схематично замальовують сліди в робочих зошитах та вилучають їх, складають відповідний протокол огляду. Занесення відповідних даних до протоколу огляду супроводжується складанням схематичного плану місця події в робочих зошитах.

За підсумками вивчення теми «Тактика слідчого огляду», з метою рубіжного контролю за якістю засвоєння теоретичних знань і практичних навичок, під час самостійної підготовки студенти остаточно оформлюють виконане завдання як **лабораторну роботу № 3**: теоретичні відомості на 1-2 арк., протокол огляду місця події з відповідними додатками до протоколу (фотознімки, схематичні плани тощо), план проведення огляду місця події.

Лабораторна робота має бути виконана до наступного практичного заняття і подана викладачеві для перевірки та виставлення підсумкової оцінки з теми.

ЛІТЕРАТУРА

КПК України: ст. ст. 190-193, 195; **Митний кодекс України**: ст. ст. 29-32, 127, 128; **Быховский И.Е.** Осмотр места происшествия. - М., 1973; **Винницький Л.В.** Теория и практика освидетельствования на предварительном следствии. - Караганда, 1982; **Винницький Л.В.** Осмотр места происшествия: организационные, процессуальные и тактические вопросы. - Караганда, 1986; **Колмаков В.П.** Следственный осмотр. М.: Юрид. лит., 1969; **Криміналістика.** Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: Підручник для студентів юрид. вузів і фак. /За ред. Проф. В.Ю. Шепітька. - Харків: Право, 1998; **Ломако З.М.** Криміналістическая топография. - К., 1980; **Макаренко Є.І., Тертишник В.М.** Огляд місця події. Навч. Посібник. - Дніпропетровськ, 2000; **Медведев С.И.** Негативные обстоятельства и их использование в раскрытии преступлений. - Волгоград, 1973; **Осмотр места происшествия.** Справочник следователя. М., 1982; **Разумов Э.А., Молибога Н.П.** Осмотр места происшествия. - К., 1994; **Торбин Ю.Г., Баранов Е.В.** Освидетельствование подозреваемого на предварительном следствии. - К., 1981; **Шепітько В. Ю.** Тактика огляду місця події: Конспект лекції. - Х.: УДЮА, 1994.

Тема
17

ТАКТИКА ДОПИТУ І ОЧНОЇ СТАВКИ Допит підозрюваного

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1,2 (4 ГОД.)

Місце проведення заняття: криміналістичний комплекс кафедри.

Мета заняття: відпрацювання практичних прийомів допиту підозрюваного (обвинуваченого), потерпілого – залежно від ситуаційної вправи), навчання студентів процесуальному оформленню отриманої доказової інформації.

Матеріальне забезпечення: відеодвійка для перегляду фільму «Допит»; кримінальні справи з протоколами допитів; 25 бланків протоколу допиту, 12 посібників «Складання процесуальних актів з кримінальних справ».

Контрольні питання:

1. Поняття допиту та його різновиди в криміналістиці.
2. Підготовка допиту. Критерії допустимості тактичних прийомів допиту.
3. Тактичні прийоми допиту потерпілих.
4. Тактичні прийоми допиту підозрюваних і обвинувачених (в конфліктній та безконфліктній ситуаціях).
5. Тактичні особливості допиту неповнолітніх, іноземців, експертів.
6. Тактичні особливості допиту на очній ставці.
7. Фіксація ходу і результатів допиту.

Методичні рекомендації і завдання щодо підготовки та відпрацювання практичних умінь

Під час розслідування злочину *допит* є найбільш поширеним способом отримання та фіксації доказової інформації для встановлення істини у кримінальній справі. Тому знання тактичних можливостей допиту та вміння провадити його слідчим, відіграє важливу роль у розкритті і розслідуванні злочинів.

Насамперед, готуючись до практичного заняття, студентам необхідно вивчити рекомендовану літературу (наводиться нижче). Крім цього, під час самостійної підготовки в зошиті для практичних занять кожен студент повинен виконати завдання за наведеною нижче ситуаційною вправою:

Ситуаційна вправа: на Ягодинській митниці (*Західна регіональна митниця*) під час огляду автомобіля «Опель», у якому 37-літній інженер однієї з харківських фірм Олексій Ф. і 35-літній безробітний Олександр К. прямували до Польщі, інспекторами виявлено в парасольці і футлярі для вудок 57 унікальних кишенькових і наручних годинників. Під час проведення експертизи вилученої контрабанди спеціалісти ойкнули: годинники, виготовлені наприкінці XIX сторіччя у Швейцарії і Німеччині зі срібла і воронової сталі, були в прекрасному стані. Серед них – майже два десятки срібних із позолотою наручних годинників фірми «Павло Буре», швейцарська срібна «Омега», «Докса» тощо. Всі вони – роботи відомих майстрів-годинників. Відповідно до висновків спеціалістів, предмети контрабанди являють собою величезну культурно-історичну цінність.

У відношенні двох контрабандистів було порушено кримінальну справу.

Завдання:

- скласти письмовий план допиту підозрюваних;
- підготуватися до проведення допиту підозрюваних на занятті (зі складанням протоколу допиту).

Напередодні цього практичного заняття викладачем визначаються 2 студенти на роль «підозрюваних» у контрабанді та 2 студентів – «слідчих».

На початку практичного заняття викладачем перевіряється виконання домашнього завдання і проводиться контрольне опитування студентів з питань теми.

Після контрольного опитування студентам демонструється учбовий відеофільм «Допит», після чого у формі ділової гри по черзі проводиться учбовий допит «підозрюваних». Допит проводять «слідчі» з числа завчасно визначених студентів. Решта студентів уважно стежить за ходом допиту, фіксуючи його результати у власних зошитах. Після закінчення допиту цим студентам надається можливість критично оцінити дії як «слідчих», так і «підозрюваних», поставити їм уточнюючі, доповнюючі та інші запитання.

Хід і результати учбового допиту обговорюються, підводяться підсумки. З урахуванням аналізу позитивних і негативних моментів дій учасників допиту, робота кожного студента оцінюється.

В часи самостійної підготовки студенти допрацьовують виконане завдання і здають його викладачеві для перевірки як *лабораторну роботу № 4*: теоретичні відомості на 1-2 арк., протокол допиту одного з підозрюваних, письмовий план проведення допиту згідно наведеної вище ситуаційної вправи.

Л І Т Е Р А Т У Р А

Бахін В.П., Весельський В.К. Тактика допиту – К., 1997; *Бахін В.П., Весельський В.К., Маліков Т.С.* Поліцейський допит в США (поради допитуючому). – К., 1997; *Васильєв А.Н., Карнеева А.М.* Тактика допроса при расследовании преступлений. – М.: Юрид. лит., 1970; *Волобуєв А.Ф.* Тактика допиту. Лекція. – Харків: Ун-т внутр. справ, 1996; *Гаврилов А.К., Закатов А.А.* Очная ставка. – Волгоград, 1978; *Доспулов Г.Г.* Психология допроса на предварительном следствии. – М., 1976; *Закатов А.А.* Тактика допроса потерпевшего на предварительном следствии. – Волгоград, 1976; *Закатов А.А.* Ложь и борьба с нею. – Волгоград, 1984; *Коновалова В.Е., Сербулов А.М.* Тактика допроса при расследовании преступлений. К.: МВД УССР, 1978; *Крамарев А.Г., Лавров В.П.* Особенности допроса граждан иностранных государств. – М., 1976; *Кручинина К.В., Шиканов В.И.* Алиби: теоретические проблемы и их прикладное значение в уголовном судопроизводстве. – Иркутск, 1992; *Лукашевич В.Г.* Криминалистическая теория общения. – К., 1993; *Порубов Н.И.* Научные основы допроса на предварительном следствии. Минск, 1978; *Рашинов А.Р., Скотникова Т.А.* Самооговор (происхождение, предотвращение, разоблачение ложных показаний). – М., 1973; *Рашинов А., Адамов Ю.* Лжесвидетельство. – М., 1976; *Рашинов А.Р., Ефимова Н.И.* Психология допроса обвиняемого. – М., 1988; *Тертышник В.М.* Допрос. – Харьков, 1996; *Тертышник В.М., Фурман Н.А.* Допрос на предварительном следствии. – Харьков, 1997; *Шенітько В. Ю.* Тактика допиту: Текст лекції. – Х.: УДЮА, 1994; та ін.

Тема
17

ТАКТИКА ДОПИТУ І ОЧНОЇ СТАВКИ Допит свідка

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1,2 (4 ГОД.)

Місце проведення заняття: криміналістичний комплекс кафедри.

Мета заняття: відпрацювання практичних прийомів допиту свідка (залежно від ситуаційної вправи), навчання студентів процесуальному оформленню отриманої доказової інформації.

Матеріальне забезпечення: відеодвійка для перегляду фільму «Допит»; кримінальні справи з протоколами допитів; 25 бланків протоколу допиту, 12 посібників «Складання процесуальних актів з кримінальних справ».

Контрольні питання:

1. Поняття допиту та його різновиди в криміналістиці.
2. Підготовка допиту. Критерії допустимості тактичних прийомів допиту.
3. Тактичні прийоми допиту свідків.
4. Тактичні особливості допиту неповнолітніх, іноземців, експертів.

5. Тактичні особливості допиту на очній ставці.
6. Фіксація ходу і результатів допиту.

Методичні рекомендації і завдання щодо підготовки та відпрацювання практичних умінь

Під час розслідування злочину *допит* є найбільш поширеним способом отримання та фіксації доказової інформації для встановлення істини у кримінальній справі. Тому знання тактичних можливостей допиту та вміння провадити його відіграє важливу роль у розкритті і розслідуванні злочинів.

Насамперед, готуючись до практичного заняття, студентам необхідно вивчити рекомендовану літературу (наводиться нижче). Крім цього, під час самостійної підготовки в зошиті для практичних занять кожен студент повинен виконати завдання за наведеною нижче ситуаційною вправою:

Ситуаційна вправа: на Ягодинській митниці (*Західна регіональна митниця*) під час огляду автомобіля «Опель», у якому 37-літній інженер однієї з харківських фірм Олексій Ф. і 35-літній безробітний Олександр К. прямували до Польщі, інспекторами виявлено в парасольці і футлярі для вудок 57 унікальних кишенькових і наручних годинників. Під час проведення експертизи вилученої контрабанди спеціалісти ойкнули: годинники, виготовлені наприкінці XIX сторіччя у Швейцарії і Німеччині зі срібла і ворованої сталі, були в прекрасному стані. Серед них – майже два десятки срібних із позолотою наручних годинників фірми «Павло Буре», швейцарська срібна «Омега», «Докса» тощо. Всі вони – роботи відомих майстрів-годинників. Відповідно до висновків спеціалістів, предмети контрабанди являють собою величезну культурно-історичну цінність.

У відношенні двох контрабандистів було порушено кримінальну справу.

Завдання:

- скласти письмовий план допиту свідка;
- підготуватися до проведення допиту свідка на занятті (зі складанням протоколу допиту).

Напередодні цього практичного заняття викладачем визначаються 2 студенти на роль «свідка» у контрабанді та 2 студентів – «слідчих».

На початку практичного заняття викладачем перевіряється виконання домашнього завдання і проводиться контрольне опитування студентів з питань теми.

Після контрольного опитування студентам демонструється учбовий відеофільм «Допит», після чого у формі ділової гри по черзі проводиться учбовий допит «свідка». Допит проводять «слідчі» з числа завчасно визначених студентів. Решта студентів уважно стежить за ходом допиту, фіксуючи його результати у власних зошитах. Після закінчення допиту цим студентам надається можливість критично оцінити дії як «слідчих», так і «свідків», поставити ним уточнюючі, доповнюючі та інші запитання.

Хід і результати учбового допиту обговорюються, підводяться підсумки. З урахуванням аналізу позитивних і негативних моментів дій учасників допиту, робота кожного студента оцінюється.

В часи самостійної підготовки студенти допрацьовують виконане завдання і здають його викладачеві для перевірки як *лабораторну роботу № 5*: теоретичні відомості на 1-2 арк., протокол допиту свідка, письмовий план проведення допиту згідно наведеної вище ситуаційної вправи.

ЛІТЕРАТУРА

Бахін В.П., Весельський В.К. Тактика допиту – К., 1997; *Бахін В.П., Весельський В.К., Маліков Т.С.* Поліцейський допит в США (поради допитуючому). – К., 1997; *Васильєв А.Н., Карнеева А.М.* Тактика допроса при расследовании преступлений. – М.: Юрид. лит., 1970; *Волобуєв А.Ф.* Тактика допиту. Лекція. – Харків: Ун-т внутр. справ, 1996; *Гаврилов А.К., Закатов А.А.* Очная ставка. – Волгоград, 1978; *Доспулов Г.Г.* Психология допроса на предварительном следствии. – М., 1976; *Закатов А.А.* Тактика допроса потерпевшего на предварительном следствии. – Волгоград, 1976; *Закатов А.А.* Ложь и борьба с нею. – Волгоград, 1984; *Коновалова В.Е., Сербулов А.М.* Тактика допроса при расследовании преступлений. К.: МВД УССР, 1978; *Крамарев А.Г., Лаєров В.П.* Особенности допроса граждан иностранных государств. – М., 1976; *Кручинина К.В., Шиканов В.И.* Алиби: теоретические проблемы и их прикладное значение в уголовном судопроизводстве. – Иркутск, 1992; *Лукашевич В.Г.* Криминалистическая теория общения. – К., 1993; *Порубов Н.И.* Научные основы допроса на предварительном следствии. Минск, 1978; *Рашинов А.Р., Скотникова Т.А.* Самооговор (происхождение, предотвращение, разоблачение ложных показаний). – М., 1973; *Рашинов А., Адамов Ю.* Лжесвидетельство. – М., 1976; *Рашинов А.Р., Ефимова Н.И.* Психология допроса обвиняемого. – М., 1988; *Тертышник В.М.* Допрос. – Харьков, 1996; *Тертышник В.М., Фурман Н.А.* Допрос на предварительном следствии. – Харьков, 1997; *Шенітько В. Ю.* Тактика допиту: Текст лекції. – Х.: УДЮА, 1994; та ін.

Тема
18

ТАКТИКА ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1,2 (4 год.)

Місце проведення заняття: криміналістичний комплекс кафедри.

Мета заняття: відпрацювання практичних навичок пред'явлення для впізнання живих осіб і предметів (залежно від ситуаційної вправи), навчання студентів процесуальному оформленню отриманої доказової інформації.

Матеріальне забезпечення: відеодвійка для перегляду фільму «Пред'явлення для впізнання»; кримінальні справи з протоколами пред'явлення для впізнання; 25 бланків протоколу пред'явлення для впізнання, 12 посібників «Складання процесуальних актів з кримінальних справ».

Контрольні питання:

1. Пред'явлення для впізнання як спосіб одержання доказів. Його види.
2. Загальні правила пред'явлення для впізнання.
3. Підготовка до пред'явлення для впізнання. Особливості допиту особи, яка може впізнати певний об'єкт.
8. Тактичні прийоми пред'явлення для впізнання людини за анатомічними та динамічними ознаками.
9. Тактичні прийоми пред'явлення для впізнання предметів.
10. Особливості пред'явлення для впізнання об'єктів за фотознімками та ін.
11. Фіксація ходу і результатів пред'явлення для впізнання.

**Методичні рекомендації і завдання
щодо підготовки та відпрацювання практичних умінь**

Готуючись до практичного заняття, студентам насамперед слід вивчити рекомендовану літературу, звертаючи увагу на те, що «Тактика пред'явлення для впізнання» тісно пов'язана з темою № 9 «Криміналістична габітологія», а сама слідча дія є формою ототожнення людини (предмета) за ознаками зовнішності.

Напередодні практичного заняття студенти готуються до відповіді на контрольні питання з теми, наведені вище, знайомляться з відповідними наочними посібниками (*планшетами, суб'єктивними мальованими і композиційними портретами розшукуваних осіб, пізнавальними фотознімками, схемою опису ознак зовнішності людини за методом «Словесного портрета»*), що розміщені в криміналістичному комплексі кафедри. Крім цього, під час самостійної підготовки у власному зошиті для практичних занять кожен студент повинен виконати завдання за наведеною нижче ситуаційною вправою:

Ситуаційна вправа: По кримінальній справі про крадіжку з квартири гр-на Власова В.В. свідок Сидоренко П.С. повідомив, що в день крадіжки він бачив, як з під'їзду будинку № 26 по вул. Рогальова виходив молодий чоловік з двома валізами. Свідок виявив впевненість, що зможе його впізнати.

Через тиждень в цьому ж районі під час замаху на крадіжку з квартири Петрова І.А. був затриманий Григор'єв О.Д., котрий за ознаками зовнішності був схожий з тим чоловіком, якого описав свідок Сидоренко.

Завдання:

- скласти письмовий план пред'явлення для впізнання Григор'єва О.Д.;
- підготуватися до проведення пред'явлення для впізнання підозрюваного на занятті (зі складанням відповідного протоколу).

На початку практичного заняття викладачем перевіряється виконання домашнього завдання, проводиться контрольне опитування студентів з питань теми, після чого з метою ознайомлення з тактичними прийомами пред'явлення для впізнання і фіксацією його результатів студенти переглядають відеофільм «Пред'явлення для впізнання» та копії реальних кримінальних справ (зокрема зміст протоколу пред'явлення для впізнання та додатки до нього).

Подальше практичне заняття проводиться у формі ділової гри, в якій беруть участь «слідчий», «поняті», «свідок-очевидець» і «підозрюваний» із числа студентів. Для цього напередодні заняття викладач доручає одному з студентів виконувати роль «свідка-очевидця», знайомить його зі словесним портретом «підозрюваної» в учиненні злочину особи, ознаки зовнішності якої він повинен повідомити «слідчому» на допиті та під час пред'явлення «підозрюваного» для впізнання:

Показання свідка: «Невідома особа, що запідозрена в крадіжці 12 березня 2002 р. із будинку № 26 по вул. Рогальова, чоловічої статі, приблизно 18–23-річного віку, має європейський тип обличчя; **волосся** – русяве, середньої густоти, коротке, пряме, зачесане назад, лобова лінія зростання волосся звивиста; **обличчя** – широке, прямокутне, повне; **чоло** – за висотою низьке, широке, за контуром звивисте, за положенням виступаюче; **брови** – короткі, вузькі, за контуром прямі, за положенням щодо горизонталі розташовані кінцями догори; **очі** – карі, за розміром середні, овальні, очні щілини розташовані горизонтально; **ніс** – середньої ширини, кінчик носа закруглений, основа носа піднята; **рот** – великий, кути рота опущені, верхня губа за висотою низька, червона кайма верхньої губи по ширині середня, нижньої – дуже широка; **підборіддя** – високе, широке, за формою прямокутне; стосовно вертикалі – скошене; **вуха** – середньої величини, овальні, мочка мала, трикутна».

Під час практичного заняття студенти уважно стежать за ходом допиту і пред'явлення для впізнання «підозрюваного», котрі провадяться «слідчим», фіксують їх результати у власних зошитах та складають за підсумками відповідний протокол пред'явлення для впізнання.

По завершенню «пред'явлення для впізнання» хід і результати ділової гри обговорюються, підводяться підсумки.

В часи самостійної підготовки студенти доопрацьовують виконане завдання і здають його викладачеві для перевірки як *лабораторну роботу № 6*: теоретичні відомості на 1-2 арк., протокол пред'явлення до впізнання, план пред'явлення для впізнання.

ЛІТЕРАТУРА

Гананович Н.И. Опознание в следственной и судебной практике. – Минск, 1978; *Гинзбург А.Я.* Опознание в следственной, оперативно-розыскной и экспертной практике. – М., 1996; *Крикунов А.Е., Маевский А.Ф.* Тактика и психологические основы предъявления для опознания на предварительном следствии. – К., 1977; *Лук'янчиков Є. Д., Моїсєєв О. М.* Пред'явлення для впізнання. – Макіївка: Графіті, 1998; *Самошина З.Г.* Вопросы теории и практики предъявления для опознания на предварительном следствии. – Казань. 1990.

Тема
19

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОБСТАНОВКИ ТА ОБСТАВИН ПОДІЇ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1,2 (4 год.)

Місце проведення заняття: криміналістичний комплекс кафедри.

Мета заняття: відпрацювання практичних прийомів перевірки й уточнення показань на місці потерпілого, свідка, підозрюваного чи обвинуваченого (залежно від ситуаційної вправи), навчання студентів правильному процесуальному оформленню доказової інформації, отриманої під час цієї слідчої дії, відпрацювання практичних прийомів підготовки і проведення слідчого експерименту (за участю потерпілого, свідка, підозрюваного чи обвинуваченого – залежно від ситуаційної вправи), навчання студентів процесуальному оформленню доказової інформації, отриманої під час цієї слідчої дії.

Матеріальне забезпечення: відеодвійка для перегляду фільмів «Перевірка показань на місці», «Слідчий експеримент»; 25 бланків протоколу перевірки й уточнення показань на місці, 25 бланків протоколу допиту, 12 посібників «Складання процесуальних актів з кримінальних справ».

Контрольні питання:

1. Сутність і тактичні умови перевірки й уточнення показань на місці.
2. Підготовка до перевірки й уточнення показань на місці.
3. Тактичні прийоми проведення перевірки й уточнення показань на місці.
4. Фіксація ходу і результатів перевірки й уточнення показань на місці.
5. Слідчий експеримент як спосіб перевірки і одержання доказів. Його види.
6. Тактичні правила підготовки і проведення слідчого експерименту. Реконструкція обстановки.
7. Особливості слідчого експерименту по встановленню можливості сприйняття (бачити, чути) за певних умов.
8. Особливості підготовки і проведення слідчого експерименту по встановленню можливості скоєння певних дій.
9. Особливості слідчого експерименту по встановленню певного факту.
10. Фіксація ходу і результатів слідчого експерименту.

Методичні рекомендації та завдання щодо підготовки та проведення практичного заняття

Готуючись до практичного заняття, насамперед студентам варто вивчити рекомендовану літературу (наводиться нижче), звертаючи увагу на розбіжність найменування даної теми у відповідних главах підручників з криміналістики вітчизняного і зарубіжного видання: в українських – «Тактика відтворення обстановки і обставин події», в російських – окремо «Тактика перевірки й уточнення показань на місці» і «Тактика слідчого експерименту». При цьому слід мати на увазі, що в коментарі до ст. 194 КПК України (1960 р.) – «Відтворення обстановки і обставин події» фактично йдеться як про «перевірку й уточнення показань на місці», сутність якої полягає у порівнянні (співставленні) показань раніше допитаної особи з фактичною обстановкою на місці події, так і про «слідчий експеримент», головним змістом якого є проведення спеціальних спробних (експериментальних) дій. Зовні ці слідчі дії дуже схожі, проте їх сутність, мета, зміст, процесуально-тактичні умови і порядок проведення – різні.¹ З огляду на це, кожен дізнавач і слідчий має чітко відрізнити тактичні особливості «перевірки й уточнення показань на місці» та «слідчого експерименту».

Крім цього, під час самостійної підготовки у власному зошиті для практичних занять кожен студент має виконати завдання за наведеною нижче ситуаційною вправою:

Ситуаційна вправа: По кримінальній справі про крадіжку з квартири гр-ки Франко М.І. підозрюваний Таранов дав плутані показання щодо учиненого ним злочину. Для всебічного дослідження обставин крадіжки слідчий вирішив провести перевірку й уточнення показань підозрюваного на місці.

Завдання:

- 1) скласти письмовий план перевірки й уточнення показань на місці;
- 2) підготуватися до проведення на занятті перевірки й уточнення показань «підозрюваного» на місці та складання відповідного протоколу слідчої дії.

Готуючись до практичного заняття, студентам насамперед слід вивчити рекомендовану до цієї теми літературу (наводиться нижче), звертаючи увагу на те, що на відміну від слідчої дії «перевірка й уточнення показань на місці», сутність якої полягає у порівнянні (співставленні) показань особи з фактичною обстановкою на місці події, головним змістом «слідчого експерименту» є проведення спеціальних спробних (експериментальних) дій по встановленню можливості сприйняття якогось факту органами чуття за певних умов, здійснення певних дій тощо.

Напередодні практичного заняття студенти готуються до відповіді на контрольні питання з теми, знайомляться з відповідними наочними посібниками і копіями кримінальних справ, що є на кафедрі. Крім цього, під час самостійної підготовки у власному зошиті для практичних занять кожен студент повинен виконати завдання за наведеною нижче ситуаційною вправою:

Ситуаційна вправа: По кримінальній справі про крадіжку з квартири гр-на Власова В.В. свідок Сидоренко П.С. повідомив, що в день скоєння розслідуваної крадіжки він бачив із вікна своєї кімнати, як із під'їзду будинку № 12, розташованого на протилежному боці вул. Рогальова, вийшов молодий чоловік з двома валізами, сів у автомобіль марки «Opel», держ. № 01063 АВ і від'їхав. Сві-

¹ Викладене, на наш погляд, зайвий раз підтверджує неадекватність злиття в ст. 194 КПК України 1960 р. – «Відтворення обстановки і обставин події» двох самостійних і не схожих одне на одне слідчих дій – «перевірки й уточнення показань на місці» та «слідчого експерименту». Більш того, недосить чітка процесуальна регламентація їх у чинному КПК України спричинює серйозні помилки на практиці при проведенні як однієї, так і другої слідчої дії, що призводить до втрати доказової сили їх результатів. Проте варто мати на увазі, що проектом КПК України зазначені слідчі дії передбачені як самостійні.

док виявив впевненість, що взмоє розгледіти будь-які речі на відстані біля 50 м. Слідчий взяв під сумнів можливість сприйняття (бачити) прикмет зовнішності людини, марки і номера автомобіля на зазначеній відстані. Проте, завдяки вжитим оперативно-розшуковим заходам був затриманий Григор'єв О.Д., котрий за ознаками зовнішності виявився схожим з тим чоловіком, якого описав свідок Сидоренко П.С. До того ж він мав власний автомобіль марки «Opel», держ. № 01063 АВ.

Завдання:

- 3) визначити згідно наведеної вище ситуаційної вправи мету і вид слідчого експерименту;
- 4) скласти письмовий план проведення слідчого експерименту;
- 5) підготуватися до проведення слідчого експерименту на занятті (зі складанням відповідного протоколу).

Для виконання цього завдання студентам доцільно завітати до криміналістичного комплексу кафедри та ознайомитися з відповідними посібниками і копіями реальних кримінальних справ.

На початку практичного заняття викладачем перевіряється виконання домашнього завдання, проводиться контрольне опитування студентів з питань теми, після чого з метою ознайомлення з тактичними прийомами перевірки й уточнення показань на місці та фіксацією його результатів студенти переглядають відеофільми «Перевірка й уточнення показань на місці», «Слідчий експеримент» і копії реальних кримінальних справ (зокрема зі змістом протоколів: перевірки й уточнення показань на місці, слідчого експерименту та додатків до них).

Подальше практичне заняття проводиться на криміналістичному комплексі у формі ділової гри «перевірка й уточнення показань на місці» («слідчого експерименту»), в якій беруть участь «слідчий», «підозрюваний», «поняті», «дознавач» і «свідок-очевидець» з числа студентів групи.

Для забезпечення ефективного проведення учбової слідчої дії напередодні заняття викладач доручає комусь із студентів виконувати роль «свідка-очевидця», знайомить його з прикметами зовнішності особи, «підозрюваної» в учиненні крадіжки, а також маркою і номером автомобіля, що фігуруватимуть у проводимому «слідчому експерименті», ознаки яких «свідок-очевидець» повинен повторити «дознавачу» під час проведення цієї слідчої дії.

Під час практичного заняття студенти уважно стежать за ходом «слідчого експерименту», що провадиться «дознавачем», фіксують його результати у власних зошитах та складають за підсумками відповідний протокол слідчого експерименту. По завершенню ділової гри її хід і результати обговорюються.

По завершенню ділової гри хід і результати проведеної слідчої дії обговорюються та підводяться підсумки з виставленням відповідних оцінок учасникам.

В часи самостійної підготовки студенти допрацьовують виконане завдання і здають його викладачеві для перевірки як **лабораторну роботу № 7**: теоретичні відомості на 1-2 арк., протокол відтворення обстановки і обставин події - 5 арк., план проведення відтворення обстановки і обставин події

ЛІТЕРАТУРА

КПК України (ст.ст. 194, 195); **Быховский И.Е., Корниенко Н.А.** Проверка показаний на месте. – Л., 1988; **Криминалистика.** Учебник. Т. 2. – М., 1989. Глава 8; **Криминалистика.** Криминалістична тактика і методика розслідування злочинів: Підручник для студентів юрид. вузів і фак. /За ред. Проф. В.Ю. Шепі-

тька. – Харків: Право, 1998. Глава 7; *Соя-Серко Л.А.* Проверка показаний на месте. – М., 1966; *Справочник следователя.* – М., 1990. Глава 2; *Уваров В.Н.* Проверка показаний на месте. – М., 1982; *Хлыщев М.Н.* Проверка показаний на месте. – Саратов, 1971; *Шобик Б.И.* Проверка и уточнение показаний на месте. – Хабаровск, 1987; та ін.

Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю.Г., Россинская Е .Р. Криминалистика. Учебник для вузов. Под ред. Заслуж. деятеля науки РФ, проф. Р.С. Белкина. – М.: Изд-во НОРМА, 2000. Гл. 36, 37; *Глазырин Ф.В., Кругликов А.П.* Следственный эксперимент. – Волгоград, ВСШ МВД СССР, 1981; *Криминалистика.* Учебник. Т. 2. – М., 1989. Глава 9; *Криміналістика.* Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: Підручник для студентів юрид. вузів і фак. /За ред. Проф. В.Ю. Шепітька. – Харків: Право, 1998. Глава 7; *Лузгин И.М.* Реконструкция в расследовании преступлений. – Волгоград, 1981; *Справочник следователя.* – М., 1990. Глава 5; та ін.

Тема
15

ТАКТИКА ОБШУКУ І ВІЙМКИ Обшук

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1,2 (4 год.)

Місце проведення заняття: криміналістичний компелекс кафедри.

Мета заняття: відпрацювання практичних прийомів обшуку транспортного засобу, житлового і службового приміщення (залежно від ситуаційної вправи), навчання студентів криміналістичному і процесуальному оформленню доказової інформації, отриманої завдяки обшуку.

Матеріальне забезпечення: Відеодвійка для перегляду фільму «Особистий обшук»; зброя, наркотики, валюта, цінності та ін. «предмети контрабанди» для інсценування місця обшуку; 2 слідчі валізи з пошуковими засобами, 25 бланків протоколу обшуку, 12 посібників «Складання процесуальних актів з кримінальних справ».

Контрольні питання:

1. Обшук як спосіб одержання доказів при розслідуванні злочину.
2. Підготовка і тактичні прийоми обшуку в приміщенні.
3. Особливості обшуку в готелях, гуртожитках, житлових кімнатах (квартирах). Залучення спеціаліста для участі в проведенні обшуку.
4. Тактичні прийоми виявлення схованок. Використання технічних пошукових засобів під час обшуку.
5. Проведення особистого обшуку.
6. Основний і додаткові способи фіксації результатів обшуку.

Методичні рекомендації і завдання щодо підготовки та відпрацювання практичних умінь

Готуючись до практичного заняття, насамперед студенти зобов'язані вивчити рекомендовану на лекції літературу з цієї теми (наводиться нижче), а також у зошиті для практичних занять самостійно виконати завдання по наведеній нижче **ситуаційній вправі**:

«Під час здійснення митного контролю на станції «Жозача Лопань» за підозрою у контрабанді співробітниками митного поста був затриманий мешканець м. Дніпропетровська Карнеєв О.М., у якого було виявлено і вилучено сумку з 10 кг макової соломки і 5 пістолетних патронів калібром 9 мм. На відповідні запитання Карнеєв пояснив, що макову соломку везе з Росії для особистого споживання. Наявність патронів він пояснити не міг. За фактом конт-

рабанди було порушено кримінальну справу. Встановлено, що Карнеєв є студентом Національної металургічної академії і проживає в гуртожитку за адресою пр. К.Маркса, 27, кімната 23».

Завдання:

- Скласти письмовий план проведення обшуку у помешканні Карнеєва О.М.;
- Підготувати проведення обшуку на криміналістичному комплексі кафедри.

Для виконання цього завдання студентам доцільно завітати до криміналістичного комплексу кафедри та ознайомитися з відповідними посібниками і копіями кримінальних справ.

На початку практичного заняття викладачем перевіряється виконання домашнього завдання і проводиться контрольне опитування студентів з питань теми. Після контрольного опитування студентам демонструється учбовий відеофільм «Особистий обшук», після чого проводиться обговорення недоліків, виявлених в діях дізнавача, визначається правильне рішення.

Після обговорення письмових планів проведення обшуку з числа студентів формується слідчо-оперативна група, яка під керівництвом викладача проводить учбовий обшук на криміналістичному комплексі кафедри. Решта студентів уважно спостерігає за ходом обшуку, фіксуючи його результати в своїх робочих зошитах.

Після закінчення обшуку викладачем підводяться його підсумки. З урахуванням аналізу позитивних і негативних моментів дій членів слідчо-оперативної групи, робота кожного студента оцінюється.

В часи самостійної підготовки студенти оформлюють виконане завдання і здають його викладачеві для перевірки як **лабораторну роботу № 8**: теоретичні відомості на 1-2 арк., постанова слідчого про проведення обшуку, протокол обшуку, план проведення обшуку.

ЛІТЕРАТУРА

Астапкина С.М. Тактика обыска и выемки. - М., 1989; *Жбанков В.А.* Организация и тактика групповых обысков при расследовании деятельности преступных структур. - М.: МИ МВД РФ, 1995; *Коновалова В. Е., Шепитько В. Ю.* Обыск: тактика и психология: Учеб. пособие. - Х.: Гриф, 1997; *Леви А.А., Михайлов А.И.* Обыск. М.: Юрид. лит., 1983; *Лившиц Е.М., Белкин Р.С.* Тактика следственных действий. - М., 1997; *Медведев С.И.* Негативные обстоятельства и их использование в раскрытии преступлений. - Волгоград, 1973; *Ратников А.Р.* Обыск и выемка. - М., 1961; *Тертышник В.М.* Обыск. - Харьков, 1997; та ін.

Тема
15

ТАКТИКА ОБШУКУ І ВИЙМКИ Виймка

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1,2 (4 год.)

Місце проведення заняття: криміналістичний компелекс кафедри.

Мета заняття: відпрацювання практичних прийомів виймки в житловому і службовому приміщеннях (залежно від ситуаційної вправи), навчання студентів криміналістичному і процесуальному оформленню доказової інформації, отриманої завдяки виймці.

Матеріальне забезпечення: Відеодвійка для перегляду фільму «Особистий обшук»; зброя, наркотики, валюта, цінності та ін. «предмети контрабанди» для інсценування місця виймки; 2 слідчі валізи з пошуковими засобами, 25 бланків протоколу виймки, 12 посібників «Складання процесуальних актів з кримінальних справ».

Контрольні питання:

1. Виїмка як спосіб одержання доказів при розслідуванні злочину.
2. Підготовка і тактичні прийоми виїмки в приміщенні.
3. Особливості виїмки в готелях, гуртожитках, житлових кімнатах (квартирах). Залучення спеціаліста для участі в проведенні виїмки.
4. Використання технічних пошукових засобів під час виїмки.
6. Основний і додаткові способи фіксації результатів виїмки.

Методичні рекомендації і завдання щодо підготовки та відпрацювання практичних умінь

Готуючись до практичного заняття, насамперед студенти зобов'язані вивчити рекомендовану на лекції літературу з цієї теми (наводиться нижче), а також у зошиті для практичних занять самостійно виконати завдання по наведеній нижче **ситуаційній вправі**:

«Під час здійснення митного контролю на станції «Козача Лопань» за підозрою у контрабанді співробітниками митного поста був затриманий мешканець м. Дніпропетровська Карнеєв О.М., у якого було виявлено і вилучено сумку з 10 кг макової соломки і 5 пістолетних патронів калібром 9 мм. На відповідні запитання Карнеєв пояснив, що макову соломку везе з Росії для особистого споживання. Наявність патронів він пояснити не міг. За фактом контрабанди було порушено кримінальну справу. Встановлено, що Карнеєв є студентом Національної металургічної академії і проживає в гуртожитку за адресою пр. К.Маркса, 27, кімната 23».

Завдання:

- Скласти письмовий план проведення виїмки у помешканні Карнеєва О.М.;
- Підготувати проведення виїмки на криміналістичному комплексі кафедри.

Для виконання цього завдання студентам доцільно завітати до криміналістичного комплексу кафедри та ознайомитися з відповідними посібниками і копіями кримінальних справ.

На початку практичного заняття викладачем перевіряється виконання домашнього завдання і проводиться контрольне опитування студентів з питань теми. Після контрольного опитування студентам демонструється учбовий відеофільм «Особистий обшук», після чого проводиться обговорення недоліків, виявлених в діях дізнавача, визначається правильне рішення.

Після обговорення письмових планів проведення виїмки з числа студентів формується слідчо-оперативна група, яка під керівництвом викладача проводить учбову виїмку на криміналістичному комплексі кафедри. Решта студентів уважно спостерігає за ходом виїмки, фіксуючи її результати в своїх робочих зошитах.

Після закінчення виїмки викладачем підводяться її підсумки. З урахуванням аналізу позитивних і негативних моментів дій членів слідчо-оперативної групи, робота кожного студента оцінюється.

В часи самостійної підготовки студенти оформлюють виконане завдання і здають його викладачеві для перевірки як **лабораторну роботу № 9**: теоретичні відомості на 1-2 арк., постанова слідчого про проведення виїмки, протокол виїмки, план проведення виїмки.

ЛІТЕРАТУРА

Астапкина С.М. Тактика обыска и выемки. - М., 1989; **Жбанков В.А.** Организация и тактика групповых обысков при расследовании деятельности преступных структур. - М.: МИ МВД РФ, 1995; **Коновалова В. Е., Шепитько В. Ю.** Обыск: тактика и психология: Учеб. пособие. - Х.: Гриф, 1997; **Леви А.А., Михайлов А.И.** Обыск. М.: Юрид. лит., 1983; **Лившиц Е.М., Белкин Р.С.** Тактика следственных действий. - М., 1997; **Медведев С.И.** Негативные обстоятельства и их использование в раскрытии преступлений. - Волгоград, 1973; **Рапинов А.Р.** Обыск и выемка. - М., 1961; **Тертышник В.М.** Обыск. - Харьков, 1997; та ін.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1 (2 год.)

Місце проведення заняття: криміналістичний комплекс кафедри.

Мета заняття: засвоєння студентами форм використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, відпрацювання практичних умінь підготовки і призначення судових експертиз та їхнього процесуального оформлення.

Матеріальне забезпечення: 25 протоколів слідчих дій, що провадилися за участю спеціаліста; 25 постанов про призначення криміналістичних та інших експертиз, 12 посібників «Складання процесуальних актів з кримінальних справ», «Судові експертизи».

Контрольні питання:

1. Поняття спеціальних знань та форми їх використання у кримінальному судочинстві.
2. Залучення спеціаліста до проведення окремих слідчих дій.
3. Поняття судової експертизи та її види. Система експертних установ в Україні.
4. Підготовка та призначення судових експертиз. Поняття і види зразків для порівняльного дослідження.
5. Структура постанови про призначення експертизи.
6. Загальна характеристика експертного дослідження. Оцінка висновків експерта.

**Методичні рекомендації і завдання
щодо підготовки та відпрацювання практичних умінь**

Готуючись до практичного заняття, студентам насамперед слід вивчити рекомендовану до цієї теми літературу (наводиться нижче), звертаючи увагу на те, що встановлення окремих обставин розслідуваного злочину нерідко стає можливим лише завдяки застосуванню певних спеціальних знань в галузі науки, ремесла чи мистецтва. Вихідними тут є положення, сформульовані в ст.ст. 75, 76, 128¹, 196-199 КПК України та у відомчих нормативних актах (наприклад: Інструкція про призначення та проведення судових експертиз. Затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08 жовтня 1998 року).

Напередодні практичного заняття студенти готуються до відповіді на наведені вище контрольні питання з теми, а також у зошиті для практичних занять конспектують перелік типових питань, розв'язуваних криміналістичною, мистецтвознавчою та іншими видами експертизам. Для виконання цього завдання студентам доцільно завітати до лабораторії дізнання при кафедрі організації боротьби з контрабандою та ознайомитися з відповідними наочними посібниками, копіями реальних кримінальних справ про контрабанду, зокрема зі змістом постанови про призначення експертизи та додатками до неї.

На початку практичного заняття викладачем перевіряється виконання домашнього завдання, проводиться контрольне опитування студентів з питань теми, після чого вони переглядають копії кримінальних справ, які містять в собі матеріали, пов'язані з залученням спеціалістів до участі в слідчих діях, та призначенням судових експертиз (протоколи отримання зразків для порівняльного дослідження, постанови слідчих про призначення експертиз і висновки експертів). Вибірково результати самостійного аналізу цих матеріалів обговорюються студентами під керівництвом викладача, котрий поєднує їх із висвітленням питань теми.

Наступним етапом практичного заняття має бути розв'язання завдань згідно ситуаційній вправі, наведеній викладачем:

Ситуаційна справа: 21 жовтня 1998 року в зону митного контролю на м/п «Ужгород» заїхала вантажна автомашина «Мерседес» (реєстрація Республіки Білорусь) з напівпричепом (реєстрація Республіки Польща). Водіями автомашини – громадянами Білорусі були пред'явлені для митного контролю книжка МДП, СМР та ВМД на вантаж «растворители для фасадных красок» кількістю 224 бочки, загальною вагою 22848 кг. Вантаж слідував під митним забезпеченням Чопської митниці, накладеним на м/п «Мукачево». Зазначений вантаж направлявся з фірми «Експорт-Імпорт» (Німеччина) на адресу фірми «ГРАМЭТ» (Республіка Білорусь), транзитом через територію України.

При вивченні документів викликав сумнів маршрут слідування вантажу: Німеччина – Словенія – Угорщина – Україна – Словаччина – Польща – Білорусь. При цьому, з наявних документів однозначно встановити пункт (країну) відвантаження товару було неможливо.

Проведеною перевіркою було встановлено тільки те, що вантаж був відправлений в Україну з прикордонної з Україною залізничної ст. Загонь (Угорщина) в 2-х вагонах до ст. Чоп, по провізних відомостях направлений до ст. Мукачево на митний ліцензійний склад «Закарпатінтерпорт» (м. Мукачево), де був перевантажений у вищезазначену вантажну автомашину. Вантаж митним ліцензійним складом не оприбутковувався, в той же час, як згідно договору, МЛС надавались послуги по перевантаженню транзитного вантажу та декларуванню товару.

Водночас сумніви викликав і хімічний склад та назва вантажу – розчинник на базі метил карбінолу (в німецькомовних державах метил карбінол – застаріла хімічна назва спирту етилового), а також і класифікація товару, згідно ТН ЗЕД (код 381400900).

Хімічним факультетом Ужгородського держуніверситету було проведено дослідження зразків пред'явленої до митного оформлення речовини, і було встановлено, що дана речовина складає суміш: 94-96% етилового спирту, 1,5% формальдегіду, 2,4 % води, зі слідами аміаку та забарвлення індикатором – метиловим голубим.

На підставі хімічного аналізу Закарпатською торгово-промисловою палатою був даний висновок, що зазначена речовина не відповідає назві «растворители для фасадных красок» та коду ТН ЗЕД 381400900, а фактично є «спирт етиловий денатурований», код ТН ЗЕД 220720000.

Враховуючи ці обставини, Карпатською РМ була порушена кримінальна справа за ознаками ст. 70 КК України. Вартість затриманого вантажу склала 55 286,78 грн.

Завдання: проаналізувавши наведену ситуаційну справу, студенти визначають:

- які саме судові експертизи треба призначити;
- яке коло питань необхідно поставити перед експертами;
- складають постанову про призначення однієї з експертиз.

В часи самостійної підготовки студенти допрацьовують виконане завдання і подають його викладачеві для перевірки як **лабораторну роботу № 10**: теоретичні відомості на 1-2 арк., постанова про призначення експертизи з ідентифікаційними та діагностичними питаннями експерту.

ЛІТЕРАТУРА

КПК України (ст.ст. 75, 76, 128¹, 196-199); **Закон України** від 25.02.94 р. «Про судову експертизу»; **Інструкція** про призначення та проведення судових експертиз. Затверджена Наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08 жовтня 1998 року; **Наказ МВС України № 140** від 9.03.92 р. «Про затвердження Положення про діяльність експертно-криміналістичних підрозділів внутрішніх справ України»; **Дидковская С.П., Клименко Н.И., Лисиченко В.К.** Подготовка и проведение отдельных видов судебной экспертизы. – К., 1977; **Експертизи** в судовій практиці. – К., 1993; **Жбанков В.А.** Получение образцов для сравнительного исследования.- М.: УМЦ ГУК МВД РФ, 1992; **Ищенко П.П.** Специалист в следственных действиях. Уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты. – М., 1990; **Макаренко Є.І., Негодченко О.В., Тертишник В.М.** Експертиза на досудовому слідстві. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський юрид. ін-т МВС України. 2001; **Россинская Е.Р.** Судебная экспертиза в уголовном, гражданском, арбитражном процессе. – М., 1996; **Сопожженцев В.А., Нестеров А.В.** Экспертиза в таможенном деле. – Новосибирск: Наука, 1998; **Судебные экспертизы.** Возможности. Подготовка материалов. Назначение. Оценка. – К., 1981; **Шляхов А.Р.** Судебная экспертиза: организация и проведение. – М., 1979; та ін.

12. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Питання комп'ютерного тестового контролю з криміналістики контрольної модульної роботи 7 семестр (9-10 навчальні тижні)

Розділ 1 Вступ в криміналістику

Теми 1,2,3: Предмет, система і завдання криміналістики; Становлення, розвиток і сучасний стан криміналістики в Україні; Методологічні основи криміналістики; Криміналістична ідентифікація і діагностика

1. Криміналістика це:
2. Кількість етапів розробки вчення про предмет криміналістики:
3. Криміналістична тактика:
4. Криміналістична техніка:
5. Законність застосування розроблених криміналістичних засобів забезпечує:
6. Спеціальні методи це:
7. Для емпіричного дослідження застосовуються методи властиві:
8. Теоретичний метод включає:
9. Однією із задач криміналістики є:
10. Основоположник методу антропометричної реєстрації злочинців:
11. Кількість антропометричних вимірювань, які необхідно провести для ототожнення особи:
12. Західна система криміналістики включає:
13. В Німеччині криміналістика формувалася під впливом ідей:
14. Якої з концепцій дотримувалися вчені Східної Європи при розробці поняття предмету криміналістики:
15. Східноєвропейська криміналістика включає:
16. Криміналістична ідентифікація це:
17. Яке з понять відноситься до закономірностей криміналістичної ідентифікації:
18. Індивідуальність об'єктів це:
19. Об'єктами криміналістичної ідентифікації можуть бути:
20. Ідентифікаційними ознаками являються:
21. Значущість ознаки виявляється в:
22. Об'єкти криміналістичної ідентифікації підрозділяються на:
23. Приналежність до одиничного об'єкту є характеристикою:
24. Цінність ідентифікаційної ознаки визначається:
25. Характер інформації є:
26. Оцінка результатів дослідження це:
27. Метод аплікації це:
28. Який з перерахованих методів відноситься до окремонаукових методів ідентифікації:
29. З якої із стадій починається ідентифікаційний процес:
30. Чуттєво-раціональний метод це:

Розділ 2 Криміналістична техніка

Тема 4: Основні положення криміналістичної техніки та її галузей

1. Криміналістична техніка це:
2. Криміналістична техніка складається з:
3. Методи і засоби криміналістичної техніки класифікуються за:
4. Процесуальна форма застосування криміналістичної техніки при розслідуванні відображується в:
5. Універсальні комплекти науково-технічних засобів призначені для:
6. До універсального комплекту технічних засобів входить:
7. Відділ пошукової техніки складається з:
8. Диктофон відноситься до:
9. Апаратура, вживана для запису телефонних переговорів, відноситься до виду:
10. Тайнопис, виконаний речовинами, що містять солі металів, виявляється за допомогою:
11. Як джерело інфрачервоних променів може бути використана:
12. Люмінесцентні методи відносяться до:
13. Чи може слідчий використовувати комп'ютерні технології в своїй роботі:
14. Які з променів мають велику розрізняльну здатність при зйомці в темноті:
15. При огляді мікрослідів застосовують:
16. Застосовуючи нові науково-технічні засоби і методи, відносно яких немає прямої вказівки в діючому УПК, але вони рекомендовані криміналістикою, слідчий (спеціаліст, суд) керується:
17. Мікросліди — це:
18. Збільшувальними приладами є:
19. При порівняльному дослідженні слідів на досліджуваних і експериментальних кулях і гільзах застосовується:
20. При дослідженні непрозорих об'єктів застосовується:
21. Аналітичні інструментальні методи дослідження речових доказів класифікуються за:
22. Швидкість обробки результатів аналізу залежить від застосування:
23. Набір для огляду місця події певного виду відноситься до:
24. Відділ виявлення, фіксації і дослідження трасологічних слідів включає:
25. Телевізійно-спектральний люмінесцентний мікроскоп відноситься до класу:
26. При роботі на місці події використовують:
27. Які методи дослідження використовують властивості речовин не тільки відбивати падаючі на них промені, але й самим світитися:
28. Чи можна використовувати диктофон при проведенні слідчих дій:
29. Яка з комп'ютерних програм використовується для дактилоскопічної реєстрації:
30. У судовій експертизі комп'ютерні технології застосовуються для:

Тема 5: Криміналістична габітологія

1. Галузь знання про ознаки зовнішності називається:
2. Функціональною ознакою зовнішності є:
3. Словесний портрет — це:
4. Система словесного портрета передбачає:
5. При складанні словесного портрета допускається використання:
6. Опис ознак зовнішності починається з :
7. Які ознаки фіксуються при описі трупа:
8. Які ознаки фіксуються при описі живої людини:
9. Чи можливе використання словесного портрета для встановлення особи по невпізаному трупу:

10. Суб'єктивний портрет — це:
11. Словесний портрет в оперативно-розшуковій діяльності застосовується для розшуку:
12. Татуїровка на тілі людини відноситься до класу:
13. Чи необхідно вказувати розмірні характеристики описуваних ознак зовнішності:
14. Для ототожнення людини за ознаками зовнішності призначається:
15. Фотографування трупа для подальшого експертного ототожнення необхідно проводити за правилами:
16. Габітоскопія — це галузь знання, що вивчає закономірності:
17. Які ознаки зовнішності людини називають атрибутивними:
18. Функціональні ознаки зовнішності — це:
19. До постійних ознак зовнішності відносяться:
20. Описуючи зовнішність людини за методом словесного портрета, необхідно дотримуватись:
21. Джерелом інформації про зовнішність людини може бути:
22. Ідеальним відображенням зовнішності людини є:
23. Об'єктивним відображенням зовнішності людини є:
24. Складки (зморшки) у зовнішніх куточках очей називаються:
25. Наявність протеза — це:
26. Наглядне джерело інформації про зовнішність — це:
27. Хто є основоположником методу відновлення по черепу:
28. Яким вимогам повинні відповідати фотографії, представлені для експертного дослідження:
29. Кількість фотографій, необхідних експертові для проведення дослідження:
30. Фотографування обличчя і голови невідомого трупа проводиться:

Тема 6: Криміналістична фотографія і відеозапис

1. Судова фотографія застосовується при проведенні:
2. Судова фотографія забезпечує:
3. Відмінність судового відеозапису в тому, що він дозволяє фіксувати об'єкти та явища в:
4. Види судової фотографії:
5. Лінійне фотографування є підвидом:
6. Впізнавальне фотографування проводиться для:
7. Фотографування в УФ-променях проводиться при:
8. Кругова панорамна зйомка застосовується для:
9. При огляді місця події застосовується:
10. При фотографуванні слідів ніг на місці події слідчий зобов'язаний:
11. Перед проведенням судового відеозапису необхідно:
12. Складовою частиною відеофільму є:
13. Чи можливе застосування відеозапису при огляді:
14. Чи доцільно застосовувати відеозапис при допиті осіб, що можуть згодом відмовитися від своїх свідчень:
15. Який технічний засіб доцільно застосувати при допиті осіб, страждаючих фізичними або психічними вадами:
16. Чи можна вносити зміни в обстановку місця події до фіксації його за допомогою фото-, відео зйомки:
17. Під час проведення перевірки свідчень на місці особлива увага при фіксації за допомогою фото-, відеозйомки приділяється:

Тема 7: Криміналістична трасологія

1. Сліди — це:
2. Об'єкти слідоутворення підрозділяються на:
3. В процесі утворення сліду:
4. Механічна дія — це:
5. Локальні сліди виникають:
6. Епідерміс це:
7. Яка з перерахованих назв не є назвою папілярних узорів:
8. Динамічні сліди:
9. По сліду босої ноги можна визначити
10. При пошукові слідів важливо визначити:
11. Сліди на місці події фіксуються в:
12. Сліди надкусу відносяться до:
13. Підручні предмети, використані при зломі, — це:
14. Гужовий транспорт має:
15. Експертне дослідження об'єкту з метою виявлення загальних і приватних ознак відноситься до стадії:
16. Дактилоскопія — це:
17. Письмова частина дактилокарти заповнюється:
18. Руки дактилоскопуємого повинні бути:
19. Під час дактилоскопування дактилоскопуємий:
20. Дактилокарту при дактилоскопуванні розташовують:
21. Пальці дактилоскопуємого (живого) забарвлюють:
22. Чи можливі поворотні рухи при прокатуванні пальців рук:
23. Чи можливо наносити другий шар барви на пальці дактилоскопуємого:
24. У новонародженого дактилоскопують:
25. Скільки потрібно отримати придатних для ідентифікації відбитків, щоб вивести дактилоскопічну формулу:
26. Чи можливе дактилоскопування муміфікованих трупів:
27. «Рукавичка смерті» це:
28. Чи можливе дактилоскопування за відсутності епідермісу:
29. Чи можливе отримання відбитків пальців із зліпків руки:
30. Дактилоскопування в утруднених умовах — це:
31. Трасологія — це наука про:
32. Ідеальний слід — це:
33. Слід, залишений обценьками при вириванні скоби, є:
34. Потожирові сліди, залишені на книжковій сторінці, виявляють за допомогою:
35. По об'ємному сліду босої ноги можна визначити:
36. Об'ємні сліди ніг можна зафіксувати за допомогою:
37. Фомка відноситься до класу:
38. Кодовий замок відноситься до класу:
39. Сліди відмикання замку відмичкою залишаються на:
40. При розбиванні балконного скла з боку кімнати, осколки знаходяться:
41. При розкритті дверей за допомогою стамески залишаються сліди:
42. При русі машини по траві стебла рослин будуть направлені:
43. Запаховий слід потрібно упакувати в:
44. Наука — що займається дослідженням запахів слідов:
45. Поверхневі сліди залишаються:
46. Комплексна експертиза матеріалів, речовин, виробів (КЕМРВ) — це:
47. Участь якого спеціаліста необхідна для пошуку мікрослідів на місці події:
48. Які мікросліди можна знайти за допомогою ультрафіолетових променів:

49. Для пошуку біологічних рідин застосовуються:
50. Мікросліди фотографуються за правилами:
51. При неможливості вилучення предмету-носія й необхідності збереження взаєморозташування мікрослідів їх можна вилучити за допомогою:
52. Частинки рослинного походження при неможливості вилучення предмету-носія вилучаються за допомогою:
53. За слідами біологічних рідин людини можна визначити:
54. При вибірці по запаху, вилученому на місці події, застосовується:
55. При ідентифікації предметів із стійкою зовнішньою будовою по частинках речовини, що відокремилися, першорядне значення мають:
56. При необхідності встановлення виробничого джерела проводиться порівняльне дослідження:
57. Для вирішення питання про факт контактної взаємодії об'єктів вивчаються:
58. Неідентифікаційні дослідження структури і складу об'єктів проводяться з метою встановлення:
59. За ступенем екстракції можна визначити:
60. Чи повинен слідчий повідомляти експерту відомості про механізм взаємодії об'єктів:

Питання комп'ютерного тестового контролю з криміналістики
контрольної модульної роботи
7 семестр (19-20 навчальні тижні)

Тема 8: Криміналістичне почеркознавство і авторознавство

1. Почеркознавство вивчає:
2. До властивостей почерку відноситься:
3. Навик — це:
4. Виробленість почерку — це:
5. Зв'язаність вважається малою, якщо кількість безперервно виконаних літер не перевищує:
6. Напрямок руху може бути:
7. Переважаюча форма руху визначається за:
8. Ознаки почерку підрозділяються на:
9. Темп письма підрозділяється на:
10. Ненавмисна зміна почерку може бути викликана:
11. На виконання тексту лівою рукою може вказувати:
12. Вільними зразками почерку є:
13. Які з особових даних може встановити експерт при дослідженні документа:
14. Експертиза починається з:
15. При оцінці результатів порівняльного дослідження оцінюється:
16. Судове авторознавство вивчає:
17. До якого фактору, що впливає на формування навички, відноситься мовне середовище:
18. Літературна мова — це:
19. Початкова стадія навчання письмової мови контролюється:
20. Рівень володіння письмовою мовою визначається:
21. Ступінь розвитку стилістичного навички визначається за:
22. Побудова викладу — це:
23. Чи можливе призначення авторознавчої експертизи усної мови зафіксованої за допомогою звукозаписуючих засобів:
24. Яку освіту повинен мати експерт, що проводить авторознавчу експертизу:
25. Порівняльні зразки для авторознавчої експертизи за об'ємом повинні бути:

26. При виконанні підозрюваним під диктовку слідчого тексту, співпадаючого з досліджуваним, перевіряється:
27. Авторознавча експертиза може бути призначена для:
28. Чи можливе проведення авторознавчої експертизи по текстах, виконаних за допомогою копіювальної техніки:
29. Авторознавча експертиза проводиться тільки по:
30. Питання про можливість проведення експертизи вирішується експертом на стадії:

Тема 9: Техніко –криміналістичне дослідження документів

1. Документ це:
2. Що являється видом криміналістичного дослідження документа:
3. Завданням криміналістичного дослідження документів є:
4. До початку огляду необхідно прийняти заходи:
5. При огляді документа необхідно звернути увагу на:
6. Документ повинен бути оглянутий:
7. Найбільш поширеним способом видалення тексту є:
8. Ознакою стирання є:
9. На дописку в тексті може вказувати:
10. Ознаки видалення тексту встановлюються:
11. Переклеювання фотографії відноситься до:
12. Підписи, підроблені вручну, є об'єктом:
13. Відновлення тексту розірваного документа починається з:
14. Який метод необхідно застосувати для відновлення спалених документів:
15. Визначення абсолютної давності виготовлення документа — це:

Тема 10: Криміналістичне дослідження зброї, боєприпасів, вибухівок та слідів їхнього застосування

1. Ознака вогнепальної зброї:
2. Для визнання зброї вогнепальною необхідно:
3. Чи може пневматичний пістолет бути визнаний вогнепальною зброєю:
4. Зброя підрозділяється на:
5. Обріз відноситься до класу:
6. За призначенням ручну вогнепальну зброю підрозділяють на:
7. «Парадоксом» називають:
8. Бойова зброя відноситься до класу:
9. Конструктивною особливістю стріляючого механізму є:
10. Пиж є складовою частиною до патрона для:
11. Сліди від бійка ударника залишаються на етапі:
12. Слід відбивача залишається на:
13. Штанцмарка це:
14. Слепа пробоїна — це:
15. Завданням ідентифікаційної експертизи є:
16. Об'єктами вибухотехнічної експертизи є
17. Завданням вибухотехнічного дослідження є:
18. Місцем події у справах, пов'язаних з підготовкою або виробництвом вибуху, є:
19. При з'ясуванні механізму вибуху встановлюється:
20. Спосіб підриву може бути:
21. Яка експертиза повинна бути призначена в разі вибуху пристрою, який не повинен вибухати, але потенційно вибухонебезпечний:
22. На яке з питань може відповісти вибухотехнічна експертиза:

23. Об'єктами вибухотехнічної експертизи є:
24. Вибуховий пристрій може бути об'єктом експертизи, якщо:
25. При виникненні сумнівів в можливості значних пошкоджень будівлі при підриві мало-потужним зарядом призначається:
26. Для точного встановлення взаємного розташування постраждалих людей і вибухового пристрою призначається:
27. Чи необхідно фіксувати місцеположення речових доказів відносно осередку вибуху:
28. Чи можна використовувати аналог вибухового пристрою як об'єкт експертного дослідження:
29. Чи необхідна участь вибухотехніка при огляді місця події:
30. Хто визначає коло учасників огляду місця вибуху:

Тема 11: Криміналістична реєстрація

1. Криміналістичні обліки по специфіці виконуваних функцій підрозділяються на:
2. Оперативно-довідкові обліки призначені для:
3. По виду реєстрованих об'єктів криміналістичні обліки підрозділяються на:
4. На підставі якого закону проводиться дактилоскопування і постановка на облік законослужняного громадянина:
5. Дактилоскопічна картотека є:
6. Облік викраденої і вилученої у злочинців нарізної зброї відноситься до:
7. Алфавітна картотека осіб, що притягувалися до кримінальної відповідальності, ведеться в:
8. Скільки існує видів дактилоскопічних обліків:
9. Реєстрація за ознаками зовнішності відноситься до:
10. Облік злочинів, скоєних певним способом, заснований на:
11. У котрому з обліків застосовуються відеотеки:
12. Карта невідомого трупа містить відомості про:
13. Чи повинна дактилокарта невідомого трупа перевірятися по дактооблікам:
14. Чи необхідна перевірка карти на безвісті зниклого по алфавітній картотеці осіб, притягнених до кримінальної відповідальності:
15. Якщо відбитки пальців, виявлені на місці здійснення крадіжки, належать особам, що проживають в помешканні, що оглядається, чи необхідна перевірка даних відбитків по слідотеці відбитків пальців з нерозкритих злочинів:

Питання комп'ютерного тестового контролю з криміналістики
контрольної модульної роботи
8 семестр (29-30 навчальні тижні)

Розділ 3 Криміналістична тактика

Тема 12: Основні положення криміналістичної тактики

1. Криміналістична тактика — це:
2. Складовою частиною теоретичної основи криміналістичної тактики є:
3. Задачі криміналістичної тактики:
4. Положення теорії пізнання реалізуються в процесі розслідування шляхом:
5. Використання законів психології спілкування допомагають слідчому налагодити контакт з:
6. Строгу внутрішню структуру дій, спрямованих на встановлення істини, забезпечують:
7. Тактика пред'явлення доказів в ході допиту залежить від:

8. Хто є ініціатором використання тих або інших тактичних прийомів в ході проведення слідчої дії:
9. Критерій допустимості тактичного прийому:
10. Чи можливо використовувати в цілях отримання потрібних свідчень релігійні переконання допитуваного:
11. Чи правомірне застосування тактичного прийому, що забезпечує одностороннє дослідження об'єкту:
12. Чи можливо в тактичних цілях використовувати при допиті слова, які незрозумілі допитуваному:
13. Чи розробляє криміналістична тактика прийоми, що забезпечують проведення окремих слідчих дій:
14. Чи залежать тактичні прийоми від застосування науково-технічних засобів в ході проведення слідчих дій:
15. Зміни у тактиці огляду місця події з різних складів злочину обумовлені:

Тема 13: Криміналістичні версії і планування розслідування

1. Версія це:
2. Чи необхідно враховувати типові версії захисту при плануванні розслідування:
3. Про типові версії захисту слідчому відомо:
4. Коли в конфлікті брало участь дві і більше осіб і одна з них загинула, захистом висувається версія:
5. Судова версія знаходить відображення в:
6. Зліпки, маски, муляжі тіла людини відносяться до:
7. Чи допустиме використання динамічних моделей як методів, сприяючих встановленню істини:
8. Уявний образ це:
9. За наявності слідів крові потерпілого на одязі підозрюваного висувається версія:
10. Чи перевіряються версії про вбивство в стані афекту при доведенні вини:
11. Версія захисту висувається:
12. Версія про самогубство висувається при:
13. Чи може слідчий відмовитися від розробки раніше висунутої версії
14. Чи повинні перевірятися версії, запропоновані слідчому обвинуваченим:
15. Загальна версія відноситься до:
16. Контрверсія висувається при:
17. Оперативно-розшукові версії — це:
18. Судова версія висувається:
19. На початку розслідування при недостатності інформації про сутність і характер злочину слідчим висуваються:
20. Робоча версія це:
21. Чи можуть бути покладені в основу версії дані, отримані не процесуальним шляхом:
22. Чи допустима побудова версії на підставі інтуїції слідчого:
23. Логічна перевірка версії проводиться з використанням:
24. Якщо версія не підтверджується іншими матеріалами справи, вона повинна бути:
25. При якому розумовому процесі хід думки неясний, а отриманий результат носить евристичний характер:
26. Чи повинен слідчий перевіряти версії, висунуті захистом:
27. Припущення про місце знаходження розшукуваних осіб називають:
28. Перевірці повинні піддаватися лише:
29. Планування розслідування — це:
30. Складовою частиною планування розслідування є:
31. Мета планування розслідування:

32. Яким принципом повинен керуватися слідчий при плануванні розслідування:
33. Принцип реальності має на увазі:
34. У справі про пожежу встановленню підлягає:
35. Що являється обставиною, що відноситься до події злочину:
36. Слідчий висуває і перевіряє версію про нещасний випадок при розслідуванні:
37. Скільки версій може висунути слідчий, плануючи розслідування:
38. Хто повинен планувати оперативно-розшукові заходи:
39. Чи може слідчий вносити корективи до плану розслідування:
40. Плануючи окрему слідчу дію, слідчий визначає:
41. План розслідування повинен бути складений:
42. На якому етапі слідчої дії слідчий визначає роль кожного з учасників даної дії:
43. Плануючи при проведенні обшуку використовувати технічні засоби слідчий залучає для консультації:

Тема 14: Тактика проведення слідчого огляду, освідування

1. Огляд місця події — це:
2. Отримавши повідомлення про злочин, слідчий приймає заходи по:
3. Після прибуття на місце події слідчий:
4. Огляд трупа на місці його виявлення проводить:
5. Питання транспортування речових доказів вирішуються слідчим:
6. Оглядом місця події керує:
7. Вибір технічних засобів, які будуть використані при огляді місця події залежить від:
8. Метод статичного огляду — це:
9. Результати огляду фіксуються в:
10. Чи необхідно проводити фотографування, якщо слідчий вже склав схему місця події:
11. Якщо постраждалому потрібна медична допомога, її надають:
12. Протокол огляду місця події складається:
13. З ким повинен проконсультуватися слідчий про застосування тих чи інших засобів виявлення, фіксації та вилучення слідів:
14. Якщо фахівець вважає, що слід придатний тільки для групової ідентифікації, то:
15. Якщо труп завалений гілками, їх можна буде прибрати після:
16. До прибуття слідчо-оперативної групи оперативний співробітник повинен:
17. Виїжджаючи на місце події, слідчий бере із собою:
18. У квартирі, де має бути огляд місця події, сильний запах газу, відкритий газовий пальник, необхідно:
19. Понятими на місці події можуть бути:
20. На місці події потерпілий лежить у калюжі крові, першим до нього повинен підійти:
21. До огляду трупа на місці події медик приступає:
22. Поняті на місці події:
23. Оперативні працівники, виїхавши на місце події:
24. Виявлені на місці події потожирові сліди (відбитки пальців) повинні бути:
25. Вилучені речові докази упаковуються:
26. На столі стоїть недопита пляшка спиртного, слідчий:
27. Невидимі сліди ніг на підлозі можна виявити:
28. Чи описується в протоколі огляду місця події ложе трупа:
29. Протокол огляду місця події повинні підписувати:
30. Чи необхідно в протоколі огляду місця події відзначати час початку й закінчення огляду:

Тема 15: Тактика обшуку і виїмки

1. Обшук – це:
2. Підставою для проведення обшуку є:
3. Завдання обшуку:
4. Види обшуку:
5. Чи можливо проведення особистого обшуку без відповідної постанови:
6. Чи необхідна присутність понятих при проведенні обшуку:
7. Чи може при особистому обшуку бути присутнім фахівець:
8. Особа, що проводить особистий обшук, повинна бути:
9. Чи може особа чоловічої статі проводити обшук у кімнаті, займаною жінкою
10. Підбір учасників слідчої дії слідчий здійснює:
11. Чи можлива участь як понятих родичів особи, у якої проводиться обшук:
12. До початку обшуку слідчий пропонує:
13. Чи можливо при проведенні обшуку розкривати приміщення, якщо їхній власник відмовляється відкрити їх добровільно
14. Чи необхідно демонструвати понятим вилучені предмети:
15. Яка із частин протоколу може не заповнюватися при проведенні обшуку:
16. Приступаючи до обшуку, слідчий пред'являє:
17. Чи може обшук проводитися без постанови слідчого:
18. Чи присутні поняті при обшуку (виїмці):
19. Якщо особа, у якої проводять обшук, не є присутньою, то запрошують:
20. Чи допускається проведення обшуку (виїмки) у нічний час:
21. При проведенні обшуку слідчий вправі:
22. Які об'єкти підлягають обов'язковому вилученню в незалежності від їхнього відношення до справи:
23. Особистий обшук без відповідної постанови провадиться:
24. Особистий обшук проводиться:
25. Чи повинні бути присутніми поняті при особистому обшуку:
26. До протоколу обшуку (виїмки) додається:
27. Копія протоколу обшуку (виїмки) вручається:
28. Обшук у приміщеннях дипломатичних представництв проводиться:
29. При обшуку й виїмці в приміщеннях дипломатичного представництва обов'язково присутній:

Тема 17: Тактика допиту та очної ставки

1. Допит -це:
2. Тривалість безперервного допиту не може перевищувати:
3. Чи може допитуваний користуватися документами й записами під час проведення допиту:
4. Допитуваний вважається неповнолітнім, якщо його вік:
5. Як свідок не може бути допитаний:
6. Потерпілий викликається на допит:
7. Чи необхідно одержання згоди депутата Верховної Ради перед його допитом як свідка:
8. Чи можливий допит експерта із приводу обставин, що стали йому відомими у зв'язку з проведенням експертизи, якщо вони не відносяться до предмету даної експертизи:
9. Експерт може бути допитаний:
10. Які питання можна задавати при проведенні допиту:
11. Якщо слідчий бачить, що допитуваний його не розуміє, він зобов'язаний:
12. Для встановлення психологічного контакту з допитуваним слідчий:
13. Очна ставка проводиться:
14. Чи можливо проведення очної ставки між двома свідками:

15. Хто з учасників допиту й очної ставки попереджається про відповідальність за дачу неправдивих свідчень:
16. Якщо при допиті використовується аудіозапис, у протоколі вказується:
17. При допиті неповнолітнього до 14 років повинен бути присутнім:
18. Протокол допиту заповнюється:
19. При допиті обвинувачуваного можуть бути присутніми:
20. Допитуваний власноручно писав відповіді на поставлені перед ним питання, чи потрібний його підпис наприкінці даного протоколу:
21. Допитуваний скаржиться на погане самопочуття, слідчий повинен:
22. Чи може фахівець брати участь у проведенні допиту:
23. Чи можна робити психологічний тиск на допитуваного:
24. Якщо допитуваний не володіє мовою судочинства, що повинен зробити слідчий:
25. На питання слідчого допитуваний відповідає на жаргоні, слідчий зобов'язаний:
26. В процесі допиту слідчий переконається, що свідок не знає суті розслідуваної події, він:
27. Чи може слідчий у процесі допиту вживати слова, невідомі (незрозумілі) допитуваному:
28. Чи може допитуваний диктувати слідчому питання, які йому повинні бути задані:
29. Чи може слідчий вдаватися до допомоги фахівців при підготовці питань для майбутнього допиту:
30. Обставини змушують слідчого перервати відео або аудіо запис, він:
31. Закінчивши допит, слідчий:

Тема 18: Тактика пред'явлення для впізнання

1. Види впізнання:
2. Яким фактором, що впливає на сприйняття, є психологічний стан спостерігача:
3. При підборі об'єктів для впізнання керуються:
4. Чи можливо пред'явлення золотого персня в групі аналогічних срібних перснів:
5. У ході допиту особи що пізнає з'ясовується:
6. Чи можливо включати в групу підставних осіб знайомих впізнаючого:
7. Чи можливо проведення впізнання по голосу:
8. Труп пред'являється для впізнання:
9. Чи можливо пред'явлення для впізнання людини або тварини по відеокліпу:
10. Хто обирає місце, яке повинна зайняти у групі осіб особа що впізнається:
11. Якого лікаря необхідно задіяти при підборі тварин для впізнання:
12. Одяг, у якій був одягнений загиблий, пред'являється:
13. Після того як особа, що впізнає вказала на конкретний об'єкт, необхідно уточнити:
14. У протоколі слідчої дії фіксується:
15. Чи складається протокол, якщо впізнаючий не впізнав у ході впізнання, особу яку представлено до впізнання:
16. Для впізнання можуть пред'являтися:
17. Перед впізнанням особу, що впізнає, допитують:
18. Чи можна проводити впізнання об'єкта по фото або відеозапису:
19. Труп для впізнання пред'являється в кількості:
20. Фото трупа пред'являється для впізнання в кількості:
21. Чи можна пред'являти для впізнання маски, зліпки з обличчя й окремих частин тіла:
22. Чи повинна особа що впізнає (свідок, потерпілий) попереджатися про відповідальність за дачу неправдивих свідчень:
23. Чи можна при впізнанні особи попросити її встати, присісти, заговорити:
24. Чи потрібно просити особу, що впізнає пояснити, чому саме цей об'єкт вона впізнала:
25. Чи можна особі, що впізнає задавати навідні запитання:
26. Чи необхідна участь понятих при впізнанні:
27. Чи ведеться протокол пред'явлення для впізнання:

28. Чи можна особі, що впізнає, до процедури впізнання показувати фото об'єкта, що впізнається:
29. Чи можна використовувати одну й ту ж саму фотографію при оперативному впізнанні й при слідчій дії пред'явлення для впізнання:
30. Пропоновані для впізнання об'єкти повинні бути:

Тема 19: Тактика проведення відтворення обстановки і обставин події (слідчий експеримент та перевірка показань на місці)

1. Слідчий експеримент це:
2. Методом тактики слідчого експерименту є:
3. Ціль слідчого експерименту:
4. Вид слідчого експерименту:
5. Учасник слідчого експерименту в справі про вбивство:
6. Чи можливо проведення слідчого експерименту без участі підозрюваного (обвинувачуваного):
7. Чи можливо по справах про звалтування проводити слідчий експеримент за участю потерпілої:
8. Чи можливо проведення слідчого експерименту за участю свідка:
9. Хто з перерахованих учасників слідчого експерименту повинен бути присутнім завжди:
10. Слідчий експеримент повинен бути проведений не менш:
11. Забезпечення умов, аналогічних умовам події, що перевіряється, диктується:
12. Чи необхідно проведення слідчого експерименту у випадку, якщо перевіряється факт, який можна перевірити іншою слідчою дією:
13. Хто керує проведенням слідчого експерименту:
14. обов'язковим засобом фіксації ходу й результатів слідчого експерименту є:
15. Оцінка результатів слідчого експерименту відбувається на стадії:
16. Слідчий експеримент проводиться:
17. Проведення слідчого експерименту допускається:
18. Фото-, відеозйомка проводиться:
19. обов'язковими учасниками слідчого експерименту повинні бути:
20. Фахівець бере участь у слідчому експерименті:
21. Чи ведеться протокол слідчого експерименту:
22. Чи можуть брати участь у слідчому експерименті свідки:
23. У ході слідчого експерименту слідчий вправі:
24. Хто повинен давати пояснення діям підозрюваного (обвинувачуваного) під час проведення слідчого експерименту:
25. Чи може слідчий у ході слідчого експерименту давати вказівки підозрюваному (обвинувачуваному), що йому робити й куди йти:
26. Чи можна при проведенні слідчого експерименту замінити зброю муляжем:
27. Чи можуть учасники слідчого експерименту задавати уточнюючі питання обвинувачуваному (підозрюваному):
28. Чи потрібно по закінченні слідчого експерименту демонструвати відеозапис, його учасникам:
29. Протокол слідчого експерименту підписують:
30. Перевірка показань на місці — це:
31. Ціль перевірки показань на місці:
32. Завдання перевірки показань:
33. Допит особи, чий показання мають потребу в перевірці, провадиться:
34. Хто із присутніх осіб повинен указувати орієнтири, що відповідають певним моментам досліджуваної події:

35. Чи можливо при перевірці показань на місці виявити сліди або речові докази, раніше не знайдені:
36. Кого з фахівців необхідно задіяти при проведенні слідчої дії, вирішує:
37. При визначенні технічних засобів, використовуваних для реалізації й фіксації перевірки показань, необхідна консультація:
38. При проведенні перевірки в різних місцях вона повинна бути проведена:
39. Якщо раніше дані показання не відповідають реальній обстановці, то:
40. Чи можливо особі, чії показання перевіряються, задавати уточнюючі питання:
41. Хто вказує дорогу до місця події, що перевіряється:
42. Чи необхідно демонструвати відеозапис перевірки показань її учасникам:
43. Що є додатковим засобом фіксації перевірки показань:
44. Протокол перевірки показань на місці складається з:

Тема 20: Тактика використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві

1. Експертиза — це:
2. Підставою проведення експертизи є:
3. Проведення експертизи необхідно, якщо:
4. По послідовності проведення експертизи підрозділяються на:
5. По складу використовуваних знань і числу експертів експертиза підрозділяється на:
6. Комісійна експертиза це:
7. По галузях знання експертиза підрозділяється на:
8. Додаткова експертиза призначається при:
9. Яка експертна установа МВС проводить найбільш складні експертизи:
10. Чи можливо проведення в Експерто-криміналістичному центрі МВС первинної судової експертизи:
11. Яка з перерахованих експертиз не має власної судово-експертної установи:
12. Вибір моменту проведення експертизи залежить від:
13. Перелік питань, поставлених на вирішення експерту, варто починати з:
14. Вибір експертної установи залежить від:
15. Яку частину у висновку експерта повинен вивчати слідчий:
16. Експертиза призначається у випадках:
17. Експертом може бути:
18. Експертиза проводиться обов'язково:
19. Визнавши необхідність проведення експертизи, слідчий виносить:
20. До призначення експертизи слідчий з'ясовує:
21. Чи повинен слідчий знайомити обвинувачуваного з постановою про призначення експертизи:
22. У якому випадку результати психіатричної експертизи не оголошуються обвинувачуваному:
23. Обвинувачуваний має право при призначенні й проведенні експертизи:
24. Зразки для порівняльного аналізу у свідка одержують для:
25. Чи можливо проведення експертизи поза експертною установою:
26. Чи може слідчий бути присутнім при проведенні експертизи:
27. У змісті висновку експерта повинно бути зазначено:
28. Висновок експерта підписується:
29. Слідчий допитує експерта для:
30. Додаткова експертиза може бути призначена у випадку:
31. Яке дослідження вимагає добровільної згоди обвинувачуваного:
32. Судова фоновідеоскопія вивчає:
33. Чи можливе прилучення до матеріалів кримінальної справи записів оперативного прослуховування:

34. Чи можливе прилучення до матеріалів кримінальної справи відеофонозаписів, якщо людина, яка їх надала, відмовляється повідомити джерело їх походження
35. Відеозапис, використовуваний для шантажу, є:
36. Для прилучення відео-, фонограми до матеріалів кримінальної справи необхідно:
37. Відео-, фонограма залучається до справи в якості:
38. У протоколі слідчої дії при виявленні відео (аудіо) касети фіксується:
39. При виявленні і фіксації пальцевих відбитків на відео (аудіо) касеті застосовується:
40. Пошук відбитків пальців на касеті проводять:
41. Після перегляду (прослуховування) запису в протоколі фіксується:
42. При допиті глухонімих за участю перекладача доцільно застосовувати:
43. Відеозапис при допиті доцільно застосовувати, коли:
44. Перевірку звукозаписної апаратури слідчий проводить:
45. Експертиза умов і обставин аудіо-, відеозапису встановлює:
46. Який з методів, що вживаються в експертизі усної мови, встановлює особливості слововживання:

Питання комп'ютерного тестового контролю з криміналістики
контрольної модульної роботи
8 семестр (39-40 навчальні тижні)

Розділ 4 Криміналістична методика

Тема 21 Основні положення методики розслідування окремих видів злочинів

1. Методика розслідування злочинів у криміналістиці є її:
2. Методика розслідування злочинів вивчає:
3. Приватні методики — це:
4. Криміналістична методична рекомендація — це:
5. Джерелом криміналістичної методики є:
6. Чи необхідно дотримуватися принципу законності при розробці методик розслідування злочинів:
7. Що по нормах карно-процесуального права підлягає доведенню:
8. Організація процесу розслідування злочину підрозділяється на:
9. Початковий етап розслідування — це:
10. Типові слідчі ситуації властиві:
11. Типові методики — це:
12. За обсягом приватні методики підрозділяються на:
13. За формою методики розслідування злочинів розробляються у вигляді:
14. Планування розслідування — це:
15. Криміналістична характеристика розслідування злочинів — це:
16. Криміналістична характеристика злочинів це:
17. Криміналістична характеристика злочинів призначена для:
18. Криміналістична характеристика вбивства містить дані про:
19. Криміналістична характеристика злочинів для слідчого це:
20. Теоретична модель це:
21. Криміналістична характеристика вимагання є:
22. Чи використовується криміналістична характеристика злочинів на подальших етапах розслідування
23. Емпіричною базою криміналістичних характеристик служать:
24. Як співвідносяться криміналістичні характеристики злочинів з приватними методиками розслідування
25. Елементом криміналістичної характеристики злочинів є:
26. Спосіб скоєння злочину це:

Тема 22: Основи взаємодії учасників розкриття і розслідування злочинів

1. Взаємодія — це:
2. Хто керує ходом розслідування:
3. Здійснення сумісних дій, що не суперечать законодавству засновано на принципі:
4. Процесуальною формою взаємодії слідчого й оперативно-розшукових підрозділів є:
5. Чи можливе застосування в розслідуванні непроцесуальних форм взаємодії:
6. До якої форми взаємодії відносяться сумісні дії слідчого прокуратури й оперативно-розшукових підрозділів:
7. Виконання доручень слідчого органами дізнання є:
8. Чи можливе залучення фахівця до участі у слідчо-оперативній групі:
9. Чи може фахівець консультувати слідчого в ході проведення слідчої дії:
10. Фахівець — це:
11. Фахівець має право відмовитися від участі в слідчій дії, якщо:

12. Чи повинен ознайомлюватися експерт з матеріалами кримінальної справи, що відносяться до предмету судової експертизи:
13. У якому випадку експерт має право відмовитися від надання висновку з поставленого питання:
14. Чи може експерт брати участь в процесуальних діях:
15. Чи може слідчий бути присутнім при здійсненні експертизи:
16. Участь громадськості в розслідуванні і попередженні злочинів служить для:
17. Формою ініціативної участі громадян в розслідуванні є:
18. Чи можливе залучення громадськості до проведення експертизи:
19. При виявленні вибухового пристрою необхідно викликати:
20. Чи можливо привертати громадськість до пошуку зниклої дитини:
21. Понятій — це:
22. Чи можливе залучення громадськості до затримання озброєного злочинця:
23. Залучення громадськості до розслідування кримінальної справи через засоби масової інформації є:
24. Хто визначає кількісний склад добровільних помічників при проведенні слідчої дії:
25. Чи може слідчий доручити представникові громадськості проведення слідчої дії:
26. Чи може представник громадськості, що спостерігає за ходом слідчої дії робити зауваження що підлягають занесенню в протокол:
27. При залученні громадськості до участі в слідчій дії слідчий зобов'язаний:
28. Чи має право представник громадськості, дізнавшись про мету й обсяг роботи, відмовитися від участі в слідчій дії:
29. При появі в районі маніяка громадськість інформується через засоби масової інформації з метою:
30. Чи можуть представники громадськості представляти докази винності (невинності) підозрюваного (обвинуваченого):
31. Розшук — це:
32. Оглядаючи місце події, які дані про злочинця може одержати слідчий:
33. Чи ведеться розшук злочинців по припинених справах:
34. У дорученні органу дізнання на проведення розшуку повинно бути зазначено:
35. Доручення органу дізнання дається в:
36. До оголошення в розшук слідчий зобов'язаний:
37. До доручення про розшук повинна бути прикладена:
38. Чи необхідно до доручення про розшук обвинувачуваного додавати його фоторобот, якщо є його фотографія:
39. Чи є відомості, отримані оперативно-розшуковими заходами, доказами:
40. Форма й методи оперативно-розшукових заходів вибираються:
41. Інформація про проведений оперативно-розшуковий захід передається слідчому в:
42. Чи може слідчий брати участь у плануванні оперативно-розшукового заходу:
43. Чи повинен слідчий ділитися новою інформацією про злочинця з оперативними співробітниками:
44. Чи може орган дізнання при проведенні оперативно-розшукових заходів змусити родичів давати показання проти своїх близьких:
45. Чи може орган дізнання задіяти для розшуку обвинувачуваного агентурну мережу:

Тема 23: Розслідування злочинів проти життя, здоров'я та статевої свободи особи

1. Вбивство — це:
2. Криміналістична характеристика вбивства:
3. Обставини, що підлягають доведенню:
4. Механізмом слідоутворення є:

5. Чи необхідно перевіряти версію самообмови, якщо підозрюваний явився з повинною:
6. При виявленні трупа людини, особистість якого відома, оперативно-пошукові заходи спрямовані на:
7. При виявленні невпізаного трупа (його частин) у першу чергу слідчий зобов'язаний установити:
8. Чи необхідно проводити огляд останнього місця перебування зниклого при надходженні заяви про безвісне зникнення людини:
9. Якщо людина випала з вікна й це спостерігали люди, які знаходилися внизу, перевіряються тільки версії:
10. До первісних слідчих дій по справах про вбивства відносяться:
11. Чи необхідно призначати судово-медичну експертизу, якщо є підстави думати, що людина покінчила життя самогубством:
12. Якщо труп виявлений у ямі, заваленої гілками, чи необхідно перевіряти версію про самогубство:
13. Чи можна місце виявлення трупа вважати місцем злочину:
14. Якщо потерпілий лежить у калюжі крові після прибуття слідчої групи до нього повинен першим підійти:
15. При виявленні скелетованих або муміфікованих останків для впізнання пред'являються:
16. Згвалтування — це:
17. Активний спосіб здійснення насильства — це:
18. Чи потрібно доводити факт згвалтування, якщо на тілі жертви є синці та подряпини:
19. Чи потрібно проводити огляд місця здійснення згвалтування:
20. Кримінальна справа порушується по:
21. Допит потерпілої проводиться з метою з'ясування:
22. Чи проводиться освідування підозрюваного у справах про згвалтування:
23. Чи можливо проводити судово-психіатричну експертизу потерпілої:
24. Чи необхідно перевіряти версію обмови:
25. Чи проводиться пред'явлення для впізнання, якщо потерпіла була раніше знайома з підозрюваним (обвинувачуваним):
26. У відношенні кого може бути призначена судово-сексологічна експертиза:
27. Чи можливо проведення відтворення обстановки і обставин події за участю потерпілої:
28. Чи можливо проведення відтворення обстановки і обставин події за участю підозрюваного:
29. Чи повинні бути присутніми поняті при освідуванні:
30. Тактика допиту потерпілої залежить від:

Тема 24: Розслідування злочинів проти власності

1. Крадіжка — це:
2. Грабїж — це:
3. Розбїй — це:
4. Способом здійснення крадіжки є:
5. Коли подія злочину не викликає сумніву й підозрюваний затриманий, завдання слідчого:
6. До початкових оперативно-розшукових заходів відносяться:
7. Відтворення обстановки і обставин події відноситься до:
8. Наявність осколків віконного скла на балконі може свідчити про:
9. Якщо серед викрадених речей були дитячі іграшки, це може свідчити про те, що:
10. Чи проводиться огляд місця події по справах про грабежі й розбїї:
11. Чи необхідно складати фоторобот грабїжників, якщо потерпілий називає їхні імена:
12. Судово-медична експертиза відносно потерпілого проводиться з метою:
13. Огляд одягу потерпілого проводять з метою:

14. Чи необхідно з'ясовувати в потерпілого по справах про крадіжку, кого він підозрює:
15. Чи можна просити потерпілого по справах про крадіжку дати опис злочинця:
16. Привласнення це:
17. Розтрата це:
18. Предметом злочинного зазіхання по справах про розкрадання є:
19. Вид викраденого — це:
20. При плануванні розслідування по справах про розкрадання доцільно складати:
21. Приводом для порушення кримінальної справи у справах про розкрадання є:
22. Чи можливо порушення кримінальної справи за матеріалами ревізії:
23. Пошук і вилучення викраденого проводиться шляхом:
24. Чи можливо до розслідування справ про розкрадання залучати орган дізнання:
25. До протоколу накладення арешту на майно доцільно додавати:
26. Питання про зберігання майна, на яке накладений арешт, вирішує:
27. Яку експертизу необхідно проводити по справах про розкрадання, якщо об'єктом експертизи є документ:
28. Чи необхідно заздалегідь попереджати зацікавлених осіб про проведення в них обшуку:
29. Для проведення судово-бухгалтерської експертизи експертові необхідні:
30. Технологічна експертиза призначається у випадку:
31. Пожежа — це:
32. Пожежа, як результат діяльності людини, може бути викликана:
33. Для підпалів, вчинених психічно хворими, характерним є:
34. Органом дізнання по справах про пожежі є:
35. При виникненні пожежі в номері готелю повинна бути висунута версія про:
36. Якщо причина пожежі невідома, то початковий план розслідування повинен бути національний на:
37. Чи необхідно проведення фото -, відеозйомки процесу пожежі:
38. До закінчення гасіння пожежі слідчий приступає до огляду:
39. Огляд без зміни обстановки місця події проводиться на стадії:
40. Для вогнища пожежі характерна наявність:
41. Ознаками дії атмосферної електрики є:
42. Якщо тіло людини під час пожежі повністю обгоріло, його можна ідентифікувати по:
43. Якщо обличчя людини піддалося сильному впливу полум'я, установити його особистість можливо:
44. Якщо людина загинула у вогні, необхідне призначення судово-медичної експертизи з метою встановлення причин смерті:
45. Проведення пожежотехнічної експертизи обов'язково, якщо:

Тема 25: Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності

1. Порушення порядку зайняття господарською та банківською діяльністю — це:
2. Зайняття підприємницькою діяльністю без державної реєстрації це:
3. Зайняття підприємницькою діяльністю без ліцензії це:
4. Чи можлива передача ліцензіатом своєї ліцензії іншій юридичній особі:
5. Хто може бути суб'єктом злочину:
6. Що сприяє здійсненню даного виду злочинів:
7. Ведення ліцензованої діяльності на підставі ліцензії, термін дії якої минув, є:
8. Розмір доходу, отриманого в результаті порушення порядку зайняття господарською та банківською діяльністю, відноситься до:
9. Що з перерахованих дій є попередньою перевіркою матеріалів:
10. Документальна ревізія — це:
11. Хто може бути допитаний як свідок у справах про порушення порядку зайняття господарською та банківською діяльністю:

12. Чи необхідно складати протокол при дослідженні документів слідчим:
13. Чи може слідчий при допиті підозрюваного (обвинувачуваного) використовувати документи, що викривають останнього в незаконній діяльності:
14. Яку експертизу повинен призначити слідчий для оцінки сорту товару:
15. Судово-бухгалтерська експертиза досліджує:
16. Для здійснення банківської діяльності необхідно:
17. З якого віку особа може розглядатися як суб'єкт злочину:
18. Чи може небанківська організація здійснювати банківську діяльність:
19. Відсутність в організації ліцензії, що передбачає проведення банківських операцій, відноситься до:
20. Порушенню кримінальної справи передують:
21. План розслідування слідчим складається:
22. План проведення оперативно-розшукових заходів повинен узгоджуватися слідчим з:
23. Хто визначає черговість і строки проведення слідчих дій:
24. Кого слідчому необхідно запросити для спільного дослідження банківської документації:
25. Що є основним чинником при підборі учасників слідчої дії:
26. При проведенні виїмки слідчий вилучає:
27. При виїмці електронної документації обов'язково повинен бути присутнім:
28. Очна ставка між свідками при розслідуванні даної категорії справ проводиться:
29. Тактичні особливості допиту підозрюваних визначаються:
30. При фактах травлення в бухгалтерській документації необхідно призначити:
31. Податкові злочини — це:
32. Несплата страхових внесків є:
33. Ненадання податкової декларації, коли її подача обов'язкова, є:
34. Суб'єктом податкового злочину є:
35. Співучасником податкового злочину є:
36. Доведенню по кримінальній справі підлягає:
37. У ході попередньої перевірки встановлюється:
38. Аудиторська перевірка проводиться:
39. Чи необхідно планування розслідування податкових злочинів:
40. Обшук проводиться з метою:
41. Чи можливо допитувати як свідка працівника організації, причетного до ухиляння від сплати податків:
42. Чи необхідно з'ясувати роль бухгалтера й керівника організації в ухилянні від сплати податків:
43. Технічне дослідження документів проводиться:
44. Чи можливо проведення почеркознавчої експертизи підпису, якщо вона виконана електронним способом:
45. Судово-бухгалтерська експертиза проводиться:
46. Контрабанда є злочином:
47. Контрабанда — це:
48. Місце здійснення контрабанди:
49. Безособовий спосіб переміщення через кордон — це:
50. Канали здійснення контрабанди:
51. Сліди контрабанди можуть бути:
52. Суб'єкт злочину:
53. Приводом до порушення кримінальної справи про контрабанду може бути:
54. Коли предметом контрабанди є антикваріат, необхідно перевірити:
55. Типовою ситуацією стосовно предмета контрабанди може бути:
56. Для участі в огляді отруйних речовин необхідно залучити:
57. Коли відомо особу, що вчинила контрабанду, початковими слідчими діями є:

58. Допит підозрюваного проводиться:
59. Якщо підозрюваний не визнає свою вину, чи необхідно фіксувати його показання у письмовій формі:
60. Пред'явлення для впізнання предметів контрабанди проводиться:
61. Товарознавча експертиза по справах про контрабанду призначається з метою визначення:

Тема 26: Розслідування злочинів проти довкілля

1. Обов'язок кожного зберігати природу й навколишнє середовище закріплені в:
2. Навмисне або необережне винищення тваринного світу - це:
3. Органи, що здійснюють безпосередній нагляд за дотриманням правил охорони природи, можуть проводити:
4. Версія по елементах складу злочину може бути висунута:
5. Вибір напрямку діяльності слідчого залежить від:
6. Версія про осіб, що допустили забруднення, висувається на основі:
7. У протоколі огляду фіксується:
8. Чи можливо прилучення до справи копій і виписок документів:
9. Перелік документів, що підлягають огляду, залежить від:
10. Чи можливо допитувати як свідків працівників підприємства:
11. Які питання не можна задавати свідкам під час допиту:
12. Готуючись до допиту обвинувачуваного, слідчий повинен:
13. Яка експертиза встановлює вплив метеорологічних і гідрологічних умов на конкретні результати забруднення природних об'єктів:
14. Технічна експертиза призначається для встановлення:
15. Для встановлення причин загибелі риби призначається:

Тема 27: Розслідування злочинів проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності

1. Дорожньо-транспортна пригода — це:
2. Порушення водієм встановлених правил дорожнього руху, щоб уникнути наїзду на пішохода, є:
3. Дорожня обстановка складається з:
4. Основне завдання оперативно-розшукових заходів, проведених на початковому етапі, це:
5. Чи можливо вносити зміни в обстановку місця події:
6. До прибуття слідчого співробітники ДАІ повинні забезпечити:
7. Профіль дороги — це:
8. По сліду гальмування можна констатувати про:
9. При наявності осколків розбитої фари й автомобіля, що має ушкоджені фари, призначається експертиза:
10. Частки фарби, що відшарувалася, виявлені на одязі потерпілого, можуть дати інформацію:
11. Сліди на тілі потерпілого дозволяють визначити:
12. Початковий огляд трупа проводиться:
13. Фотографування автомобіля проводиться за правилами:
14. Для встановлення технічного стану вузлів і механізмів транспортного засобу призначається:
15. Перед допитом водія транспортного засобу необхідно встановити:

Тема 28: Розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів

1. Злочини, пов'язані з незаконним оборотом наркотичних засобів і психотропних речовин, зазіхають на:
2. Гашиш відноситься до класу:
3. Опій одержують з:
4. Метадон є:
5. При огляді квартири наркоманів, що вживають гашиш, необхідно звернути увагу на ємкості з:
6. Де можна замаскувати цех по виробництву гашишу:
7. Спосіб перевезення наркотичних засобів і психотропних речовин — це:
8. Чи можлива вказівка в протоколі затримання найменування наркотичного засобу, заснованого тільки на його зовнішньому вигляді:
9. У протоколі обов'язково повинно бути зазначено:
10. Чи необхідно проводити огляд місця затримки наркокур'єра:
11. Криміналістична експертиза наркотичної речовини проводиться:
12. На питання, чи є речовина наркотичною або психотропною, відповідає:
13. При знищенні наркотичних засобів обов'язково повинні бути присутніми:
14. При знищенні синтетичних наркотиків після їхнього розчинення в 10% лужному розчині їх можна вилити:
15. При вилученні зразків готової продукції на підприємствах, що виробляють наркомісткі лікарські препарати обов'язково повинні бути присутніми:

Тема 29: Розслідування злочинів у сфері використання ЕОМ, систем та комп'ютерних мереж

1. Специфічною властивістю комп'ютерної інформації є:
2. Ознайомлення із засобами захисту комп'ютерної інформації відбувається на етапі:
3. При неможливості вилучення комп'ютерної техніки слідчий:
4. Хто повинен обов'язково брати участь у пошуці комп'ютерної інформації та її носіїв:
5. До ввімкнення електроживлення в приміщенні, що оглядається, необхідно:
6. Перед виключенням працюючого комп'ютера необхідно:
7. У протоколі повинні бути відображені:
8. При виявленні в комп'ютері текстових файлів їх необхідно:
9. За наявності захисної програми, що автоматично знищує інформацію при неотриманні відповідного коду, необхідно:
10. Ознакою впливу на ЕОМ шкідливої програми є:
11. Ознакою несанкціонованого доступу до комп'ютерної інформації є:
12. Питання про вилучення комп'ютера слідчий приймає спільно:
13. При вилученні комп'ютерної інформації крім слідчого і спеціаліста обов'язково повинні бути присутніми:
14. Копіювання інформації проводиться на:
15. При вилученні жорсткого диска в протоколі вказується:

Тема 30. Розслідування злочинів у сфері службової діяльності

1. Порушення правил охорони праці — це:
2. Способом здійснення злочину є:
3. Слідами злочину є:
4. Для розслідування нещасного випадку роботодавець:
5. Строк розслідування нещасного випадку:

6. Документи, складені комісією, повинні бути спрямовані:
7. При розслідуванні нещасного випадку пов'язаного зі смертю потерпілого у комісію включається:
8. По кожному нещасному випадку на виробництві обов'язково повинен бути складений:
9. Огляд місця події проводиться:
10. До участі в огляді місця події повинен залучатися фахівець:
11. Результати огляду місця події фіксуються в:
12. Яка експертиза є обов'язковою по справах про злочинні порушення правил безпеки праці:
13. При східчастому падінні з висоти механізм травм може бути пояснений:
14. Доводи, висунуті обвинувачуванним на свій захист, повинні бути:
15. Чи можливо, щоб представник адміністрації підприємства виступав як фахівець при огляді місця події:
16. Хабар — це злочин:
17. Предметом хабара можуть бути:
18. Дії чиновника, що виконує свої безпосередні обов'язки й вимагає за їхнє виконання винагороди, розцінюються як:
19. Затримка на місці злочину — це:
20. Чи необхідно перевіряти версію про повернення боргу:
21. Плануючи розслідування, слідчий зобов'язаний:
22. Залучення технічних засобів при проведенні слідчих дій визначаються слідчим:
23. Чи необхідно погоджувати плани розслідування й оперативно - пошукових заходів:
24. При порушенні кримінальної справи за заявою хабародавця розслідування варто починати з:
25. Для усунення протиріч у показаннях хабародавця й хабарника слідчий може провести:
26. Непрямим свідком є:
27. Судово-психіатрична експертиза призначається, якщо:
28. Якщо в справі проходять відразу декілька обвинувачуваних, допит варто починати:
29. Показання, дані обвинувачуваними або підозрюваними, фіксуються:
30. Помилковий донос декількох заявників про передачу хабара можливо викрити шляхом:

Тема 31: Особливості розслідування злочинів вчинених організованими кримінальними угрупованнями

1. Організована група — це:
2. Злочинне співтовариство створюється для:
3. Злочинну групу очолює:
4. Навідник:
5. Структуру мафії становлять:
6. Рекет — це:
7. Чи може слідчий, що розслідує злочин, вчинений кримінальною групою, звертатися по допомогою до громадськості:
8. Хто визначає тактичні особливості залучення засобів масової інформації до розслідування злочинів, вчинених злочинними групами:
9. Для успішного розслідування й попередження злочинів, вчинених злочинними групами, слідчий повинен активно взаємодіяти з:
10. Готуючись до проведення допиту й вибираючи його тактику, слідчий повинен:
11. Проводячи обшук, слідчий повинен вжити заходів:
12. Допит учасників злочинної групи доцільно починати з:
13. Чи повинен слідчий проводити очну ставку, якщо на цьому наполягає захист:
14. Затриманих учасників злочинної групи необхідно утримувати:
15. Хто визначає строк закінчення початкових невідкладних дій і початок подальшої роботи із кримінальних справ:

13. Практичні завдання та ситуаційні справи з криміналістики

Перелік практичних завдань до захисту практичного модулю 7 семестр (9-10 тижні); 8 семестр (29-30 тижні):

1. Назвати і пояснити призначення техніко-криміналістичних засобів, зосереджених у валізі слідчого (ВС-1).
2. Продемонструйте навички здійснення впізнавальної фотозйомки за допомогою електронної (цифрової) фотокамери.
3. Продемонструвати прийоми орієнтовної фотозйомки за допомогою електронної (цифрової) фотокамери.
4. Продемонструвати прийоми масштабної фотозйомки за допомогою електронної (цифрової) фотокамери.
5. Продемонструвати практичні навички підготовки і застосування відеокамери «PANASONIC» під час провадження слідчої дії.
6. Застосовуючи ЕОМ і принтер, виготовити композиційний портрет особи, яку вкаже екзаменатор.
7. Продемонструвати прийоми одержання цифрових електронних зображень шляхом сканування плоских об'єктів (документів, креслень тощо).
8. Опишіть за методом «словесного портрету» зовнішність особи, яку вкаже екзаменатор.
9. Складіть словесний портрет особи за наданим пізнавальним фотознімком.
10. Виявіть слабовидимі сліди рук на склі, опишіть їх у фрагменті протоколу огляду, скопіюйте їх на дактилоплівку та сформулюйте декілька типових питань, що розв'язуються дактилоскопічною експертизою.
11. На збільшеній копії відбитка пальця руки позначте 10-15 індивідуальних ознак – деталей папілярного візерунка (без повторів однойменних деталей).
12. Здійснити дактилоскопіювання особи, підозрюваної в учиненні злочину.
13. Огляньте відбиток сліду взуття, опишіть його у фрагменті протоколу огляду і сформулюйте відповідні запитання експерту.

Перелік практичних завдань до захисту практичного модулю 7 семестр (19-20 тижні); 8 семестр (39-40 тижні):

14. Продемонструвати технологію виявлення та вилучення слідів запаху.
15. Огляньте об'єкт (пломбу) зі слідами зламу, складіть фрагмент протоколу огляду та сформулюйте відповідні запитання експерту.
16. Огляньте вогнепальну зброю, складіть фрагмент протоколу огляду та сформулюйте відповідні запитання експерту.
17. Огляньте кулю, гільзу та складіть фрагмент протоколу їхнього огляду.
18. Огляньте холодну зброю (клинкового типу), складіть фрагмент протоколу огляду та сформулюйте відповідні запитання експерту.
19. Огляньте холодну зброю (ударно-роздроблювального типу), складіть фрагмент протоколу огляду та сформулюйте відповідні запитання експерту.

20. Огляньте рукописний текст і складіть розшукну таблицю з позначенням загальних ознак письма та почерку.
21. Огляньте рукописний текст і складіть розшукну таблицю з позначенням індивідуальних ознак почерку.
22. Огляньте документ з метою виявлення ознак підробки, складіть фрагмент протоколу огляду документу та сформулюйте відповідні запитання експерту.
23. Огляньте документ (валюту) з метою виявлення ознак підробки, складіть фрагмент протоколу його огляду та сформулюйте відповідні запитання експерту.
24. Огляньте друкарський (поліграфічний) текст і складіть фрагмент протоколу його огляду з позначенням загальних та індивідуальних ознак.
25. Огляньте документ з відбитком печатки (штампу), визначте ознаки підробки та вискажіть припущення щодо способу її підробки .

Ситуаційні справи до захисту практичного модулю
7 семестр (9-10 тижні); 8 семестр (29-30 тижні):

1. По кримінальній справі про крадіжку із квартири Улюкаєва з місця події було вилучено записку такого змісту: "Гроші були ваші - стали наші!". Напис виконаний барвником червоного кольору на аркуші паперу, схожим з аркушами блокнота.

У вчиненні крадіжки запідозрений Нестеров, у якого під час обшуку був вилучений блокнот, що має запис, виконаний барвником червоного кольору.

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Які треба скласти відповідні процесуальні документи, а також які питання необхідно вирішити при виконанні даної слідчої дії?

2. В провадженні слідчого знаходиться кримінальна справа по факту крадіжки 26 листопада минулого року з квартири № 4 будинку № 6 по вул. Весніна у м. Харкові магнітофону "Шарп" виробництва Японії за № 112834, хутряної шапки і двох шкіряних курток.

Розслідуванням встановлено, що викрадений магнітофон підозрюваний Петрик А.К. здав у комісійний магазин "Мрія", розташований по вул. Сумській, 11 в м. Харкові, про що є квитанція за № 171358 від 28 листопада минулого року.

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Які треба скласти відповідні процесуальні документи, а також які питання необхідно вирішити при виконанні даної слідчої дії?

3. 20 лютого 2003 р. з гаража, що належить Лук'янову, була скоєна крадіжка. Оглядом місця події встановлено: дужка висячого замка перепиляна, на землі виявлені металеві опилки, на металевих дверцятах виявлені об'ємні сліди у формі трапеції, лакофарбове покриття в місці ушкоджень відсутнє.

З автомобіля М-2140 зняті чотири колеса, на вітровому склі і склі задніх правих дверей виявлені потожирові сліди пальців рук.

27 лютого на авторинці затриманий Симкін при продажі 2-х автомобільних покришок. Останні пізнані Лук'яновим по наявності засохлих крапель фарби жовтого кольору, якою

він підфарбовував кузов свого автомобіля. У Симкіна при обшуці за місцем проживання вилучені моніторка і ножівка.

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Які треба скласти відповідні процесуальні документи, а також які питання необхідно вирішити при виконанні даної слідчої дії?

4. Під час розслідування кримінальної справи про ухилення від сплати податків президентом комерційного банку "Трон" Рижковим, слідчий дійшов висновку про те, що необхідно призначити експертизу з метою встановлення виконавця підпису від імені обвинуваченого Рижкова в шести підроблених відомостях про перерахування значних сум на благодійні цілі.

Яку саме експертизу треба призначити у даному випадку? Які питання необхідно поставити для вирішення даної експертизи?

5. Слідчий одержав від чергового райвідділу такі документи: заяву гр-ки Кленової Н.І. про те, що 10 грудня 1997 року в день в її квартиру №2 будинку № 4 по вул. Артема у м. Харкові проникли невідомі особи і викрали ювелірні вироби, магнітофон "Шарп". 10 аудіокасет, а також жіночу шапку з хутра чорнобурки; протокол огляду місця події, складений черговим слідчим, з якого видно, що замок у дверях квартири Кленової зламаний, у квартирі безлад, розкидані речі на підлозі, меблевий замок на дверцятах секретеру вирваний.

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Які треба скласти відповідні процесуальні документи, а також які питання необхідно вирішити при виконанні даної слідчої дії?

6. Завідувач складом боєприпасів прапорщик Кошкін викрав боєприпаси шляхом зміни наказу командування військової частини про відпуск боєприпасів. Тексти виконані машинописним способом.

У ході обшуку в кабінеті Кошкіна вилучені:

- наказ про видачу боєприпасів, підписаний начальником штабу Черновим і начальником артозброєння Юрченко, завірені печаткою в/ч.

- друкарська машинка "УФА";

- у куті кабінету в урні виявлені залишки спаленого документа

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Які треба скласти відповідні процесуальні документи, а також які питання необхідно вирішити при виконанні даної слідчої дії?

7. 27 вересня 2002 р. невідомі злочинці проникли до квартири 17 буд. № 36 по вул. Свердлова у м. Харкові, звідки викрали особисті речі гр. Петренко загальною сумою 1500 гривень. Того ж дня за фактом крадіжки було порушено кримінальну справу за ознаками ч. 3 ст. 185 України. З місця події було вилучено два відбитка пальців рук людини. 30 вересня за підозрою в скоєнні цієї крадіжки було затримано неповнолітніх Коровіна В.Н. та Селезньова С.Н..

Яке рішення повинен прийняти слідчий з метою ідентифікації злочинців?

Складіть відповідні процесуальні документи.

8. По кримінальній справі про вимагання в потерпілого гр. Іванова О.А. вилучена касета з автовідповідача його домашнього телефону. Фонограма касети містить погрози на адресу Іванова і вимоги про передачу грошей.

По підозрі в здійсненні злочину затриманий гр. Золотарьов В.Б.

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Складіть відповідні процесуальні документи.

9. З торгового об'єднання "Промтовари" було отримано повідомлення про те, що невідомі особи через проламану стінку складу викрали 12 морозильних камер. На місце події прибула слідчо-оперативна група, у складі якої був і співробітник підрозділу боротьби з економічною злочинністю, який обслуговує: цей об'єкт.

На місці події слідчий оглянув проламану стіну і камери, що залишилися не викраденими, після чого заявив, що крадіжка інсценована тому, що неможливо через такий отвір у стіні викрасти зі складу морозильні камери. Окрім того він пояснив співробітнику БСЗ, що викрали камери, напевне, самі працівники складу, тому йому, як слідчому, тут нічого робити, бо злочинців необхідно встановлювати оперативним шляхом, після чого поїхав.

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Складіть відповідні процесуальні документи.

10. По підозрі в незаконному виготовленні наркотичних засобів з метою збуту у підозрюваного гр. Бабаяна Б.Б. був проведений обшук за місцем проживання, у результаті якого виявлений мішок із засохлими рослинами, що видають різкий специфічний запах.

Яке рішення повинне бути прийняте для обґрунтованого порушення кримінальної справи по даному факту?

11. У міському парку на галявині виявлений без свідомості з тяжкими тілесними ушкодженнями гр. Ситін Р.Р. При огляді місця події була виявлена пляшка з-під горілки і два недокурки цигарок, трава прим'ята. У ході розслідування було встановлено, що Ситіна Р.Р. бачили в парку, коли він розпивав горілку з Кривіним М.М. Гр. Кривін М.М. категорично заперечував своє перебування в парку.

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Складіть відповідні процесуальні документи.

12. По кримінальній справі, порушені по факту загибелі гр. Масалова А.А., зі слів очевидців гр. Берестецкого С.С. і гр. Литвяка О.А. встановлено наступне: гр. Масалов загинув на полюванні в момент, коли його рушниця мимовільно вистрілила при ударі приклада об землю. З тіла гр. Масалова витягнуто 8 картечин, картонна прокладка, повстятий піж. У загиблого малися ще 10 споряджених мисливських патронів. У Берестецкого і Литвяка також малися рушниці і боєприпаси. За їх показаннями пострілів вони не робили.

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Складіть відповідні процесуальні документи.

13. 18 вересня на березі р. Донець виявлений труп гр. Харченко В. Х. з вогнепальними ушкодженнями в області голови і живота. При огляді місця події виявлені один повстятий пиж і пиж у виді обривка паперу з рукописним текстом, сліди взуття і мотоцикла. Сліди сфотографовані, зроблені зліпки.

За словами родичів гр. Харченка напередодні, після розлиття спиртних напоїв, він посварився і побився зі Скориком С. С., після чого пішов в ніч на рибну ловлю.

По підозрі в здійсненні злочину затриманий гр. Скорик С.С., у якого в ході обшуку вилучені рушниці, боєприпаси, мотоцикл, взуття.

З тіла Харченка витягнуті 48 дробин.

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Складіть відповідні процесуальні документи.

Ситуаційні справи до захисту практичного модулю
7 семестр (19-20 тижні); 8 семестр (39-40 тижні):

14. При огляді місця пожежі домоволодіння гр. Вдовича і прилягаючої місцевості на вологому ґрунті виявлена доріжка слідів взуття, що веде убік пожарища і назад. Сліди мали характерну рису - слід взуття для лівої ноги був більш глибоким в області п'яти. Зі слідів виготовлені зліпки.

У вогнищі пожежі виявлені осколки розбитої пляшки.

У підпалі будинку запідозрений гр. Суслов, що знаходився в неприязних відносинах із Вдовичем. У господарстві Сулова виявлена при общуці каністра з бензином. Оглядом Сулова встановлено, що його права ступня ампутована і на ній протез.

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Складіть відповідні процесуальні документи.

15. 10 квітня 2003 року зі складу № 2 заводу «Більшовик» по вулиці Степанова, 3 у м. Києві була виявлена крадіжка металевих трубок малого діаметра.

На місці події був виявлений відрізок трубки, що був сфотографований за правилами масштабною фотографії, упакований у конверт і опечатаний печаткою слідчого.

У здійсненні злочину підозрюється гр. Безкорисливий І.Ф., що працює комірником складу № 2 заводу «Більшовик».

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Складіть відповідні процесуальні документи.

16. 3.12.00 р. у вечірній час у залі ресторану «Океан» розташованому по проспекту ім. Газети «Правда» у м. Дніпропетровську працівники міліції знайшли і вилучили в гр. Іванисика В. М. два патрони і пістолет, що були передані в Індустріальний РО.

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Складіть відповідні процесуальні документи.

17. 6.04.90 р. близько 22.00. години у вестибюлі бара готелю «Братислава» по вулиці Андрія Малишко в м. Києві за хуліганські дії нарядом міліції був затриманий неповнолітній Стахів Ю.П., 1975 р.н.

При обшуці Стахієва Ю.П. у кишені куртки був виявлений предмет, що складається з двох стрижнів, з'єднаних ланцюжком, який був вилучений у Ватутінський РО.

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Складіть відповідні процесуальні документи.

18. 5.11.1989 р. невстановлена особа шляхом злому дверей проникла в квартиру № 25 будинку № 30 по вул. Калиновій в м. Дніпропетровську, де проживає гр. Бродський А.І. і скоїла крадіжку особистого майна.

В ході огляду місця крадіжки, виявлений слід папілярного візерунка руки, що був перекопійований на одну світлу дактилоплівку.

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Складіть відповідні процесуальні документи.

19. 6 квітня 2002 року невстановлена особа через кватирку вікна проникла в будинок № 7 по вулиці Ленінградській міста Дніпропетровська, де проживає гр. Румянцев А.І. і скоїла крадіжку особистого майна. При огляді місця події на кришці прикроватьної тумбочки темно-коричневого кольору виявлений поверхневий слід нашарування білого кольору (слід низу взуття).

Слід сфотографований за правилами масштабної фотографії, після чого скопійований на темну дактилоплівку, яка поміщена в конверт і опечатана печаткою слідчого.

У здійсненні злочину підозрюється неповнолітній Найдъонов Андрій.

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Складіть відповідні процесуальні документи.

20. 12 січня 2002 року при проведенні профілактичних заходів на дискотеці «Лабіринт» у гр. Федосова О.Н. при особистому обшуці був вилучений ніж з чохлам. Гр. Федосов О.Н. доставлений для розгляду в Жовтневий РО м. Дніпропетровська.

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Складіть відповідні процесуальні документи.

21. 15 жовтня 2002 року при прибиранні кабіни ліфта другого під'їзду будинку № 79 по вулиці Янтарній в місті Дніпропетровську ліфтер гр. Степанова А.Н. знайшла гільзу від патрона.

У той же день в Індустріальний РО м. Дніпропетровська надійшла інформація про те, що гр. Петров А.І. що проживає по вул. Янтарній 79, кв. 64 пропонує до реалізації пристрої у вигляді авторучок з яких можливо робити постріли.

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Складіть відповідні процесуальні документи.

22. 25 липня 2002 року по вулиці Кільченській будинок 3., кв. 74 у гр. Дмитрушенко В.А. працівниками дозвільної системи був вилучений обріз мисливської рушниці. Обріз з протоколом вилучення надійшов у чергову частину Індустріального РО.

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Складіть відповідні процесуальні документи.

23. 29 вересня 2002 року в Індустріальний РО надійшло телефонне повідомлення про те, що в квартирі № 10 будинку 12 по вул. Калиновій, де проживає гр. Ткачов Ю.Н., лунають постріли.

Оперативна група, що виїхала, на місці події установила наступне:

- гр. Ткачов Ю.Б. машиною швидкої допомоги доставлений у реанімацію шостої міської лікарні;

- мешканці дому № 12 по вул. Калиновій затримали гр. Хвостова С.Н., при якому знаходилася зброя - пістолет Макарова.

У ході огляду в квартирі № 10 будинку № 12 по вул. Калиновій була виявлена куля, у гр. Хвостова С. Н. був вилучений пістолет Макарова, гр. Хвостов С. Н. був затриманий і доставлений разом і вилученими матеріалами і протоколом огляду місця події в чергову частину Індустріального РО.

Яке рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Складіть відповідні процесуальні документи.

24. 15 вересня 2002 року в ході проведення профілактичних заходів у ресторані «Дворянський» по вул. Ливарної, 5 р. Дніпропетровська, при особистому обшуку в раніше судженого гр. Золотаренко О.Н. був вилучений саморобний пістолет. Гр. Золотаренко О.Н. був затриманий і доставлений у Бабушкінський РО.

Яку рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Складіть відповідні процесуальні документи.

25. 30 березня 2002 року невстановлена особа шляхом злому вхідних дверей проникла в квартиру № 17 будинку № 49 по вулиці Ентузіастів у місті Києві, де проживає гр. Стариков І.А. і скоїло крадіжку особистого майна.

У ході огляду місця крадіжки на полиці серванта була виявлена дерев'яна пластинка, на лакованій поверхні якої при косо падаючому освітленні виявлений поверхневий слід папілярного візерунка.

Слід сфотографований за правилами вимірювальної зйомки. Пластинка поміщена в конверт, який опечатаний. Матеріали надійшли в Центральний РО міста Києва. У здійсненні злочину підозрюється гр. Таран М.Ф.

Яку рішення повинен прийняти слідчий, маючи такі матеріали? Складіть відповідні процесуальні документи.

14. Вимоги до інформаційно-методичного забезпечення дисципліни

Зміст інформаційного забезпечення має відповідати програмі інтегрованої дисципліни в повному обсязі.

Методичне забезпечення повинно відповідати стандарту вищої освіти Національного гірничого університету «СВО НГУ НМЗ-05. Нормативно-методичне забезпечення навчального процесу. Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2005. – 138 с.».

Матеріали методичного забезпечення мають містити засоби діагностики у вигляді типових питань.

Викладач повинен забезпечити вільний доступ студента до матеріалів інформаційно-методичного забезпечення дисципліни.

15. Вимоги до засобів діагностики

Засоби діагностики рівня сформованості компетенцій лекційних модулів мають бути подані у вигляді тестових завдань.

Оцінювання рівня засвоєння навчального матеріалу здійснюється через коефіцієнт засвоєння:

$$K_3 = N/P,$$

де N - правильно виконані істотні операції рішення (відповіді),

P – загальна кількість визначених істотних операцій.

Критерії визначення оцінок:

«відмінно» -	$K_3 > 0,9;$
«добре» -	$K_3 = 0,8...0,9;$
«задовільно» -	$K_3 = 0,7...0,8;$
«незадовільно» -	$K_3 < 0,7.$

При остаточній оцінці результатів виконання завдання необхідно враховувати здатність студента:

- диференціювати, інтегрувати та уніфікувати знання;
- застосовувати правила, методи, принципи, закони у конкретних ситуаціях;
- інтерпретувати схеми, графіки, діаграми;
- аналізувати і оцінювати факти, події та прогнозувати очікувані результати від прийнятих рішень;
- викладати матеріал на папері логічно, послідовно, з дотриманням вимог чинних стандартів.

16. Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи

Серед усіх видів навчальної роботи важливе місце належить самостійній підготовці студентів. Вона включає в себе пошуки і підбір літератури, працю над обраною літературою (книгою), написання рефератів, доповідей, повідомлень, наукових статей тощо. Метою цих рекомендацій є вироблення в студентів навичок самостійної роботи, розвиток інформаційної культури, формування навичок підготовки публікації наукових доробків.

1. Підбір літератури і робота над книгою

При самостійній роботі студентів з підготовки їх до практичних занять доводиться використовувати велику кількість літератури — як тієї, що є в списках до кожної теми, так і тієї, яку радить лектор безпосередньо під час лекції чи консультації. Тому під час вивчення криміналістики в студентів повинен випрацьовуватися раціонально-критичний підхід до книг, статей та інших інформаційних повідомлень.

Слід враховувати те, що з часом ряд інформаційних і теоретичних матеріалів стають застарілими. З іншого боку, кожне поточне питання має свою історію, яку теж корисно знати. Слова, сказані раніше — ясні і щедрі джерела знань.

Щоб глибоко зрозуміти зміст книги, потрібно вміти раціонально її читати. Попередньо переглянувши книгу, можна вирішити, чи варто її читати (попередній перегляд включає ознайомлення з титульною сторінкою книги, анотацією, передмовою, змістом). Прекрасною професійною якістю є вміння читати зміст. Рада тут проста: зміст продумується як завдання по відтворенню тексту, при цьому свої думки необхідно фіксувати на папері. Розвивається концептуальне мислення, уміння мислити образно і вільно.

При ознайомленні зі змістом необхідно виділити глави, розділи, параграфи, що являють для вас інтерес, швидко їх переглянути, знайти місця, що відносяться до теми (абзаци, сторінки, параграфи) і ознайомитися з ними загалом.

Наступний етап роботи з книгою — прочитати виділені місця в швидкому темпі. Мета швидкого читання — визначити, що є цінного в кожній частині, до якого питання чи доповіді реферату має відношення та чи інша інформація і що з нею робити, як застосувати, чим доповнити.

Сформулюємо такі рекомендації з методики швидкого читання:

— ясно усвідомити і чітко зафіксувати мету читання: по якого саме питання потрібна інформація, для чого вона потрібна, її характер і т. д.;

— оперативно змінювати швидкість читання, сповільнюючи його на інформації, що прямо стосується мети, і збільшувати на читанні інших частин. Описовий текст читається швидше, ніж текст складних умовиводів, доказів;

— зосереджено без відволікань працювати, над текстом. Це забезпечить глибоке розуміння тексту;

— вміти визначати структуру тексту — співвідпорядкованість його частин (глав, параграфів, рубрик), взаємозв'язок тексту з малюнками, картами, схемами, таблицями, графіками, діаграмами, виносками, примітками і додатками;

— розуміти зміст прочитаного при швидкому ознайомленні з текстом (виробити здатність при прочитанні цілого речення відразу розуміти його зміст і значення).

Швидкість правильного читання повинна бути в 3—4 рази вищою від швидкості мови.

Дуже корисними можуть бути допоміжні матеріали до видань і тому необхідно знати, з яких основних елементів складається апарат книги, які його функції.

До характерних елементів книги відносяться інформація про автора і назва книги, її тип чи жанр, інформація про відповідальних за випуск книги (редакторів, організації, що брали участь у підготовці видання, і т. д.), вихідна дані, анотація. Ця інформація, розташована, звичайно, на титульній сторінці, її звороті, на останній сторінці книги, допомагає скласти попередню думку про книгу. Глибше зрозуміти зміст книги можна, прочитавши вступну статтю, передмову, післямову, коментарі, списки літератури.

Передмова ознайомлює з подіями епохи, іншими працями автора, а також містить довідково — інформаційний матеріал. Якщо книга наповнена коментарями й примітками, то не слід нехтувати і цими елементами апарата.

Багато наукових книг і статті мають у своєму апараті списки літератури, що підвищують інформаційну цінність видання і дають читачам можливість підібрати додаткову літературу з певної тематики.

Якщо видання включає велику кількість матеріалів, орієнтуватися в них допомагають спеціальні покажчики.

Науково-довідковий апарат, при вмілому його використанні, сприяє глибшому засвоєнню змісту книги.

Окремий етап вивчення книги — ведення запису прочитаного. Існує кілька форм ведення записів — план (простий і розгорнутий), виписки, тези, анотація, резюме, конспект.

План як найбільш коротка форма запису прочитаного являє собою перелік питань, розглянутих у книзі чи статті. Планом, особливо розгорнутим, зручно користуватися під час підготовки тексту власного виступу, статті на яку-небудь тему. Кожен пункт плану розкриває одну зі сторін обраної теми, а всі його пункти охоплюють її в цілому.

Складнішою зробленою формою записів є тези — стислий виклад основних положень тексту у формі твердження чи заперечення. Тези складаються після попереднього ознайомлення з текстом, при повторному його прочитанні. Вони слугують для збереження інформації в пам'яті і є основою для дискусії.

Анотація — короткий виклад змісту — дає загальне уявлення про книгу, брошуру, статтю. Резюме коротко характеризує висновки, головні підсумки.

Найпоширенішою формою записів є конспект. Бажано розпочинати конспектувати після того, як весь матеріал прочитано і складено його план. Основну тканину конспекту становлять тези, доповнені міркуваннями й доказами. Конспект може бути текстуальним, вільним чи тематичним. Текстуальний конспект створюється з уривків оригіналу — цитат, зі збереженням логіки й структури тексту. Вільний конспект — це виклад матеріалу в зручному для читача порядку (наприклад, думки, розкидані по всій книзі, зводяться воедино). У тематичному конспекті за основу береться тема чи проблема, він може бути складений за декількома джерелами.

Економію часу при конспектуванні дає використання різного роду скорочень, абревіатур і т. п.

Акуратне, розбірливе написання конспекту повинне сполучатися зі швидкістю: 120 знаків за хвилину — мінімальна швидкість, 150 знаків — максимальна швидкість.

Для запису даних, які підлягають використанню, багато дослідників рекомендують систему карток. Перевага карток у тому, що кожна довідка реєструється окремо і легко може бути знайдена, їх легко розкласти на столі, згрупувати і перегрупувати. Занісши довідковий матеріал до картки внизу наводиться назва джерела, вгорі — заголовок, що містить вказівку, де саме матеріал може придатися. Доцільно користуватися картками однакового розміру і писати тільки на одній її стороні. На кожній картці робиться тільки один запис. Якщо це питання, та її беруть у лапки. Доцільно зберігати картки в конвертах, різних папках із написами для подальшої роботи, а ще краще — в спеціальному ящику.

Без такої систематизації роботи з книгою в голові й у записах буде суцільний хаос. «Тільки система... дає нам повну владу над нашими знаннями. Голова, наповнена уривчастими, нескладними знаннями, — говорив К. Д. Ушинський, — схожа на комору, в якій усе безладно і де сам хазяїн нічого не відшукає».

2. Підготовка рефератів

Реферат (від *лат.* *referee* — доповідати, повідомляти) — короткий виклад змісту одного або кількох документів, наприклад наукових статей з певної теми. Реферат є одним із перших видів науково-навчальних робіт, які виконують студенти у вузі.

Обсяг реферату визначається специфікою теми і змістом документів, кількістю інформації, її науковою цінністю або практичним значенням. Обсяг реферату коливається від 500—2500 до 20—24 тис. знаків.

Існує багато видів рефератів. Науковці найчастіше мають справу з інформативними й розширеними, або зведеними, рефератами.

Інформативний реферат найповніше розкриває зміст документа, містить основні фактичні та теоретичні відомості. У такому рефераті має бути зазначено предмет дослідження й мету роботи; наведено основні результати; викладено дані про метод і умови дослідження; відбито пропозиції автора щодо застосування результатів тощо.

Розширений, або зведений (багатоджерельний, оглядовий) реферат містить відомості про певну кількість опублікованих і неопублікованих, наприклад архівних, документів з певної теми, які викладено у вигляді зв'язаного тексту.

Приблизна структура реферату може бути такою:

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Історія й теорія питання.

РОЗДІЛ 2. Розв'язання проблеми в сучасних умовах.

ВИСНОВКИ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

Реферат потрібно починати з викладу суті проблеми. Слід уникати зайвих фраз.

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми, її особливості, значущість щодо соціальних потреб суспільства та розвитку конкретної галузі філософії, криміналістики, релігієзнавства.

У **розділі 1** наводяться основні теоретичні, експериментальні дослідження з теми, згадуються вчені минулого, які вивчали дану проблему, їхні ідеї. Визначаються сутність (головний зміст) проблеми, основні чинники (фактори, умови), що зумовлюють розвиток явища

або процесу, який вивчається. Наводитися перелік основних змістових аспектів проблеми, які розглядалися вченими. Визначаються недостатньо досліджені питання, вказується на слабку розробленість окремих проблем.

У **розділі 2** подається поглиблений аналіз сучасного стану процесу або явища, тлумачення основних поглядів і позицій щодо проблеми. Особлива увага приділяється виявленню нових ідей і гіпотез, нових методик, оригінальних підходів до вивчення проблеми. Важливо висловити власну думку щодо перспектив розвитку проблеми.

У **висновках** подаються узагальнені умовиводи, ідеї, думки, оцінки, пропозиції науковця.

До **списку літератури** включають публікації переважно останніх 5—10 років. Особливу працю становлять роботи останнього часу.

У **додатках** наводяться таблиці, схеми, які суттєво полегшують розуміння праці.

Вибір теми реферату слід узгоджувати з кафедрою та науковим керівником. Тема має допомогти дипломникові та аспіранту визначити методологію свого дослідження.

Обсяг розширеного реферату повинен мати 20—24 сторінки.

Виклад матеріалу в рефераті повинен бути стислим. Слід використовувати синтаксичні конструкції, властиві мові наукових документів, уникати складних граматичних зворотів.

У рефераті потрібно використовувати стандартизовану термінологію, уникати незвичних термінів і символів або пояснювати їх при першому згадуванні в тексті. Терміни, окремі слова й словосполучення можна

замінювати аббревіатурами й прийнятими текстовими скороченнями, значення яких зрозумілі з контексту.

Реферат рецензується й оцінюється. За позитивного відгуку здобувач (студент) допускається до іспиту.

Рецензія (відгук) на реферат повинна об'єктивно оцінювати позитивні й негативні його аспекти. У рецензії тією чи іншою мірою оцінюють вміння ставити проблему, обґрунтовувати її соціальне значення; розуміння автором співвідношення між реальною проблемою та рівнем її концептуальності; повноту висвітлення літературних джерел, глибину їх аналізу, володіння методами збирання, аналізу та інтерпретації емпіричної інформації; самостійність роботи, оригінальність, в осмисленні матеріалу; обґрунтування висновків та рекомендацій.

3. Підготовка наукової статті

Наукова стаття — один з основних видів публікацій. Вона містить виклад проміжних або кінцевих результатів наукового дослідження, висвітлює конкретне окреме питання з теми дисертації, фіксує науковий пріоритет автора, робить матеріал надбанням фахівців.

Наукову статтю відсилають до редакції в довершеному вигляді відповідно до вимог, які публікуються в окремих номерах журналів або збірниках у вигляді пам'ятки авторам.

Оптимальний обсяг наукової статті— 0,5 авторського аркуша (до 12 сторінок машинопису через два інтервали).

Рукопис статті, крім основного тексту, має містити повну назву праці, прізвище та ініціали автора чи авторів, анотацію (на окремій сторінці), список використаної літератури.

Стаття повинна мати такі структурні елементи:

1. **Вступ**— постановка наукової проблеми, її актуальність, зв'язок з найважливішими завданнями науки й господарства України, значення для розвитку певної галузі науки або практичної діяльності (перший абзац, або 5—10 рядків);

2. **Аналіз останніх досліджень і публікацій**, у яких започатковано розв'язання даної проблеми та на яку спирається автор; труднощі при розробці даного питання, виділення невирішених питань у межах загальної проблеми, котрим присвячена стаття (0,5—2 сторінки машинописного тексту через два інтервали);

Формулювання мети статті (постановка завдання) передбачає назвати головну ідею даної публікації, яка суттєво відрізняється від існуючих, доповнює або поглиблює уже відомі підходи; введення до наукового обігу нових фактів, висновків, рекомендацій, закономірностей або уточнення відомих раніше, але недостатньо вивчених.

Виклад змісту власного дослідження — основна частина статті. У ній висвітлюються основні положення й результати наукового дослідження, особисті ідеї, думки, отримані наукові факти, виявлені закономірності, зв'язки, тенденції, програма експерименту, методика отримання та аналіз фактичного матеріалу, особистий внесок автора в досягнення й реалізацію основних висновків тощо (5—8 сторінок).

Висновок, у якому формулюється основний умовивід автора, зміст висновків і рекомендацій, їхнє значення для теорії й практики, суспільна значущість, коротко накреслюються перспективи подальших досліджень з теми (третина сторінки).

Жанр наукової статті потребує дотримання певних правил:

- у правому верхньому куті першої сторінки розміщують прізвище та ініціали автора; за необхідності вказують відомості, які доповнюють дані про автора (студент, аспірант, викладач, місце роботи або навчання);

- ініціали ставлять перед прізвищем;

- назва статті стисло відбиває її головну ідею, думку (5—7 слів);

- слід уникати стилю наукового звіту чи науково-популярної статті;

- недоцільно ставити риторичні запитання; мають переважати розповідні речення;

- не слід постійно виділяти в тексті цифрами 1, 2 і т. д. ті чи інші думки, положення; варто починати перелік елементів, позицій з нового рядка, відокремлюючи їх один від одного крапкою з комою;

- у тексті прийнятно використовувати різні види переліку: спочатку, на початку, спершу, потім, далі, нарешті; по-перше, по-друге, по-третє; на першому етапі, на іншому етапі тощо;

- цитати в статті використовуються дуже рідко; необхідно зазначити основну ідею, а після неї в дужках вказати прізвище автора, який уперше її висловив;

- усі посилання на авторитети подаються на початку статті, основний же її обсяг присвячують викладу власних думок; не слід наводити для підтвердження достовірності своїх висновків і рекомендацій висловлювання інших учених, оскільки це свідчить, що ідея дослідника не нова, була відома раніше і не підлягає сумніву;

- стаття має завершуватися конкретними висновками й рекомендаціями. Рукопис статті винен бути підписаний автором (авторами) і направлений до редакції у двох примірниках. За необхідності до нього додається дискета.

4. Підготовка тез наукової доповіді

Тези доповіді — це опубліковані до початку наукової конференції (з'їзду, симпозіуму) матеріали, в яких викладено основні аспекти наукової доповіді. Фіксують науковий пріоритет автора і вміщують матеріали, яких немає в інших публікаціях.

Рекомендований обсяг тез наукової доповіді становить 2—3 сторінки машинописного тексту через 1,5—2 інтервали. Можливий виклад однієї тези.

Схематично структура тез наукової доповіді виглядає так: теза — обґрунтування — доказ — аргумент — результат — перспективи.

При підготовці тез наукової доповіді слід дотримуватися таких правил:

- у правому верхньому куті першої сторінки розміщують прізвище автора та його ініціали (перед прізвищем); за необхідності вказують інші дані, які доповнюють відомості про автора (студент, аспірант, викладач, місце роботи або навчання);
- назва тез доповіді стисло відбиває головну ідею, думку, положення (5—7 слів).

Суть доповіді доцільно викладати в такій послідовності: актуальність проблеми; стан розроблення проблеми (перелічуються вчені, які зверталися до розроблення цієї проблеми); наявність проблемної ситуації: необхідність її вивчення, удосконалення, сучасний стан її розробки та втілення; основна ідея, положення, висновки дослідження, методи його досягнення; основні результати дослідження, їхнє значення для розвитку теорії та (або) практики.

Посилання на джерела, цитати в тезах доповіді робляться рідко. Дозволяється вилучати цифровий, фактичний матеріал.

Формулювання кожної тези починається з нового рядка. Кожна теза містить самостійну думку, що висловлюється в одному або кількох реченнях. Виклад суті ідеї чи положення здійснюється без наведення конкретних прикладів.

Виступаючи на науковій конференції (з'їзді, симпозіумі), можна послатися на опубліковані тези доповіді і зупинитися на одній з основних (дискусійних) тез. Тези засвідчують апробацію результатів наукового дослідження.

5. Підготовка наукової доповіді (повідомлення)

Доповідь — це документ, у якому викладаються певні питання, подаються висновки, пропозиції. Вона призначена для усного (публічного) читання та обговорення.

Наукова доповідь — це публічне повідомлення, розгорнутий виклад певної наукової проблеми (теми, питання).

Структура тексту доповіді практично аналогічна плану статті й може складатися із вступу, основної й підсумкової частин.

Методика підготовки доповіді на науково-практичній конференції дещо інша, ніж статті.

Існують два методи написання доповіді. Перший полягає в тому, що дослідник спочатку готує тези свого виступу, на основі тез пише доповідь на семінар або конференцію, редагує її й готує до опублікування в науковому збірнику у вигляді доповіді чи статті. Другий, навпаки, передбачає спочатку повне написання доповіді, а потім у скороченому вигляді — для ознайомлення з нею аудиторії. Вибір способу підготовки доповіді залежить від змісту матеріалу та індивідуальних особливостей науковця.

Специфіка усного виступу накладає суттєвий відбиток на зміст і форму доповіді. При написанні доповіді слід мати на увазі, що суттєва частина матеріалу опублікована в її тезах. Крім того, частина матеріалу подається на плакатах (слайдах, моніторі комп'ютера, схемах, діаграмах, таблицях та ін.). У доповіді повинні бути коментарі до ілюстративного матеріалу, а не його повторення. Можна зупинитися лише на одній (найсуттєвішій, дискусійній) тезі доповіді, зробивши посилання на інші, вже опубліковані. Завдяки цьому на 20—40 % зменшиться обсяг доповіді. Доповідач має реагувати на попередні виступи з тими своєї доповіді. Доцільним є полемічний її характер: це зацікавлює слухачів.

При написанні доповіді слід зважати на те, що за 10 хвилин людина може прочитати матеріал, надрукований на чотирьох сторінках машинописного тексту (через два інтервали). Обсяг доповіді становить 8—12 сторінок (до 30 хвилин).

Доповідь на 4—6 сторінок називається **повідомленням**.

Доповідь — це одна з багатьох форм оприлюднення результатів наукової роботи, можливість за короткий термін «увійти» в наукове товариство за умови яскравого виступу. Якщо доповідь зроблено за змістом дисертації, дисертант забезпечує **апробацію** своєї праці.

6. Бібліографічне оформлення самостійних робіт

Кожна наукова праця — монографія, наукова стаття, дисертація або студентський реферат, курсова, дипломна, кваліфікаційна робота — в обов'язковому порядку мають супроводжуватися *бібліографічними списками використаних джерел і літератури*.

Бібліографічні списки, акумулюючи, як правило, найбільш цінну бібліографічну інформацію з теми дослідження, набувають тим самим суттєвого значення для функціонування й подальшого розвитку наукових комунікацій. Інформація, що міститься в бібліографічних списках, усе активніше використовується в інформаційно-пошукових системах.

Культура оформлення наукових праць передбачає й культурну організацію їхнього бібліографічного апарату, яка досягається не лише шляхом ретельного відбору різних документів до списку літератури, а й правильним, згідно з міжнародними правилами, складанням цих списків.

Існують такі *види бібліографічних списків*:

- *прикнижкові* бібліографічні списки, що вміщуються у виданні після основного тексту (якщо є додатки — після них) перед допоміжними покажчиками;
- *списки літератури до окремих розділів* подаються, як правило, після основного тексту під рубриками «До розділу...», «До глави...»;
- *пристатейні бібліографічні списки* розміщуються після тексту статті або, якщо стаття супроводжується рефератом (резюме), то після нього.

Правила складання бібліографічного опису для списків літератури. Основним структурним елементом кожного списку літератури є *бібліографічний опис*, що являє собою сукупність бібліографічних відомостей про документ, його складову частину чи групу документів, які наведені за певними правилами і достатні для загальної характеристики та ідентифікації видання. Правила складання бібліографічного опису регламентовані міждержавним стандартом ГОСТ 7.1-84 «Библиографическое описание документа».

Бібліографічний опис надає можливість отримати уявлення про автора документа, зміст документа та його читацьке призначення, місце видання, обсяг видання тощо.

У списках літератури подається спрощений бібліографічний опис, який відрізняється від опису в каталогах бібліотек.

Кожен бібліографічний опис починається з абзацу, а всі елементи опису подаються у вигляді суцільного тексту. Схема опису монографічного (однотомного) видання подається на схемі 1.

Заголовок опису. Основна назва: Відомості, що відносяться до назви / Перші відомості про відповідальність; Наступні відомості про відповідальність. — Відомості про видання. — Місце видання: Назва видавництва, рік видання. — Кількість сторінок.

Схема 1. Монографічний бібліографічний опис

Слід знати, що знаки, які поділяють елементи опису, умовні. Назви книг, періодичних видань, а також видавництва в лапки не беруться. Для позначення номерів томів, випусків, частин римські цифри замінюються арабськими. Форма написання числівників у назвах зберігається. У назві не допускаються будь-які скорочення.

Заголовок опису— це ім'я індивідуального автора. Згідно з міжнародними правилами встановлено, що книги одного-трьох авторів описують під їхніми іменами, а книги більше чотирьох авторів — за назвою. Прізвище автора вказують у такому порядку: спочатку прізвище, а потім ініціали чи повне ім'я, наприклад: Горбачен-ко Т. Г., або, якщо немає двох ініціалів, то — Крип'якевич І.

Основну назву твору наводять у тій формі, в якій її подано в книзі на титульній сторінці, а не на обкладинці, бо часто на обкладинці подають скорочену назву.

Відомості, що відносяться до назви, містять слова й фрази, які безпосередньо пов'язані з назвою книги і залежать від неї. Ці відомості пояснюють основну назву, а також уточнюють зміст, характер і призначення книги. Наприклад: *Вчення про біосферу: Етюди про наукову творчість В. І. Вернадського (1863—1945)*. Ці відомості виділяють знаком : (двокрапка).

Відомості про відповідальність — цей елемент опису містить інформацію про осіб, організації та установи, які зробили внесок у створення твору й підготовку його до публікації. Це можуть бути перекладачі, наукові редактори, рецензенти тощо, їхні прізвища виділяють знаком / (коса риска). Таких відомостей може бути кілька, і вони виділяються знаком ; (крапка з комою).

Наприклад: / Пер. з нім. І. Я. Ямпольського; за ред. В. М. Петренка.

За відомостями про видання відрізняють це видання від попередніх того ж самого твору. Це порядковий номер видання. Наприклад, на титульній сторінці зазначено: Видання друге, а в описі слід записати так : 2-е вид.

Наступним елементом опису є вихідні дані, до яких відносяться місце видання, назва видавництва, дата видання.

Місце видання наводять у називному відмінку. В Україні прийнятими скороченнями для назв міст є К. (Київ), Х. (Харків), а також М. (Москва), СПб. (Санкт-Петербург), Л. (Львів). Усі інші, в тому числі іноземні, назви міст пишуть повністю.

Назва видавництва подається без лапок. Перед нею ставлять знак : (двокрапка). У назві видавництва можна застосовувати скорочення, наприклад: Наук, думка; Вища шк.

Дата (рік) видання визначається за титульною сторінкою, а коли її неможливо встановити, то пишуть у квадратних дужках [Б. р.].

Обсяг видання— це кількість сторінок у книзі. Якщо є нумеровані сторінки (вклейки) з ілюстраціями, то їхню кількість зазначають у квадратних дужках через кому. Наприклад, 250 с, [15] с. іл.

Приклади бібліографічного опису окремих видів документів

I. Опис книг під заголовком індивідуального автора

Книга одного автора:

1. Конверський А. Є. Логіка: Підручник. — К.: Либідь, 2000. — 260 с.

Книга двох авторів:

2. Горбаченко Т. Г., Піддубна С. М. Етно-конфесійна специфіка становлення християнської писемної культури / За ред. д-ра філос. наук, проф. Т. Г. Горбаченко. — К.: Абрис, 2002. — 253 с.

Книга трьох авторів:

3. Лубський В. І., Козленке В. М., Горбаченко Т. Г. Історія світової релігієзнавчої думки: Хрестоматія / За ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Лубського. — К.: Тандем, 1999.—408 с.

II. Опис книг за назвою

Книга чотирьох авторів:

4. Психологія релігії. 4.1: Навч. посібник і хрестоматія для студентів вищих навч. закладів / В. І. Лубський, О. І. Предко, Т. Г. Горбаченко, С. М. Піддубна. — К.: Крок, 2002. — 247 с.

Книга без зазначення автора:

5. Історія русів / За ред. І. Драча. — К.: Рад. письменник., 1991. — 318 с.

6. Contemporary American Poetry / Ed. by A. Poulin. — 4 ed. — Boston: Houghton Mifflin Company, 1985. — 727 p.

Книга п'яти і більше авторів:

7. Релігієзнавство: Підручник / В. І. Лубський, С. М. Бурлака, Л. Г. Вороновська та ін.; за ред. В. І. Лубського, В. І. Теремка. — К.: ОЦ «Академія», 2000. — 408 с.

Збірники матеріалів наукових конференцій:

8. Воля віровизначення: Церква і держава в Україні: Матер, міжнарод. Наук, конф. — Київ, 28—30 вер. 1994 р. — К.: Укр. Прав, фундація, 1996. — 213 с.

III. Опис багатотомних видань

Видання в цілому (всі томи):

9. Словар української мови / Зібр. ред. журн. «Київ, старовина»; упоряд. з дод. влас, матер. Б. Грінченко. — Репринтне видання: У 4 т. — К.: Вид. АН УРСР, 1958—1959.

Окремий том багатотомного видання:

10.Рильський М. Т. Зібрання творів: У 20 т. — Мистецтвознавчі статті. — К.: Наук, думка, 1986. — Т. 15. — 524 с.

11.Полный православный богословский энциклопедический словарь: В 2 т. — Репринтное изд. — М.: Возрождение, 1992. — Т. 1. — 1119 с.

12.Andrea A. J., Overfield J. M. The human record: Sources of global history: In 2 vol.: Vol. 1: To 1700. — N. Y.: Norton Company, 1990. — 445 p.

IV. Бібліографічний опис складової частини документа

Опис розділу з книги:

13.Релігія в контексті національного відродження України / Колодний А. М., Филипович Л. О. // Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан. — К.: Основи, 1996. — С. 167—182.

Опис статей з енциклопедій:

14.Фарисеи // Библиейская энциклопедия: В 3 т.— М., 1991.— Т. 2.— С. 227—228.

Опис статей з наукових збірників:

15.Дьюрем К. Перспективи релігійної свободи в дзеркалі сучасних правових реалій // Релігійна воля. — 2000. — №4. — С. 12—19.

Опис тез доповідей:

16.Казанова Х. Моделі відокремлення церкви від держави в США та Західній Європі // Воля віровизначення. Церква і держава в Україні: Матер, міжнарод. Наук, конф., Київ, 1994. — К.: Наук, думка, 1996. — С. 94—96.

Опис статей із журналів:

17.Іванов С. З життя Потапова: Роман // Новий світ. — 1983. — № 6. — С. 5—90; № 7. — С. 9—87.

18.Oven R. Declaration of mental independence // Amer. Atheist.— 1991.— Vol. 33, № 6. — P. 18—25.

Опис статей з газет:

19.Барна В. Опільська писанка: посаг на всі часи // Голос України. — 1992, 11 вер.

V. Бібліографічний опис дисертацій та авторефератів

20.Горбаченко Т. Г. Вплив християнства на становлення писемної культури Руси—України: філософсько-релігієзнавчий аналіз: Дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.11 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2002. — 450 с.

20. Чуйко В. Л. Реконструктивна рефлексія у філософії науки: Автореф. дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.02 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К, 2001. — 42 с.

VI. Бібліографічний опис архівних джерел

У бібліографічному описі архівних джерел необхідно послідовно зазначати назви матеріалу, архіву, номери фонду, опису, справи та аркуша. При повторному згадуванні архіву можна

подавати його скорочену назву, наприклад: Центральний Державний архів вищих органів влади й управління України — ЦДАЕЮ України, Центральний Державний архів громадських організацій України — ЦДАГО України.

22. Звіт педтехнікумів України про стан навчальної роботи за 1927/28 рр.— ЦДАВО України, ф. 166, оп. 7, с. 304, арк. 1—47.

Розміщення бібліографічних описів у списках літератури

Існують різні варіанти розміщення бібліографічних описів, списків літератури до курсових, дипломних, наукових робіт:

- алфавітне;
- алфавітно-хронологічне;
- у порядку першого згадування праць.

Алфавітне розміщення — найбільш поширений спосіб групування бібліографічних описів у ряди за алфавітом:

- *мови записів*, якщо описи складені однією мовою;
- *зведеним кириличним*, якщо описи складені двома чи більше мовами з кириличною графікою (наприклад українською, російською, болгарською);
- *латинським*, якщо описи складені двома чи більше мовами з латинською графікою.

Якщо в списках літератури подаються описи мовами з різною графікою (кириличною, латинською), то групують два *алфавітні ряди*: спочатку кириличною графікою, а потім латинською.

Бібліографічні описи документів мовами з алфавітом особливої графіки (арабської, японської, грузинської) розміщують окремими алфавітними рядами, як правило, після латинського ряду.

У *середині алфавітного ряду* описи розміщують за першим елементом бібліографічного запису залежно від того, що є першим словом — прізвище автора чи перше слово назви (для книг чотирьох-п'яти авторів і за назвою). Якщо прізвища авторів збігаються, то описи розміщують за ініціалами, а видання одного автора розміщують за алфавітом їхніх назв (схема 2).

1. Алексеев Б. Н....
2. Алексеев С. Н....
3. Алексеева А. Б. ...
4. Вишняк О. І. Початок побудови ...
5. Вишняк О. І. Різні форми ...
6. Гончаренко Ф.І....
7. Проблеми прискорювачів заряджених ...
8. Програма експериментальних...
9. American contributions to the...
10. New trends in documentation...
11. Ray R. A. Yow to write and...

Схема 2. Приклад розміщення бібліографічних записів у списку літератури

За алфавітно-хронологічної побудови списку літератури записи групують в алфавітно-хронологічні ряди, тобто розташовують за алфавітом авторів і назв (як ми вже розглядали), а якщо автор чи назва є тими самими, то їх розміщують за роками видання.

Праці одного автора розташовують так: спочатку одноосібні (за датами), а потім у співавторстві (за датами). У таких списках запису не нумерують, а в тексті посилання на праці наводяться, наприклад, так: [Пісків, 1994], [Брукс, 1973, с. 13].

Побудова в порядку першого згадування праць є бажаною для списків літератури до статей, а також до звітів про науково-дослідні роботи. Але така побудова не рекомендується для великих за обсягом прикнижкових списків літератури.

Правила наведення цитат і бібліографічних посилань у текстах наукових та навчальних праць

Звертання до праць певного вченого, автора, письменника широко застосовується в текстах наукових, науково-навчальних та навчальних робіт. Посилаючись у тексті на будь-яке джерело (опублікований чи неопублікований документ), можна лише обмежитися цитатою, уривком з нього, не зазначаючи відомостей про сам документ (автора, назву, рік видання). Такі цитати називають недокументованими посиланнями, і вони характерні лише для газет, масово-політичної, навчальної літератури. Але їх аж ніяк не можна рекомендувати для наукових публікацій, рефератів, курсових, дипломних, магістерських робіт, наукових звітів та дисертацій. У цих видах праць бібліографічні посилання мають бути *документованими*, тобто супроводжуватися точною адресою цитованого джерела.

Бібліографічне посилання — це сукупність бібліографічних відомостей про цитований або згадуваний у тексті наукової чи навчальної роботи документ. Бібліографічні посилання можуть уміщуватись:

- в основному тексті (внутрішньотекстові посилання);
- у підрядкових примітках (підрядкові посилання);
- у позатекстових примітках (у коментарях).

Внутрішньотекстове посилання наводять у тексті в круглих дужках. Наприклад, такий фрагмент тексту:

За мовною ознакою видання друкарні Острозької академії розподіляються так: «у 14-ти текстах — церковнослов'янський текст і додаткові статті, у 4-х — українські статті при церковнослов'янському тексті, одне видання — двомовне, 6 — українською мовою» (Ісаєвич Я. Д. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні. — 2-е вид., перероб. і доп. — К.: Наук, думка, 1983. — С. 38).

Підрядкові бібліографічні посилання наводять у нижній частині сторінки, відокремлюючи їх горизонтальною лінією.

Кожне підрядкове посилання нумерується в тій послідовності, у якій подаються цитати чи посилання в тексті.

При цитуванні підряд одного й того самого твору (документа) у підрядкових примітках назву твору не повторюють, а заміняють словами «Там саме», або «Ibid» (для іноземних джерел).

Наводимо фрагмент тексту з підрядковими бібліографічними примітками (схема 3).

У підрядкових бібліографічних посиланнях іноді вказують і посилання на «непрямі цитати», тобто коли автору не вдалося знайти оригінал цитованого твору. Такі підрядкові посилання можуть мати такий вигляд: Цит. за:... (де вміщують бібліографічний опис твору, з якого запозичено цитату).

Позатекстові бібліографічні примітки (коментарі), як правило, вміщують у кінці тексту із зазначенням, наприклад, «Примітки до розділу 1.4», де в нумерованому порядку розташовані всі бібліографічні записи, на які було зроблено посилання в тексті.

У такому разі в тексті вже не дають ні текстових розгорнутих, ні підрядкових посилань і приміток, а після закінчення цитати в квадратних дужках ставлять порядковий номер за списком у кінці твору, наприклад [49].

Одним з перших (1815 р.) згадав про «Енеїду» І. Котляревського польський вчений Самуель Бандтке, висловивши побажання, «щоб малоросійська мова стала в ряд з розвинутими слов'янськими мовами»¹. «Енеїда» як художній твір імпонувала уподобанням широкого читача. «Вся Україна, — твердив С. Стеблін-Камінський, — читала «Енеїду» із захопленням. Легкість розповіді, вірність барв, нестримні жарти були в повній мірі нові, чарівні»². Літературний доробок І. П. Котляревського складається з поетичних творів: «Енеїди» та «Пісні князю Куракину», п'єс «Наталка-Полтавка», «Москаль-чарівник» та перекладу (російською мовою) оди «Сафо»³.

¹Рамієтнік варшавський. — 1815. — Т. 1. — № 2. — Р. 124.

²Північна бджола. — 1839. — 4 липня. — С. 118.

³Є відомості, що Котляревський перекладав українською мовою байки Лафонтена. У повісті «Близнюки» Т. Шевченко говорить про видання Котляревським рукописного сатиричного журналу «Муха». Журнал цей, за характеристикою Шевченка, був спрямований «проти пошлості і нікчемності людської» (Шевченко Т. Г. Повне зібр. тв.: У 6 т. — Т. 4. — С. 96).

Схема 3. Фрагмент тексту з підрядковими бібліографічними примітками

При написанні дисертацій не варто давати підрядкові бібліографічні посилання, а краще в квадратних дужках наводити посилання на номер у списку літератури, наприклад [128], при прямих цитатах, наприклад [128, с. 41], а при непрямих — [Цит. за: 128, с. 34].

17. ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ

Література основна:

1. Нормативно-правові акти до всіх розділів і тем

Конституція України. - К., 1996.

Кримінально-процесуальний кодекс України. – К., 1993.

Кримінальний кодекс України. – К., 2001.

Державна програма боротьби із злочинністю: Затверджена Верховною Радою України 25 червня 1993 р. // Голос України. - 1993. - 30 липня.

Про затвердження інструкції про єдиний облік злочинів. Наказ Генерального прокурора України від 21 грудня 1995 року № 21.

Про судову експертизу. Закон України від 25 лютого 1994 р.

Інструкція про призначення та проведення судових експертиз. Затверджена Наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08 жовтня 1998 року.

Про порядок надання запитів в Національне центральне бюро Інтерполу в Україні. Розпорядження ДМКУ № 60 від 25 квітня 1994 р.

Про введення в дію «Інструкції про взаємодію та розмежування функцій щодо здійснення контролю на державному кордоні». Наказ ДМКУ № 181 від 20 червня 1995 р.

Інструкція «Про порядок проведення контрольованої поставки наркотичних засобів психотропних речовин і прекурсорів, затверджено наказом Держмиткому, МВС, СБУ, Держкомкордону № 383/547/142 від 14 серпня 1995 р.

Про додаткові заходи щодо зміцнення законності та правопорядку в Україні: Указ Президента України від 5 серпня 1996 р. // Урядовий кур'єр. - 1996. 10 серпня.

Про затвердження Методичних рекомендацій щодо провадження дізнання в митних органах України у кримінальних справах про контрабанду. Наказ ДМСУ № 587 від 19.10.98 р.

Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.02.99 р. № 2 «Про судову практику в справах про контрабанду та порушення митних правил»

Програма протидії контрабанді та реалізації на внутрішньому ринку незаконно ввезених товарів на 2000 - 2001 роки, затвердж. постановою Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2000 р. № 1608.

Підручники

Криміналістика. Том 1 / Под ред. проф. Р.С. Белкина, В.П. Лаврова, И.М. Лузгина. – М.: ВЮЗШ., 1987. – 340 с.

Криміналістика: Том 2 / Под ред. проф. Р.С. Белкина, В.П. Лаврова, И.М. Лузгина. – М.: Акад. МВД СССР, 1989. – 454 с.

Криміналістика: Учебник / Под ред. Н.П. Яблокова, В.Я. Колдина. – М.: Изд-во МГУ, 1990. - 464 с.

Криміналістика: Учебник / Под ред. И.Ф. Пантелеева, Н.А. Селиванова. – М.: Юрид. лит., 1993. - 592 с.

Криміналістика. Т. 2 / Под ред. А.Г. Филиппова, А.А. Кузнецова. – Омск: ВСШ МВД России, 1993.

Криміналістика (Методика расследования отдельных видов преступлений) / Под ред. Н.М. Балашова. – М.: Юрид. лит., 1993.

Криміналістика: Учебник /Под ред. И.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина. – М.: Высш. шк., 1994. - 528 с.

Криміналістика: Учебник /Под ред. А.А. Закатова и др. - Волгоград: ВСШ МВД РФ, 1994. - 560 с.

Криміналістика. Т. 2 / Под ред. Б.П. Смагоринского. – Волгоград: ВШМ МВД РФ, 1994.

Криміналістика. Т. 3 / Под ред. Б.П. Смагоринского, А.А. Закатова. – Волгоград, 1995.

- Криминалистика: Учебник /Под ред. В.А. Образцова. - М.: Юрид. лит., 1995. – 592 с.
- Криминалистика: Учебник /Под ред. Т.А. Седовой, А.А. Эксархопуло. - СПб.: Изд-во СПб ун-та, 1995. - 626 с.
- Криминалистика: Учебник /Под ред. Н.П. Яблокова – М.: Изд-во БГК, 1995. - 708 с.
- Криминалистика: Расследование преступлений в сфере экономики: Учебник /Под ред. В.Д. Грабовского, А.Ф. Лубина. - Ниж. Новгород: ВШ МВД России, 1995. - 400 с.
- Криминалистика. Т.1 /Под ред. Р.С. Белкина, В.Г. Коломацкого, И.М. Лузгина – М.: Изд-во БЕК, 1995.
- Криминалистика: Учеб. пособие /Под ред А.В. Дулова. - Минск: НКФ «Экоперспектива», 1996. – 416 с.
- Криминалистика: Учеб. пособие /Под ред. Н. И. Порубова - Минск: Высш. шк., 1997. - 344 с.
- Криминалистика: Учебник /Под ред. В.А. Образцова. – М.: Юрид. лит., 1997. - 592 с.
- Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции и органов предварительного расследования / Под ред. Т.В. Аверьяновой, Р.С. Белкина.–М.: Юрид. лит., 1997
- Криминалистика: Учебник / Под ред. А.Г. Филиппова, А.Ф. Волынского. – М.: Спарк, 1998. - 544 с.
- Криміналістика: Підруч. для слухачів, ад'юнктів, викладачів вузів системи МВС України / За ред. акад. П.Д. Біленчука. – К., 1998. - 416с.
- Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: Підручник для студентів юрид. вузів і фак. /За ред. Проф. В.Ю. Шепітька. – Харків: Право, 1998. – 376 с.
- Салтевський М.В. Криміналістика. Підручник: У 2-х ч. Ч.1. – Х.: Консум, 1999. – 416 с.
- Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика: Учебник для вузов. Под ред. заслуж. деятеля науки РФ, проф. Р.С.Белкина. – М.: изд-во НОРМА-ИНФРА-М, 2000. – 990 с.

3. Бібліографія з криміналістики

- Бахин В.П., Ищенко А.В. Вопросы криминалистики и судебных экспертиз в диссертационных исследованиях. – К., 1988
- Бахин В.П., Викторова Е.Н., Ищенко А.В. Библиографический указатель диссертаций по криминалистике. – М., 1989
- Советские криминалисты. Биобиблиографический справочник / Сост. Т.В. Аверьянова и Н.Н. Лысов. – Нижний Новгород, 1991
- Ищенко А.В., Ищенко Н.Д., Иерусалимов И.А. Криминалистическое обеспечение борьбы с преступностью (Диссертации криминалистов, защищенные в специализированных учебных советах Украины), – К., 1997
- Ищенко А.В., Карпов Н.С. Научное обеспечение практики борьбы с преступностью. – К., 1997.

Література до окремих розділів:

До розділу «ВСТУП У КРИМІНАЛІСТИКУ»

- Андреев И.С., Грамович Г.И., Порубов Н.И. Криминалистика. - Минск, 1997.
- Белкин Р.С. Общая теория советской криминалистики. –Саратов, 1986.
- Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Общая и частные теории. – М., 1987.
- Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике. – М., 1988.
- Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. – М., 1997.
- Васильев А.Н., Яблоков Н.П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. – М.,1984.

- Гросс Г.* Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Пер. с нем.–СПб., 1908.
- Ищенко А.В.* Методологічні проблеми криміналістики. – К., 1997.
- Кириченко А.А.* Основы судебной микробиологии. - Х., 1998.
- Клименко Н.И., Кириченко Л.Л.* Криминалістика как наука и учебная дисциплина.– Днепропетровск, 1994
- Коломацкий В.Г.* Курс криминалистики (дидактика и методика). – М., 1991.
- Корноухов В.Е., Богданов В.М., Закатов А.А.* Основы общей теории криминалистики. – Красноярск, 1993.
- Корноухов В.Е., Богданов В.М., Бордиловский Э.И., Закатов А.А.* Курс криминалистики. Ч. 1. – Красноярск, 1995.
- Криминалистический словарь.* – М., 1993.
- Крылов И. Ф.* Очерки истории криминалистики и криминалистической экспертизы. –Л., 1975.
- Крылов И. Ф.* В мире криминалистики. – Л., 1989.
- Макаренко Є. І.* Вступ у криміналістику. Навч. посібник. – Дніпропетровськ: АМСУ, 2000
- Матусовский Г.А.* Криминалістика в системе научных знаний. - Харьков, 1976.
- Образцов В.А.* Основы криминалистики. – М., 1996.
- Образцов В.А.* Выявление и изобличение преступника. – М., 1997.
- Пантелеев И.Ф.* Теоретические проблемы советской криминалистики. – М., 1980.
- Руководство для следователей /Под ред. Н.А. Селиванова, В.А. Снеткова.–М., 1997.*
- Салтевский М.В.* Криминалістика. В современном изложении юристов. – Харьков, 1996.
- Салтевський М.В.* Криміналістика. – К., 1996.
- Салтевський М.В.* Криміналістика. Підручник: У 2-х ч. Ч.1. – Х.: Консум, Основа, 1999.
- Справочник следователя / Под ред. В.С. Тикиджьяна. – Ростов н/Д., 1996.*
- Торвальд Ю.* Криминалістика сегодня. Развитие судебной серологии. – М., 1980.
- Торвальд Ю.* Следы в пыли. Развитие судебной химии и биологии. – М., 1980.
- Торвальд Ю.* Век криминалистики. – М., 1984.
- Эксархопуло А. А.* Основы криминалистической теории. – Санкт-Петербург, 1992.

До розділу «КРИМІНАЛІСТИЧНА ТЕХНІКА»

- Аверьянова Т.В.* Содержание и характеристика методов судебно-экспертных исследований. – Алма-Ата, 1991.
- Адрианов В.А., Капитонов В.Е.* Средства и методы выявления, фиксации и изъятия следов рук. – М., 1985.
- Алиев И.А.* Проблемы экспертной профилактики. – Баку, 1991.
- Баканова Л.П., Наумов В.Ф.* Образцы описания криминалистических объектов. – Ташкент, 1987.
- Басалаев А.Н., Гуняев В.А.* Следы транспортных средств. – Л., 1984.
- Басалаев А.Н., Гуняев В.А.* Следы ног человека – Л., 1985.
- Биленчук П.Д., Лукьянчиков Е.Д., Сало В.Д.* Методика обнаружения и использования одорологической информации в процессе раскрытия преступления.–К., 1993.
- Биленчук П.Д., Перебитюк Н.В.* Применение современных физических методов исследования для решения поисковых задач в криминалистической практике.– К., 1993
- Бирюков В.В.* Цифровая фотография: перспективы использования в криминалистике: Монография. – Луганск: РИО ЛИВД, 2000. – 138 с.
- Бычкова С.Ф.* Становление и тенденции развития науки о судебной экспертизе. – Алма-Ата, 1994.
- Вертузаев М.С., Жариков Ю.Ф.* Судебная акустика: теоретические основы и экспертная практика. – К., 1992.
- Вольнский А. Ф., Россинская Е. Р.* Криминалистическая регистрация. – М., 1992.

- Дактилоскопическая экспертиза. – Красноярск, 1990.
- Девикеев Е.И.* Криминалистическая регистрация. – М., 1987.
- Дубровин С.В.* Криминалистическая диагностика. – М., 1989.
- Дугин Г.А.* Технические средства таможенного контроля (ТСТК). – М., 1993.
- Зинин А.М., Овсянникова М.Н.* Установление преступников и других лиц по признакам внешности. – Омск, 1982.
- Использование следователем учетов, картотек и иных банков данных. – М., ВНИИ МВД РФ, 1994.
- Ищенко Е.П.* Использование современных научно-технических средств при расследовании уголовных дел. – Свердловск, 1985.
- Ищенко А.В.* Проблеми розвитку наукових досліджень у галузі судової експертизи – К., 1997.
- Кириченко А.А.* Основы судебной микрологии. – Днепропетровск, 1994.
- Кириченко А.А.* Курс судебной микрологии. В 7 ч. – Днепропетровск, 1994.
- Кириченко А.А.* Проблемы судебной одорологии. – Х., 1997.
- Кириченко А.А.* Основы судебной микрообъектологии. – Х., 1998.
- Кириченко А.А., Биленчук П.Д., Клименко Н.И.* Судебная одорология. – Днепропетровск, 1994.
- Компьютерные технологии в юридической деятельности / Под ред. Н. Полевого, В. Крылова. – М., 1994.
- Корухов Ю.Г.* Трасологическая диагностика. – М., 1983.
- Корухов Ю.Г.* Формирование общей теории судебной экспертизы (материалы для ученого совета ВКИИСЭ). – М., 1989.
- Корухов Ю.Г.* Криминалистическая диагностика в расследовании преступлений. – М., 1998
- Криминалистическое исследование огнестрельного оружия. – М., 1987.
- Лазеры в криминалистике и судебных экспертизах. – К., 1986.
- Лейстнер Л., Буйташ П.* Химия в криминалистике. – М., 1990.
- Лисиченко В.К.* Использование данных естественных и технических наук в следственной и судебной практике. – К., 1979.
- Лисиченко В.К., Цыркаль В.В.* Использование специальных знаний в следственной и судебной практике. – К., 1987.
- Лисиченко В.К., Липовский В.В.* Исправленному не верить. – К., 1990.
- Лисиченко В.К., Кириченко А.А.* Теоретические и правовые проблемы криминалистической микрологии. – Харьков, 1997.
- Майлис Н. П.* Теория и практика трасологических и диагностических исследований. М., 1991.
- Морозов Б.Н.* Использование криминалистической фотографии при расследовании преступлений. – Ташкент, 1990.
- Найдис И.Д.* Использование следов орудий взлома и инструментов для расследования преступлений. – Харьков, 1980.
- Новоселова Н.А.* О неидентификационных исследованиях в криминалистической экспертизе. – Минск, 1970.
- Панов В.П.* Сотрудничество государств в борьбе с международными преступлениями. – М.: Юрист, 1993.
- Петряев С.Ю.* Обережно, фальшивка! (довідник для касирів пунктів обміну валюти і експертів комерційних банків). – К., 1987. – 64 с.
- Подшибякин А.С.* Холодное оружие. Уголовно-правовое и криминалистическое исследование. – Саратов, 1980
- Поль К.Д.* Естественно-научная криминалистика. – М., 1985.
- Постика И.В.* Оперативная оценка следов преступления. – Одесса, 1988.
- Прукс П.* Уголовный процесс: научная «детекция лжи». – Тарту, 1992.

- Россинская Е.Р.* Рентгеноструктурный анализ в криминалистике и судебной экспертизе – К., 1992.
- Россинская Е.Р.* Концептуальные основы теории неразрушающих методов исследования вещественных доказательств. – М., 1993.
- Русаков М.Н.* Криминалистическое исследование оружия и следов его применения. – Омск, 1981.
- Русаков М.Н.* Следы преступления. – Омск, 1988.
- Салтевский М.В.* Собираение криминалистической информации техническими средствами на предварительном следствии. – К., 1980
- Салтевский М.В., Жариков Ю.Ф.* Современные возможности исследования голоса человека в криминалистике. – К., 1982
- Салтевский М.В.* Следы человека и приемы использования их для получения информации о преступнике и обстоятельствах преступления. – К., 1983
- Салтевский М.В., Лысов Н.Н.* Криминалистическая фотография, кинематография и видеозапись в правоохранительной деятельности. – К., 1993
- Салтевский М.В., Кириченко А.А.* Краткий курс криминалистики в вопросах и ответах. – Симферополь, 1998.
- Седова Т.Д.* Проблемы методологии и практики нетрадиционной криминалистической идентификации. – Л., 1986
- Селиванов Н.А., Эисман А.А.* Судебная фотография. – М., 1985
- Словарь основных и специальных терминов криминалистических экспертиз материалов, веществ и изделий. – М., 1987
- Словарь основных терминов судебной автотехнической экспертизы – М., 1988
- Словарь основных терминов судебно-технической экспертизы документов. – М., 1978
- Словарь основных терминов трасологических экспертиз. – М., 1987
- Снетков В.А., Зинин А.М., Винниченко И.Ф.* Типы и элементы внешности (ТЭВ). – М., 970
- Снетков А.А., Зинин А.М.* Словарь основных терминов судебно-портретной экспертизы. – М., 1978
- Снетков В.А., Зинин А.М.* Техника, тактика и методика изготовления субъективных портретов. – Омск, 1983
- Собко Г.М.* Основы применения математических методов в судебно-почерковедческой экспертизе. – М., 1980
- Сорокотягин И.Н.* Специальные познания в расследовании преступлений. – Ростов на Дону, 1984
- Статкус В.Ф. и др.* Использование ЭВМ в раскрытии серийных преступлений по способу их совершения. – М.: ВНКЦ МВД СССР, 1991.
- Стащенко Е.И.* Словарь основных терминов теории и практики судебно-баллистической экспертизы. – М., 1984
- Стечкова Т.В., Сулимов К.Т. и др.* Установление некоторых диагностических признаков человека по запаховым следам. – М., 1996.
- Сулимов К.Т., Старовойтов В.И.* Использование запахов информации с места происшествия в раскрытии и расследовании преступлений. – М., 1989.
- Сырков С.М., Моисеев А.П.* Фотографирование на месте происшествия. Часть I-II. – М., 1980
- Тимошенко П.Ю., Салтевский М.В., Жариков Ю.Ф.* Теория и практика использования следов памяти (идеальных отображений) в расследовании преступлений. – К., 1991
- Тихонов Е.Н.* Судебно-баллистическая экспертиза. – Барнаул, 1991
- Турчин Д.А.* Теоретические основы учения о следах в криминалистике. – Владивосток, 1983
- Фокина А.А.* Количественные методы исследования признаков папиллярных узоров в целях локализации участков ладонной поверхности. – М., 1980

Холодный Ю.И. Полиграфы («детекторы лжи») и безопасность. Справочная информация и рекомендации. Серия «Библиотека полиграфа». Выпуск 1. – М.: «Мир безопасности», 1998. – 96 с.

Шаманова Т.Н., Старовойтов В.И. и др. Использование знаковой информации при расследовании убийства и других преступлений против населения. – М., 1997

Черваков В.Д. Судебная баллистика. – М., 1997

До розділу «КРИМІНАЛІСТИЧНА ТАКТИКА»

Антипов В.П. Планирование следствия в проблемных ситуациях. – М., 1983.

Антонян Ю.М., Еникеев М.И., Эминов В.Е. Психология преступника и расследования преступлений. – М., 1996.

Анушат Э. Искусство раскрытия преступлений и законы логики./Пер. с нем. – К., 1997

Астапкина С.М. Тактика обыска и выемки. – М., 1989

Баев О.Я. Конфликты в деятельности следователя (вопросы теории). – Воронеж, 1981

Баев О.Я. Содержание и формы криминалистической тактики. – Воронеж, 1981

Баев О.Я. Конфликтные ситуации на предварительном следствии. Основы предупреждения и разрешения. – Воронеж, 1984

Баев О.Я. Тактика следственных действий. – Воронеж, 1995

Бандура О.А., Лукашевич В.Г. Криминалистическая версия: гносеологический, логический и психологический аспекты – К., 1991.

Бахин В.П., Дементьев В.П. Опыт практики – ключ к раскрытию и расследованию преступлений. – Свердловск, 1990

Бахин В.П., Кузьмичев В.С., Лукьянчиков Е.Д. Тактика использования внезапности в раскрытии преступлений органами внутренних дел. – К., 1990

Бахин В.П., Биленчук П.Д., Кузьмичев В.С. Криминалистические приемы и средства разрешения следственных ситуаций. – К., 1991

Бахін В.П., Садченко О.О., Кузьмічов В.С. Потреби слідчої практики. – К., 1993

Бахин В.П., Кириченко А.А. Как раскрываются преступления. Криминалистика в вопросах и примерах. - Днепрорпетровск, 1994.

Бахін В.П., Весельський В.К. Тактика допиту – К., 1997

Бахін В.П., Весельський В.К., Маліков Т.С. Поліцейський допит в США (поради допиту-ючому) – К., 1997

Бацько І.М. Правова регламентація додатків до протоколів слідчих дій /Актуальні проблеми правовідносин в Україні в умовах реформування законодавства. Матеріали науково-практичної конференції. Дніпропетровськ, ДДУ, 1999. - С. 58-61.

Бацько І.М. Процесуальні правила, що регулюють джерела доказів, слід удосконалити. / Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. Науково-теоретичний журнал. -№ 1, 1997.-С. 113-115.

Бедняков Д.И. Непроцессуальная информация и расследование преступлений. – М., 1991

Белкин Р.С. Фактор внезапности, его учет и использование при расследовании преступлении. – М., 1995

Белозеров Ю.Н., Рябоконт В.В. Производство следственных действий. – М., 1990

Біленчук П.Д. Криміналістичне дослідження обвинуваченого. – К., 1995

Біленчук П.Д., Перкін В.І. Тактичні прийоми, тактичні комбінації та тактичні операції в розслідуванні злочинів. – К., 1996.

Быховский И.Е. Производство следственных действий. – Л., 1984

Быховский И.Е., Корниенко Н.А. Проверка показаний на месте – Л., 1988

Вандышев В.В. Изучение личности потерпевшего в процессе расследования.–Л., 1989

Васильев В.Л. Психология труда следователя. Метод. рекомендации. – Л., 1988

Васильев В.Л. Юридическая психология.– М., 1991

Васильев В.Л. Юридическая психология. – СПб., 1997

- Взаимодействие следователя и эксперта-криминалиста при производстве следственных действий. – М.: ЭКЦ МВД РФ, 1995
- Винницкий Л.В.* Осмотр места происшествия: организационные, процессуальные и тактические вопросы. – Караганда, 1986
- Возгрин И.А.* Общие положения криминалистической тактики. – Л., 1988
- Гинзбург А.Я.* Опознание в следственной, оперативно-розыскной и экспертной практике. – М., 1996
- Глазырин Ф.В.* Психология следственных действий. – Волгоград, 1983.
- Глазырин Ф.В., Кругликов А.П.* Следственный эксперимент. – Волгоград, 1981
- Глотов О.М.* Осмотр огнестрельного оружия следователем. – Л., 1984
- Гончаренко В.Г., Сокиран Ф.М.* Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві. – К., 1994
- Горшенин Л.Г.* Основы теории криминалистического прогнозирования. – М., 1993
- Гусаков А.Н., Филющенко А.А.* Следственная тактика: в вопросах и ответах. – Свердловск, 1991
- Дидковская С.П.* Осмотр места происшествия при расследовании дел о насильственной смерти. – К., 1982.
- Драпкин Л.Я.* Основы теории следственных ситуаций. – Свердловск, 1987
- Егоров Н.Н.* Поиск, обнаружение и предварительное исследование микрообъектов. – Хабаровск, 1989
- Ефимичев С.П.* Допрос. – Волгоград, 1978
- Ефимичев С.П., Кулагин Н.И., Ямпольский Л.Е.* Следственный осмотр. – Волгоград, 1983
- Жбанков В.А.* Тактика следственного осмотра. – М., 1992
- Жбанков В.А., Меглицкий Г.Н.* Криминалистические средства и методы установления лиц, совершивших преступление. – М., 1993
- Закатов А.А.* Ложь и борьба с нею. – Волгоград, 1984.
- Закатов А.А.* Криминалистическое учение о розыске. – Волгоград, 1988
- Закатов А.А.* Розыскная деятельность. – Волгоград, 1988
- Зорин Г.А.* Психологический контакт при производстве допроса. – Гродно, 1986
- Зорин Г.А.* Тактический потенциал следственного действия. – Минск, 1989
- Зорин Г.А.* Криминалистический риск: природа и методы оценки. – Минск, 1990
- Зорин Г.А.* Эвристические методы формирования стратегии и тактики следственной деятельности. – Гродно, 1991
- Зорин Г.А.* Криминалистическая эвристика. Т. 1,2. – Гродно, 1994
- Использование результатов оперативно-розыскных мероприятий // Вопросы расследования преступлений. – М.: Спарк, 1997
- Карагодин В.Н.* Преодоление противодействия предварительному расследованию. – Свердловск, 1992.
- Комиссаров В.И.* Научные, правовые и нравственные основы следственной тактики. – Саратов, 1980
- Комиссаров В.И.* Теоретические проблемы следственной тактики. – Саратов, 1987
- Коновалова В.Е.* Правовая психология. – Харьков, 1990
- Коновалова В.Е., Сербулов А.М.* Следственная тактика: принципы и функции. – К., 1983
- Коновалова В.Е., Шепитько В.Ю.* Криминалистическая тактика: теории и тенденции. – Харьков, 1997
- Коновалова В.Е., Шепитько В.Ю.* Обыск: тактика и психология. – Харьков, 1997
- Копылов И.А.* Следственная ситуация и тактическое решение. – Волгоград, 1988.
- Костицкий М.В.* Судебно-психологическая экспертиза. – Львов, 1987
- Костицкий М.В.* Введение в юридическую психологию: методологические и теоретические проблемы. – К., 1990
- Криминалистическая тактика / Под ред. В.И Киреева. – М., 1991

- Кручинина К.В., Шиканов В.И.* Алиби: теоретические проблемы и их прикладное значение в уголовном судопроизводстве. – Иркутск, 1992
- Кузьмичов В.С.* Слідча діяльність. – К., 1996.
- Кузьмичев В.С.* Теория и практика следственной деятельности. – К., 1997
- Ларин А.М., Пичкалова Г.И., Селиванов Н.А.* Получение и проверка показаний следователем. – М., 1987
- Лившиц Е.М., Белкин Р.С.* Тактика следственных действий. – М., 1997
- Ломако З.М.* Криминалистическая топография. – К., 1980
- Ломако З.М., Тимошенко П.Ю.* Використання технічних засобів у діяльності оперативних працівників органів внутрішніх справ по попередженню та документуванню правопорушень. – К., 1994.
- Лузгин И.М.* Моделирование при расследовании преступлений. – М., 1981
- Лузгин И.М.* Реконструкция в расследовании преступлений. – Волгоград, 1981
- Лукашевич В.Г.* Тактика общения следователя с участниками отдельных следственных действий. – К., 1989.
- Лукашевич В.Г.* Криминалистическая теория общения. – К., 1993.
- Лукьянчиков Е.Д., Кузьмичев В.С.* Тактические основы расследования преступлений. – К., 1989
- Лук'янчиков Є.Д., Моїсєєв О.М.* Пред'явлення для впізнання. Навчальний посібник. – Макіївка: Графіті, 1998. – 104 с.
- Макаренко Є.І., Негодченко О.В., Тертишник В.М.* Експертиза на досудовому слідстві. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський юрид. ін-т МВС України. 2001.
- Макаренко Є.І., Тертишник В.М.* Огляд місця події. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський юрид. ін-т МВС України. 2001.
- Мильяненков Л.А.* По ту сторону закона: Энциклопедия преступного мира / Оформл. Г.Семенова. – СПб.: Редакция журнала «Дамы и господа», 1992. – 118 с. ил.
- Митрохина З.И.* Использование данных психологии при производстве допроса. – К., 1990
- Михальчук А.Е.* Тактические комбинации при производстве следственных действий. – Саратов, 1991
- Моргенштерн И.* Психографология. – Харьков, 1996
- Нор В.Т., Костицкий М.В.* Судебна-психологическая экспертиза в уголовном процессе. – К., 1985
- Осланов С.Д.* Взаимодействие следователя с органами дознания. – Караганда, 1992.
- Подголин Е.Е.* Тактика следственных действий. – Киев, 1997.
- Разумов Э.А., Молибога Н.П.* Осмотр места происшествия. – К., 1994
- Ратинов А.Р.* Судебная психология для следователей. – М., 2001
- Ратинов А.Р., Ефимова Н.И.* Психология допроса обвиняемого. – М., 1988
- Россинская Е.Р.* Судебная экспертиза в уголовном, гражданском, арбитражном процессе. – М., 1996
- Роцин А.И., Беленчук П.Д., Омельченко Г.Е.* Книга криминалиста. – Киев, 1995
- Рыжаков А.П.* Следственные действия и иные способы собирания доказательств. – М., 1997
- Самошина З.Г.* Вопросы теории и практики предъявления для опознания на предварительном следствии. – Казань, 1990
- Сопоженцев В.А., Нестеров А.В.* Экспертиза в таможенном деле. – Новосибирск: Наука, 1998
- Смітєнко З.Д., Бацько І.М.* Забезпечення законності при складанні протоколів слідчих дій. / Забезпечення законності в діяльності органів внутрішніх справ України: Збірник наукових праць. - Київ: Українська академія внутрішніх справ, 1993. – С. 63-72.
- Соловьев А.Б.* Использование доказательств при допросе. – М., 1981
- Судебные экспертизы. Возможности. Подготовка материалов. Назначение. Оценка.* – К., 1981.

- Тихиня В.Г.* Теоретические проблемы применения данных криминалистики в гражданском судопроизводстве. – Минск, 1983
- Торбин Ю.Г., Баранов Е.В.* Освидетельствование подозреваемого на предварительном следствии. – К., 1981
- Усманов У.А.* Справочник следователя. – М., 1997
- Фистин А.М. и др.* Процессуальный порядок оказания правовой помощи по уголовным делам в странах СНГ. Методические рекомендации // Информационный бюллетень СК МВД РФ. 1996. № 2 (87)
- Хайдуков Н.П.* Тактико-психологические основы воздействия следователя на участвующих в деле лиц. – Саратов, 1984
- Хлынцов М.Н.* Криминалистическая информация и моделирование при расследовании преступлений. – Саратов, 1982
- Центров Е.Е.* Криминалистическое учение о потерпевшем. – М., 1988
- Чурилов С.Н.* Криминалистическая тактика и научная организация работы следователя. – М., 1989
- Чурилов С.И.* Проблемы общего метода расследования преступлений. – М., 1993
- Шепітько В.Ю.* Тактика допиту. – Харків, 1992
- Шепітько В.Ю.* Тактика огляду місця події. – Харків, 1994
- Шепітько В.Ю.* Теоретические, проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике. – Харьков, 1995
- Шиканов В.И.* Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений. – Иркутск, 1983
- Экспертизы в судебной практике. – К.: Вища школа, 1987.
- Юрин А.И.* Осмотр места происшествия по фактам, связанным с применением огнестрельного оружия. – Ташкент, 1983
- Якушин С.Ю.* Тактические приемы при расследовании преступлений. – Казань. 1983.

До розділу «КРИМІНАЛІСТИЧНА МЕТОДИКА»

- Аленин Ю.П.* Основы раскрытия и расследования очагов преступлений. – Одесса, 1993
- Аленин Ю.П., Колесник С.С.* Особенности раскрытия очагов половых преступлений, – Днепродзержинск-Одесса, 1994
- Аленин Ю.П., Колесник С.С.* Взаимодействие при раскрытии и расследовании корыстно-насильственных и половых преступлений. – Одесса-Симферополь, 1995
- Аленин Ю.П.* Выявление и расследование очагов преступлений: теория и практика. – Одесса, 1996
- Афанасьев С.А.* Криминалистическая характеристика и типовая программа расследования сексуально-садистских убийств. – СПб. 1992
- Байэтт Р., Уоттс Р.* Расследование дорожно-транспортных происшествий.–М., 1983
- Бахин В.П., Биленчук П.Д., Кузьмичев В.С.* Криминалистические приемы и средства разрешения следственных ситуаций. – К., 1991.
- Божинский И.А, Макушенко Л.П.* Расследование дорожно-транспортных происшествий. – М., 1984
- Боротьба з контрабандою: проблеми та шляхи їх вирішення. – Науково-дослідний інститут «Проблеми людини», Держ. мит. служба України. Т. 10. – Київ, 1998
- Бояров В.И.* Убийства, совершенные в процессе противостояния организованных преступных группировок (особенности расследования). – Харьков, 1998
- Букаев Н.М., Карелов Ю.Ф., Новакович Н.А.* Расследование мошенничества, посягающего на личное имущество граждан. Учебное пособие. – Ташкент, 1991
- Бурданова В.С., Быков В.М.* Виктимологические аспекты криминалистики. – Ташкент, 1981
- Бурнашев Н.А.* Расследование краж, совершаемых в условиях крупного города.– М., 1983

- Быков В.М.* Криминалистическая характеристика преступных групп. –Ташкент, 1986
- Быков В.М.* Преступная группа: криминалистические проблемы. – Ташкент, 1991
- Баяхчев В.Г., Симонов Д.К.* Методические рекомендации по расследованию дел о контрабанде // Информационный бюллетень СК МДД РФ, 1996. №4 (89)
- Вандышев В.В.* Связь «жертва– преступник» и ее использование в раскрытии и расследовании умышленных тяжких телесных повреждений. – Л., 1987
- Вандышев В.В.* Реализация взаимосвязей жертвы и преступника в раскрытии и расследовании насильственных преступлений, – Санкт-Петербург, 1992
- Викторова Л.Н.* Фактор времени и его значение для раскрытия и расследования преступлений. – М., 1983
- Виноградов С.В., Капитонов В.Е., Питерцев В.П.* Расследование квартирных краж. – М., 1990
- Волобуєв А.Ф.* Загальні положення криміналістичної методики. Лекція. – Харків: Ун-т внутр. справ, 1996
- Гавло В.К.* Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений. – Томск, 1985
- Гавриш С.Б., Грузков В.Г., Матусовский Г.А., и др.* Экологические преступления: квалификация и методика расследования / Под ред. В.Е. Коноваловой, Г.А. Матусовского. – Харьков, 1994
- Гельманов А.Г.* Понятие способа сокрытия преступления и его криминалистическое значение. –Караганда, 1982
- "Грязные" деньги и закон: Правовые основы борьбы с легализацией преступных доходов: Сб. материалов. - М.:ИНФРЛ-М., 1995. - 296с.
- Гусев Л.Н., Муравьев А.С.* Предупреждение, пресечение и раскрытие убийств. - М., 1992
- Диканова Т.П., Осипов В.Е.* Борьба с таможенными преступлениями и отмыванием «грязных» денег: Методическое пособие. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2000. - 310 с.
- Дулов А.В.* Основы расследования преступлений, совершенных должностными лицами. – Минск, 1985
- Звирбуль А.К., Смыслов В.И.* Расследование краж, грабежей и разбойных нападений. –М., 1982
- Зеленковский В.Д.* Организация расследования преступлений (криминалистический аспект). – Ростов на Дону, 1989
- Изучение организованной преступности, российско-американский диалог / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, Л. Шелли, Ю.Г Козлова.* – М., 1997
- Ищенко Е.П.* Проблемы первоначального этапа расследования преступлений. – Красноярс, 1987
- Казакевич А.С.* Методика расследования угонов автотранспорта. – Минск, 1980
- Каневский Л.Л.* Расследование и профилактика преступлений несовершеннолетних.– М.,1982
- Каневский Л.Л., Лузгин И.М., Миньковский Г.М.* Организация и методика расследования дел о преступлениях несовершеннолетних. – М., 1982
- Кисловский Ю. Г.* Контрабанда: история и современность. – М.: ИПО «Автор». 1996
- Козыкин А.Ф., Самойленко П.И.* Законность и обоснованность возбуждения уголовных дел по фактам противоправного перемещения валютных ценностей через таможенную границу. – М.: РТА, 1996.
- Колесниченко А.Н., Коновалова В.Е.* Криминалистическая характеристика преступлений. – Харьков, 1985
- Коновалова В.Е.* Организация расследования хищений государственного и общественного имущества. – Харьков, 1984
- Криминалистическая характеристика преступлений. – М., 1984

- Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений – Свердловск, 1978
- Крылов В.В.* Информационные компьютерные преступления – М., 1997
- Кузьменко Н.К.* Систематизация неотложных следственных действий при раскрытии и расследовании преступлений. Учебное пособие. – К., 1981
- Кульмашов Ф.Х.* Расследование угонов автотранспортных средств – Волгоград, 1987
- Лавров В.П., Сидоров В.Е.* Расследование преступлений по горячим следам. – М., 1989
- Лузгин И.М.* Сущность, формы проявления и приемы сокрытия следов преступления и криминалистические методы их установления. – М., 1984
- Лукьянчиков Е.Д., Кузьмичев В.С.* Тактические основы расследования преступлений. Учебное пособие. – К., 1989
- Лукьянчиков Е.Д.* Особенности расследования преступлений несовершеннолетних. – К., 1990
- Лысенко В.В.* Расследование вымогательств. – Харьков, 1996
- Лысенко В.В.* Расследование уклонений от уплаты налогов. – Харьков, 1997
- Макаренко Е.И.* Особенности расследования краж из квартир, совершаемых группой лиц: Учебное пособие. – Ташкент, 1986
- Макаренко Е.И.* Расследование разбойных нападений с проникновением в жилища: Учебное пособие. – Ташкент, 1991
- Макаренко Е.И., Снигерев А.П.* Раскрытие, расследование и предупреждение краж из квартир. – Харьков: ХИВД, 1994
- Матусовский Г.А. и др.* Расследование экологических преступлений. – Харьков, 1995
- Медведев С.И.* Расследование убийств и причинения телесных повреждений в ИТУ. – Рязань, 1987
- Мельник П.В., Новиков С.И., Самыль Г.М.* Расследование преступлений в сфере экономики. Учебное пособие. – К., 1998. – 184 с.
- Меретуков Г.М.* Криминалистические проблемы борьбы с наркобизнесом. – М., 1995
- Меретуков Г.М.* Расследование преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств. – М., 1992
- Мешков В.М.* Криминалистические аспекты времени при расследовании преступлений. – Н. Новгород, 1992
- Мешков В.М.* Основы криминалистической теории временных связей. – М., 1994
- Научная информация по вопросам борьбы с преступностью. №156. М.: НИИ ПУЗиП. 1996
- Новакович Н.А.* Криминалистическая характеристика феномена «организованная преступность». – Ташкент, 1991
- Новиков С.И.* Методика расследования преступных нарушений правил дорожного движения. – К. 1983
- Нургалиев Б.М.* Первоначальный этап расследования дорожно-транспортных преступлений при столкновении транспортных средств. – М., 1983
- Образцов В.А.* Криминалистическая классификация преступлений. – Красноярск, 1988
- Образцы формулировки и примерный перечень вопросов, разрешаемых судебно-медицинской экспертизой в случаях насильственной смерти. – К., 1980
- Овчинский В.С.* Стратегия борьбы с мафией. – М., 1993
- Онучин А.П.* Проблемы расследования дорожно-транспортных происшествий с учетом ситуационных факторов. – Свердловск, 1987
- Организованная преступность. – М., 1989
- Организованная преступность-2. – М., 1993
- Организованная преступность-3. – М., 1996
- Организована злочинність та корупція: нормативно-правове забезпечення боротьби /Автори-упорядники: Кузьмічов В.С., Сервецький І.В., Старушкевич А. В. та ін. – К., 1998

- Осмотр трупа на месте его обнаружения. Руководство / Под ред. А.А. Матышева, – СПб. 1997
- Основы борьбы с организованной преступностью / Под ред. В.С. Овчинского, В.Е. Эминова, Н.П. Яблокова. – М., 1996
- Петелин Б.Я.* Организация и криминалистическая методика расследования преступлений, совершенных несовершеннолетними. – М., 1989
- Постика И.В.* Проведение дознания по делам о контрабанде, совершенной с участием представителей предпринимательских структур. – Одесса: Одесская гос. юрид. академия, 1998. – 80 с.
- Проблемы борьбы с контрабандой // Митний брокер. - № 11. – 1998. – С. 43-47
- Расследование грабежей и разбойных нападений, совершаемых с целью завладения имуществом граждан. – М., 1991
- Расследование контрабанды. Руководство для следователей. – М.: ИНФРА-М. 1997.
- Расследование контрабанды: Практическое пособие / Под ред. докт. юрид. наук профессора К.Ф. Скворцова. – М.: Юристъ, 1999. – 208 с.
- Расследование преступлений: Руководство для следователей / Под общ. ред. И.Н. Кожевникова – М. 1997
- Сексуальные преступники / Под ред. Ю. Антоняна. – М., 1992
- Селиванов Н.А., Видонов Л. Г.* Типовые версии по делам об убийствах. – М., 1989
- Серийные сексуальные убийства / Ю.М. Антонян, В.А. Верещагин, С.А. Потапов, Б.В. Шостакович / Под ред. Ю.М. Антоняна. – М., 1997
- Серийные убийства и социальная агрессия. – Ростов-на-Дону - М., 1994
- Серийные убийцы. Избранные экспертизы. – Ростов-на-Дону - М., 1994
- Сидоров В.Е.* Особенности раскрытия преступлений «по горячим следам». – М., 1981
- Скобlikов П.А.* Истребование долгов и организованная преступность. – М., 1997
- Слинько М.И.* Заказные убийства как вид преступного предпринимательства. – М., 1997
- Смітєнко З.Д., Бацько І.М.* Забезпечення законності при складанні протоколів слідчих дій. / Забезпечення законності в діяльності органів внутрішніх справ України: Збірник наукових праць. - Київ: Українська академія внутрішніх справ, 1993 .
- Смітєнко З.Д., Бацько І.М.* До питання про правову регламентацію джерел доказів./ Проблеми удосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства: Міжвузівський збірник наукових праць. - Київ: Українська академія внутрішніх справ, 1993.
- Способы сокрытия следов преступлений и криминалистические методы их установления. – М., 1984
- Старушкевич А.В.* Криміналістична характеристика злочинів. – К., 1997
- Старушкевич А.В.* Особа злочинця та потерпілого як елемент криміналістичної характеристики сексуальних убивств. – К., 1997
- Степанов А.А.* Расследование убийств, совершенных на железных дорогах. – М., 1987
- Тимошенко Б.Ф.* Новые возможности раскрытия заказных убийств, терактов и других тяжких преступлений. – Харьков, 1997
- Цветков С.И.* Организация и криминалистическая методика расследования экономических преступлений. – М., 1990
- Чурилов С.Н.* Общие положения методики расследования преступлений. – М., 1990
- Шевчук В.М.* Основи методики розслідування контрабанди. – Х., 2001
- Щербань В.А.* Митники проти контрабанди // Урядовий кур'єр, № 86, 12 травня 1999 р.
- Яблоков Н.П.* Криминалистическая методика расследования. – М., 1985

Упорядник:

Зайченко Олексій Лукич,

доцент кафедри кримінального права та кримінології

МАТЕРІАЛИ

Інформаційно-методичного забезпечення дисципліни

«КРИМІНАЛІСТИКА»

ДВНЗ «НГУ»

49005, м. Дніпропетровськ, просп. К. Маркса, 19.